

Kuusikko-
työryhmä

Kuuden suurimman kaupungin **aikuissosiaalityö** vuonna 2017

Esipuhe

Kuusikko-työssä vertaillaan kuutoskaupunkien (Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Tampere ja Oulu) varhaiskasvatusta, lastensuojelua, aikuissosiaalityötä, toimeentulotukea, työllistämispalveluja, päihde- ja mielenterveyspalveluja, kehitysvammahuoltoa, vammaispalveluja sekä vanhuspalveluja. Kaupunkien edustajista koostuvat eri palvelukokonaisuuksien asiantuntijaryhmät tuottavat vuosittain tilastollisia raportteja asiakasmääristä, suoritteista, henkilöstöstä ja kustannuksista.

Kuutosyö alkoi vuonna 1994, jolloin Helsinki, Espoo ja Vantaa päättivät alkaa toteuttaa vertailuja sosiaali- ja terveyspalveluista sekä niiden kustannuksista. Turku ja Tampere tulivat mukaan vertailuihin vuonna 1996, minkä jälkeen ryhmä nimettiin Viisikoksi. Vertailu-raportteja alettiin julkaista omassa julkaisusarjassaan vuonna 1999. Kuutosyhteistyö alkoi vuonna 2002, kun Oulu liittyi kuudenneksi jäseneksi ryhmään. Kuusikko-työ alkoi varhaiskasvatuksen, toimeentulotuen sekä vanhusten palvelujen vertailulla, mutta ajan myötä mukaan on tullut uusia palvelukokonaisuuksia.

Kuusikko-tiedonkeruu sisältää sosiaali- ja terveyspalveluiden osalta ainoastaan osan kustannuksista ja toimintatiedoista. Sosiaali- ja terveyspalvelut muodostavat omanlaisensa kokonaisuuden, jossa erityisesti sosiaalipalvelut ovat vahvasti limittyneet toisiinsa. Kunta voi panostaa esimerkiksi ehkäiseviin toimintamuotoihin, mutta ehkäisevään työhön laitetetut resurssit eivät näy välttämättä Kuusikko-raportoinnissa.

Raporttien tarkoituksena on tuottaa tietoa ja herättää keskustelua kuntien kehittämisen tueksi. Kuusikko-raportit nostavat esiin eroavaisuuksia, jotka vaativat tarkempaa analyysia. Tavoitteena ei ole vertailla esimerkiksi omien ja ostopalvelujen kustannuksia. Omien ja ostopalvelujen tiedonkeruu poikkeaa merkittävästi esimerkiksi asiakasmaksujen, vuokrien, tilaamiseen liittyvien kustannusten ja hallinnon vyörytysten osalta. Kunnan omaa tuotantoa voi verrata toisen kunnan omaan tuotantoon, mutta omien ja ostopalvelujen tiedot eivät ole vertailukelpoisia, koska ne sisältävät eri kustannuseriä.

Kuutosraporttien tiedot asiakasmääristä, suoritteista, henkilöstöstä ja kustannuksista on pääasiassa koottu kuntien omista tietojärjestelmistä ja tilinpäätöksistä. Kuusikko-työn keskiössä on työryhmissä tehtävä määrittelytyö, jonka ansiosta kerättävät tiedot saatetaan mahdollisimman vertailukelpoiksi. Määrittelytyö on välttämätöntä, sillä palvelut poikkeavat kuntien välillä nimikkeiltään ja sisällöiltään, ja ne on organisoitu hallinnollisesti eri tavoin. Lisäksi kunnilla on käytössä toisistaan poikkeavia tietojärjestelmiä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tieto, joka yhdessä kunnassa saadaan automaattisesti, voi toisessa kunnassa vaatia paljon manuaalista työtä tai sitä ei ole edes mahdollista saada. Määrittelytyössä täytyy huomioida myös kuntien erilaiset kirjauksikäytännöt. Vertailutyön pitkän historian avulla on kuitenkin saavutettu hyvä taso vertailtavuudessa.

Kuutosyhteistyön lisäksi tilastotietoja kuntien sosiaali- ja terveyspalveluista tuotetaan monilla tahoilla, kuten Tilastokeskuksessa, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa sekä Suomen Kuntaliitossa. Kuutostiedonkeruun ja raportoinnin erityispiirteet liittyvät yhdessä sovittuihin määrittelyihin ja sopimukseen tietosisällöstä, suorite- ja taloustietojen yhdistämiseen yhteen raporttiin, palvelua koskevien tietojen kattavuuteen ja pyrkimykseen tietojen vertailukelpoisuuden yksityiskohtaiseen arviointiin. Lisäksi edellisen vuoden tietoja käsittelevät raportit ilmestyvät yleensä nopeammalla aikataululla kuin valtakunnalliset yhteenvedot.

Kuuden suurimman kaupungin
aikuissosiaalityö
vuonna 2017

Kuusikko-työryhmä
Aikuissosiaalityö
Marianne Forsell
4.9.2018

Kuusikko-työryhmän julkaisusarja
Teksti: Marianne Forsell

ISSN 2342-1983 (painettu)
ISSN 2342-1991 (verkkojulkaisu)

Edita Prima Oy 2018, Helsinki

Tekijä(t)		
Kuusikko-työryhmän Aikuissosiaalityön asiantuntijatyöryhmä, kirjoittanut Marianne Forsell		
Nimike		
Kuuden suurimman kaupungin aikuissosiaalityö vuonna 2017		
Julkaisija (virasto tai laitos)	Julkaisu-aika	Sivumäärä, liitteet
Helsingin sosiaali- ja terveystoimiala, Espoon sosiaali- ja terveystoimi, Vantaan sosiaali- ja terveystoimi, Turun hyvinvointitoimiala, Tampereen hyvinvointipalvelut sekä Oulun hyvinvointipalvelut.	6/2018	47 s. + 2 s. liitteitä
Sarjanimike	Osanumero	
Kuusikko-työryhmän julkaisusarja	6/2018	
ISSN-numero	Kieli	
2342-1983 (painettu) 2342-1991 (verkkajulkaisu)	Suomi	
Tiivistelmä		
Tämä raportti on kuuden suurimman kaupungin aikuissosiaalityötä ja toimeentulotukea käsittelevä raportti. Aiemmin Kuusikossa on julkaistu erikseen vuosittain toimeentulotukiraportti ja muutaman vuoden välein aikuissosiaalityön raportti. Edellinen aikuissosiaalityön Kuusikko-raportti julkaistiin vuonna 2015 ja ensimmäinen raportti vuonna 2011. Edellinen toimeentulotukiraportti on julkaistu vuonna 2017. Perustoimeentulotuen myöntäminen ja maksatus siirtyivät kunnilta Kelalle vuoden 2017 alussa. Tämä on muuttanut etuuskäsittelyn ja aikuissosiaalityön organisointia kunnissa. Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki ovat kuitenkin edelleen kuntien vastuulla. Toimeentulotukimuutoksesta johtuen aikaisemmin erillisinä raportteina julkaistut aikuissosiaalityön ja toimeentulotuen raportit on päätetty yhdistää yhdeksi julkaisuksi. Aikaisemmin kuntien tietojärjestelmistä ja tilastoista on saanut hyvin vähän tietoa aikuissosiaalityöstä, mutta nykyään tietojärjestelmät ovat kehittyneet ja tietoa ja tilastoja myös aikuissosiaalityön asiakkuuksista ja asiakasprosesseista saadaan jo paremmin. Aikuissosiaalityön raportti eroaa kuitenkin muista Kuusikko-raporteista, sillä asiakasmäärien, suoritteiden ja kustannusten numeerisen vertailua enemmän se sisältää kuntakohtaista kuvailevaa tietoa aikuissosiaalityön asiakasryhmistä, asiakasprosesseista sekä aikuissosiaalityön palveluista. Raportissa tarkastellaan myös sosiaali- ja terveystalouden ajankohtaisia muutoksia tekemällä katsaus perustoimeentulotuen Kela-siirron vaikutuksiin sekä sosiaali- ja terveydenhuollon (sote-uudistus) uudistuksen tilanteeseen. Numeerisesti raportissa käsitellään muun muassa aikuissosiaalityön asiakasmääriin, työttömiin työnhakijoihin sekä asunnottomiin liittyviä tietoja. Lisäksi raporttiin on koottu tietoa aikuissosiaalityön henkilöstöresursseista sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien osalta. Tämän raportin pääpaino on aikuissosiaalityössä, mutta raportin viimeinen luku käsittelee toimeentulotukea ja siihen on koottu sekä Kelan että kunnan myöntämien toimeentulotukien tiedot. Aiemmissa toimeentulotuen Kuusikko-raporteissa on pääosin tarkasteltu toimeentulotukea saaneiden kokonaismäärää. Tässä raportissa toimeentulotuen eri lajeja on käsitelty erillisinä, sillä tiedot vuonna 2017 toimeentulotukea saaneista on kerätty erikseen kunnista ja Kelasta, eikä kokonaismäärien tai perustoimeentulotukea saavien asiakkaiden tarkastelu kotitalous/henkilötasolla ole enää mahdollista. Toimeentulotuen kustannuksia on kuitenkin mahdollisuus tarkastella kokonaisuutena, kuten tässä raportissa onkin tehty.		
Asiasanat		
Kuusikko, aikuissosiaalityö, sosiaalityö, kuntavertailu, toimeentulotuki		
Tiedustelut	Jakelu	
Työryhmän jäsenet, liite 1	www.kuusikkokunnat.fi	

Sisällys

1	JOHDANTO	1
2	SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUT MUUTOKSESSA	2
	2.1 Sosiaalihuoltolaki ja aikuissosiaalityö	2
	2.2 Havaintoja perustoimeentulotuen Kela-siirrosta	3
	2.3 Sosiaali- ja terveydenhuollon ja sosiaaliturvan uudistus.....	5
3	AIKUISSOSIAALITYÖN ASIAKKAAT JA TAUSTAT	6
	3.1 Työttömät	6
	3.2 Asunnottomat.....	7
	3.3 Aikuissosiaalityön keskeiset asiakasryhmät kuutoskaupungeissa	8
4	AIKUISSOSIAALITYÖN ASIAKASPROSESSI	9
5	AIKUISSOSIAALITYÖN HENKILÖSTÖRESURSSIT	11
6	AIKUISSOSIAALITYÖN PALVELUT	13
	6.1 Ohjaus ja neuvonta.....	13
	6.2 Suunnitelmallinen sosiaalityö.....	15
	6.3 Sosiaalinen kuntoutus	19
	6.4 Vanhempien kanssa tehtävä sosiaalityö.....	21
	6.5 Erityispalvelut	23
	6.5.1 Asumisneuvonta	23
	6.5.2 Sosiaalinen luototus	25
	6.5.3 Välitystilipalvelut	27
7	AIKUISSOSIAALITYÖN KEHITTÄMISTAVAT	29
8	TOIMEENTULOTUKI	34
	8.1 Perustoimeentulotuki.....	34
	8.2 Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki.....	37
	8.3 Toimeentulotuen kustannukset	39
	8.3.1 Toimeentulotuen kokonaiskustannukset	39
	8.3.2 Toimeentulotuen kustannukset tukilajeittain	41
	8.4 Toimeentulotukihakemukset ja -päätökset.....	42
	8.4.1 Toimeentulotuen käsittelyn organisointi	43
	8.4.2 Toimeentulotuki suunnitelmallisen sosiaalityön välineenä	44
9	YHTEENVETO	46
	LÄHTEET	47
	Liite 1 Aikuissosiaalityön ja toimeentulotuen asiantuntijatyöryhmä vuonna 2018	48

1 JOHDANTO

Tämä raportti on kuuden suurimman kaupungin aikuissosiaalityötä ja toimeentulotukea käsittelevä raportti. Aiemmin Kuusikossa on julkaistu erikseen vuosittain toimeentulotukiraportti ja muutaman vuoden välein aikuissosiaalityön raportti. Ensimmäinen aikuissosiaalityön Kuusikko-raportti julkaistiin vuonna 2011 ja toinen vuonna 2015. Edellinen toimeentulotukiraportti on julkaistu vuonna 2017. Tämän raportin toimeentulotukitiedot ovat vuodelta 2017, mutta aikuissosiaalityön osuus on vuoden 2018 mallin mukainen.

Jo vuoden 2015 aikuissosiaalityön raportissa kuvattiin sosiaali- ja terveystalouden olevan suuren muutoksen keskellä (Hanna Ahlgren-Leinvuo 2015, 1). 1.4.2015 voimaan astunut uusi sosiaalihuoltolaki toi mukanaan isoja muutoksia sosiaalipalveluihin. Toinen suuri muutos on ollut vuoden 2017 alussa tapahtunut perustoimeentulotuen myöntämisen ja maksamisen siirtyminen kunnilta Kansaneläkelaitokselle. Vastuu täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta jäi edelleen kunnille. Näiden lisäksi on valmisteilla vielä kolmas merkittävä muutos - sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus (sote-uudistus), jonka myötä vastuu sosiaali- ja terveystalouden järjestämisestä siirtyisi kunnilta ja kuntayhtymiltä itsehallintoalueille 1.1.2021. Luvussa 2 luodaan tarkempi katsaus sosiaali- ja terveystalouden muutoksiin sisältäen sosiaalihuoltolain käsittelyä sekä havaintoja toimeentulotuki-uudistuksesta ja sote-uudistuksen tämänhetkisestä tilanteesta.

Nykyään tietojärjestelmät ovat kehittyneet ja tietoa ja tilastoja aikuissosiaalityön asiakkuuksista ja asiakasprosesseista saadaan jo paremmin kuin aikaisemmin, jos vain pystytään rajaamaan ja määrittelemään riittävän tarkasti, mitä tietoja halutaan kerätä. Kunnilla on kuitenkin käytössä eri tietojärjestelmiä, joten saatavissa oleva tieto ei ole aina täysin vertailukelpoista kuntien kesken.

Lukuun 3 on koottu numeerista tietoa työttömistä työnhakijoista, asunnottomista sekä aikuissosiaalityön asiakkaista ikärakenteen mukaan. Luvussa 4 kuvataan aikuissosiaalityön asiakasprosessia. Samaisesta luvusta löytyvät myös kuutoskaupunkien aikuissosiaalityön asiakasmäärät vuonna 2017.

Aikuissosiaalityön henkilöstötietojen vertaileminen on haastavaa, sillä tehtävät on kuutoskaupungeissa organisoitu hyvin eri tavoin. Lukuun 5 on koottu numeerista tietoa aikuissosiaalityön henkilöstöresursseista. Tarkastelun kohteena ovat sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien väkännsit.

Aikuissosiaalityön palveluita käsitellään luvussa 6. Raportissa kuvataan kuntakohtaisesti keskeisiä sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita, joita ovat ohjaus ja neuvonta, suunnitelmallinen sosiaalityö, sosiaalinen kuntoutus ja lapsiperheiden kanssa tehtävä sosiaalityö. Lisäksi raportissa kuvataan erityispalveluista asumisneuvontaa, sosiaalista luototusta sekä välitystilipalveluita. Luvussa 7 tarkastellaan kuntakohtaisin kuvauksin aikuissosiaalityön kehittämistapoja ja meneillään olevia kehityshankkeita.

Raportin viimeisen luku käsittelee toimeentulotukea. Siihen on koottu sekä Kelan että kunnan myöntämien toimeentulotukien tiedot. Aiemmissä toimeentulotuen Kuusikko-raporteissa on pääosin tarkasteltu toimeentulotukea kokonaisuutena; mm. eri tukilajit eriteltyinä toisistaan ja kotitalouksia ja henkilöitä on tarkasteltu sotu kertaalleen tietoina. Tämän raportin tiedot vuonna 2017 toimeentulotukea saaneista on kerätty erikseen kunnista ja Kelasta. Koska Kelan kotitalouksiluvuissa sama henkilö voi kuulua vuoden aikana useaan kotitalouteen ja kuntien luvuissa sama henkilö on mukana vain kertaalleen, niin tiedot eivät ole täysin vertailukelpoisia. Toimeentulotuen kustannuksia on kuitenkin mahdollisuus tarkastella edelleen kokonaisuutena, kuten tässä raportissa onkin tehty.

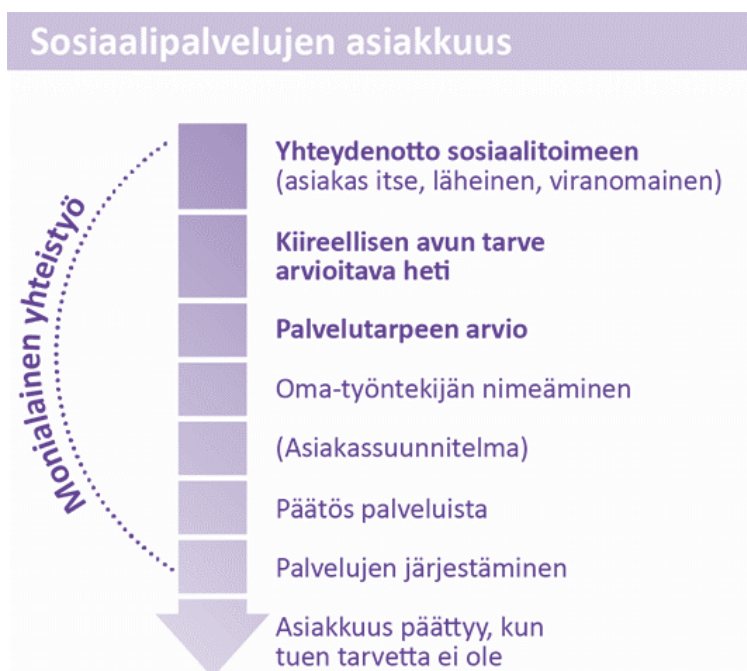
2 SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUT MUUTOKSESSA

2.1 Sosiaalihuoltolaki ja aikuissosiaalityö

Nykyisen sosiaalihuoltolain (1301/2014) voimaantulo 1.4.2015 siirsi sosiaalipalveluiden painopistettä korjaavista erityispalveluista ennaltaehkäisevien yleisten palvelujen suuntaan. Tavoitteena on, että ihmiset saavat palveluita ajoissa ja helposti, eikä palveluja tarvitsevä jäisi niitä ilman siitä syystä, että ei täytyä asiakkuudelle erityislainsäädännössä asetettuja kriteereitä (HE 164/2014).

Laki määrittelee kaikille sosiaalipalveluille yhteisen asiakasprosessin (Kuva 1). Asiakasprosessi alkaa yhteydenotolla sosiaalitoimeen, jonka jälkeen tehdään palvelutarpeen arvio, jossa selvitetään henkilön tuen ja sosiaalipalvelujen tarve (1301/2014 § 36–37). Yhteydenotto tapahtuu asiakkaan itsensä toimesta, mutta myös esimerkiksi asiakkaan läheinen tai toinen viranomainen voi ottaa yhteyttä sosiaalitoimeen palvelutarpeen arvioimiseksi – tietyissä tilanteissa myös ilman asiakkaan suostumusta. Yhteydenottoja tulee lisäksi myös Kelalta. Palvelutarpeen arviointi on prosessissa avainasemassa ja asiakassuunnitelma tehdään vain tarvittaessa.

Kuva 1 Sosiaalipalvelujen yhteinen asiakasprosessi¹

Lähde: STM (<http://stm.fi/sosiaalihuoltolaki>)

Yksi sosiaalihuoltolain kulmakivistä on monialainen yhteistyö. Se velvoittaa eri sektorit hakemaan toisiltaan apua palvelujen kartoittamiseen ja niiden järjestämiseen. Lain 41 §:ssä säädetään, että "Sosiaalihuoltoa toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa siten, että sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Työntekijän on oltava tarpeen mukaan yhteydessä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin sekä tarvittaessa henkilön omaisiin ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin siten kuin tässä laissa tarkemmin säädetään".

¹ Asiakasprosessikaavio on muokattu Sosiaali- ja terveysministeriön internetsivujen (<http://stm.fi/sosiaalihuoltolaki>) uutta sosiaalihuoltolakia esittelevässä diasarjassa olevan kaavion pohjalta. Oikeassa asiakastilanteessa prosessi ei aina etene kaavion järjestyksessä.

Yhteistyön tekemisen velvoite on viety myös terveydenhuollon lainsäädännön sisään. Monialaisen yhteistyön toteuttaminen käytännössä vaatii uudennaisia toimintatapoja niin aikuissosiaalityöhön kuin koko sosiaalihuoltoon (Krank 2015).

Sosiaalihuoltolaissa nostetaan esiin erityistä tukea tarvitsevat henkilöt (1301/2014 § 3), joiden osalta palvelutarpeen arvioinnin tekee aina sosiaalityöntekijä. Erityistä tukea tarvitseville nimitään myös oma työntekijä (sosiaalityöntekijä), jota hänellä on oikeus tavata. Kaikille erityistä tukea tarvitseville tulee lisäksi tehdä asiakassuunnitelma. Laissa ei kovin selkeästi määritellä, keitä ovat erityistä tukea tarvitsevat henkilöt vaan asia ratkaistaan sosiaalitoimessa tilannekohtaisesti.

Sosiaalipalveluiden painopisteen siirtyminen erityispalveluista yleisiin ja ennalta ehkäiseviin palveluihin saa aikaan myös sen, että esimerkiksi osa perheistä, jotka aiemmin olisivat olleet lastensuojelun asiakkaita, saa palvelut jatkossa yleisen sosiaalihuollon kautta. Sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita, joihin perheet ovat oikeutettuja ehtojen täytyessä myös ilman lastensuojelun asiakkuutta, ovat muun muassa kotipalvelu ja perhetyö. Työnjako aikuisten ja perheiden palveluiden toteuttamisessa on ajankohtainen asia monessa kunnassa.

Ohjaus ja neuvonta ovat laissa vahvasti mukana. Samoin korostetaan rakenteellisen sosiaalityön merkitystä hyvinvoinnin edistämässä. Tavoitteena on panostaa asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottamiseen, tavoitteellisiin toimiin ja toimenpiteisiin sekä saada sosiaalityön asiantuntijuus käyttöön entistä laajemmin. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen ovat olleet esillä jo aiemmin, nyt tätä korostetaan myös aikuisten osalta.

2.2 Havaintoja perustoimeentulotuen Kela-siirrosta

Vuoden 2017 alusta alkaen kiireellisen ja ei-kiireellisen perustoimeentulotuen myöntäminen ja maksatus siirtyivät kunnilta Kansaneläkelaitoksen tehtäväksi. Samalla osa kuntien aiemmin täydentävänä toimeentulotukena myöntämästä tuesta – muun muassa välttämättömät asuntoon ja muuttoon liittyvät menot, takuuvuokra, vuokraennakko, lasten luonapitokulut ja lasten varhaiskasvatusmenot – siirtyivät suurelta osin perustoimeentulotuen puolelle. Täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntäminen ja maksatus kuuluvat edelleen kunnille (HE 358/2014, 68–69).

Perustoimeentulotuen siirtämistä Kelalle perusteltiin sillä, että perustoimeentulotuen arvioitiin olevan laskennallinen maksatukseen ja laskentaan liittyvä tehtävä, ja olisi hallinnollisesti ja asiakkaan kannalta yksinkertaisempaa, jos toimeentuloa turvaavat etuudet olisivat saatavissa samalta viranomaiselta. Suurin osa toimeentulotukea saavista saa myös jotain muuta Kelan maksamaa etuutta esim. asumistukea. Siirron odotettiin parantavan myös kansalaisten yhdenvertaisuutta, koska eri alueilla ja kunnissa oli osin toisistaan poikkeavia soveltamisohjeita toimeentulotuen määrittämiseen. Kelan myöntämän perustoimeentulotuen arvioitiin mahdollistavan yhtenäiset perusteet ja käytännöt koko maassa sekä vähentävän ns. toimeentulotukietuuden alikäyttöä. Lisäksi uudistuksen uskottiin vapauttavan aikuissosiaalityön resursseja ns. varsinaiseen aikuissosiaalityöhön, kun työaika ei enää kuluisi perustoimeentulotukeen liittyvään asiakkaan taloudellisen aseman ja laskennallisen tuen selvitystyöhön (HE 358/2014, 4 & 12–16).

Täydentävän toimeentulotuen maksamisesta arvioitiin siirtyvän 1/3 kunnilta Kelalle lakimuutoksen johdosta. Perustoimeentulotuen siirron aiheuttamien menojen lisäkasvuksi pelkästään alikäytön osalta arvioitiin olevan vuositasolla 75–100 miljoonaa euroa (HE 358/2014, 25).

Kela arvioi ja seuraa itse toimeentulotuen siirron vaikutuksia, ja siirrosta on tehty myös ulkoinen arviointi. Kelan valtuutettujen tilaaman ulkoisen arvioinnin mukaan toimeentulotuen siirrosta oli selviä puutteita sekä lainsäädännön että toimeenpanon valmistelussa. Lainsäädäntö ei mahdollistanut vaiheistettua käyttöönottoa, eikä toimeentulotuen käsittelyyn käytettävää järjestelmää ehditty testata kunnolla ennen käyttöönottoa. Kelan henkilöstöresursointi ei myöskään ollut riittä-

vää. Ongelmat johtuivat suureksi osaksi siitä, että ennakkoon tiedetyistä asioista huolimatta toimeentulotuen luonne, viimesijaisuus ja harkinnanvaraisuus koskevat kaikkea tukea. Lisäksi asiakastyön haasteet jne. tulivat Kelalle yllätyksenä ja asiakasryhmä oli Kelalle uusi. Vaikka Kelassa onkin osaamista sosiaalivakuutus etuusratkaisutyössä, ei toimeentulotuki vastaa sisällöltään Kelan aiemmin myöntämiä etuuksia siihen sisältyvän sosiaalihuollollisen ja harkinnanvaraisuuden takia. Toimeentulotukityö edellyttää myös sosiaalialan ammattiosaamista, mitä Kela ei vaatinut toimeentulotukiratkaisijoiltaan. (Ylikännö et al, 2018)

Kelan kyselyssä kartoitettiin Kelan työntekijöiden näkemyksiä siitä, ketkä ovat hyötäneet siirrosta ja keiden tilanne on heikentynyt. Hyötyä nähtiin olevan eniten heille, joiden tuen tarve on ainoastaan taloudellinen ja haittaa taas asiakkaille, jotka tarvitsisivat mm. sosiaalista ja edunvalvonnallista tukea asioinnissaan. Samoin haittaa on ollut asiakkaille, joiden toimeentulotukilaskelma on hieman ylijäämäinen eikä Kela ole käyttänyt harkintaa asiakkaan sen hetkisen rahatilanteen mukaisesti.

Kelan toimintatavat poikkeavat kuntien käytännöistä. Lääkemenoihin on kunnasta aiemmin saanut ylijäämästä huolimatta lain hengen mukaisesti tukea, Kelalta ei. Kelalta asiakas on voinut saada rajallisen maksusitoumuksen, lääkkeitä on korvattu jälkikäteen kuittia vastaan tai korvauksia ei ole tuloylijäämään perustuen saanut lainkaan. Tilanne elää Kelassa kaiken aikaa. (Ylikännö et al, 2018)

Kuntaliitto suoritti kunnille täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea koskevan kyselyn, joka koski vuotta 2017. Myös tämän kyselyn perusteella näyttää siltä, että heikomman toimintakyvyn omaavilla ihmisillä on ollut vaikeuksia suoriutua uudessa järjestelmässä. Esimerkiksi vuokravalkojen määrä, sähköjen katkeamiset ja lääkkeiden hankkimiseen liittyvät vaikeudet kertovat tästä. Toimeenpanossa näyttääkin syntyneen uusia väliinputoajia, joiden tuen saaminen on vaikeutunut. (Vogt 2018)

Kunnat myöntävät edelleen täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea perustoimeentulotukeen sisältyviin menoihin. Näin voi tapahtua esimerkiksi silloin, kun asiakkaalla ei ole perustoimeentulotukeen oikeutta tai Kela on tehnyt asiakkaalle menosta omien ohjeistustensa perusteella kielteisen päätöksen, mutta kunnan viranomaisen on arvioinut, että asiakkaalle on perusteltua myöntää tukea kyseiseen menoon. Kuntaliiton tekemän kyselyn mukaan perustoimeentulotukeen kuuluvista menoista useimmin on myönnetty tukea ruokaan, lääkkeisiin ja vuokravakuuteen. Kyselyn mukaan kunnissa tehtiin myös paljon perustoimeentulotukeen liittyvää muuta työtä, kuten neuvontaa ja ohjausta perustoimeentulotuesta, päätösten selittämistä asiakkaille sekä virheellisiin perustoimeentulotuen päätöksiin liittyvää selvittelytyötä. (Vogt 2018)

Perustoimeentulotuen Kela-siirto on tarjonnut mahdollisuuden tutkia entistä laajemmin ja tarkemmin perustoimeentulotuen saajien muita Kelalta saatavia etuuksia ja sitä mihin menot kohdentuvat. Kelan ja kuntien tulottomia koskevia tietoja vertailemalla on täysin tulottomien (vailla ensisijaista etuutta olevien) toimeentulotuen saajien määrä kaksinkertaistunut kymmenen vuoden takaisesta tilanteesta (Ylikännö et al, 2018). Parhaimmillaan tällainen tutkimustieto tuo entistä paremmin esiin ne kohdat koko sosiaaliturvajärjestelmässämme, jotka aiheuttavat asiakkaiden väliinputoamia yhteiskunnassa. Selvää on, että toimeentulotukeen nähden ensisijaisen perusturvan taso on liian alhainen, ja toimeentulotuella paikataan sitä. Väliaikaiseksi tarkoitettu tuki on entistä useammalle pitkäaikainen Kuusikon ja Kelan tilastolukujen valossa.

2.3 Sosiaali- ja terveydenhuollon ja sosiaaliturvan uudistus

Vuonna 2011 Kataisen hallitus esitti, että keskeiset hyvinvointipalvelut turvataan perusteellisella sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistuksella (sote-uudistus) ja vuosina 2011–2014 esiteltiin erilaisia malleja uudistuksen toteuttamiseksi. Sittemmin sote-uudistusta on valmistellut Sipilän hallitus. Nykyinen hallitus linjaa, että julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon uusi palvelurakenne perustuu kuntaa suurempiin itsehallintoalueisiin. Nyt tavoitteena on, että Suomeen perustetaan 18 maakuntaa ja 5 sote-yhteistyöaluetta. Maakunnilla olisi palvelujen järjestämisen ja rahoitusvastuu ja palveluja tuottaisivat julkiset ja yksityiset tuottajat sekä kolmas sektori. Maakuntien vastuulle tulee sosiaali- ja terveydenhuollon lisäksi muita tehtäviä. Vastuu sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä siirtyy kunnilta ja kuntayhtymiltä itsehallintoalueille 1.1.2021. Samaan aikaan valmistellaan hallituksen esitystä valinnanvapaudesta, mikä vaikuttaa siihen, missä määrin asiakas voi itse valita sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajansa.

Selvää on uudistuksen (maakunta, sote, valinnanvapaus) toteutuessa, että se tulee vaikuttamaan merkittäväällä tavalla kuntien hallintoon, henkilöstöön ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseen ja palveluiden tuotantoon - mukaan lukien sosiaalityö – puhumattakaan asiakasvaikutuksista järjestämisvastuun siirtyessä kunnilta ja kuntayhtymiltä maakuntahallinnolle. Muutos vaikuttaa jo nyt siihen käytännön työhön, jota kunnissa tehdään uudistuksen voimaan astumiseen saakka. Esimerkiksi toiminnan kehittäminen on vaikeutunut monien uudistuksen yksityiskohtien ollessa vielä auki.

Valinnanvapauden piiriin tuleviin sote-keskuksiin tulee sosiaalipalvelujen yleinen sosiaalialan ammatillinen neuvonta- ja ohjauspalvelu linkitettynä maakunnan palveluihin, mutta niissä ei tehdä hallinnollisia päätöksiä nyky suunnitelmien mukaan.

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (HE 254/2015) ohjaa sosiaalipalvelujen kirjaamista. Lain mukaan asiakkaan koko palveluprosessi asiakkuuden alkamisesta sen loppumiseen kirjataan asiakasasiakirjoihin. Asiakasasiakirjat tullaan tallentamaan sosiaalihuollon asiakastiedon arkistoon ja asiakas tulee näkemään omat tietonsa Omakanta-palvelusta. Sosiaalihuollon organisaation tulee siis liittyä Kanta-palveluun ja tästä tullaan säätämään vireillä olevassa asiakastietolaissa. Tiedot tulevat olemaan käytössä valtakunnallisesti, mikä helpottaa tiedonkulkua eri toimijoiden välillä, kun ajantasainen tieto on välittömästi saatavissa. Sosiaalihuollon työ tulee asiakirjojen kautta entistä näkyvämmäksi asiakkaalle. Suunnitelmana on, että sosiaalihuollon kanta-palvelut ovat käytössä 2020-luvun alussa.

Poliittisessa keskustelussa on nyt julkisuudessa menossa koko sosiaaliturvaetuuksien kokonaisuudistus.

3 AIKUISSOSIAALITYÖN ASIAKKAAT JA TAUSTAT

Aikuissosiaalityönasiakkaaksi hakeutuu aikuisia monista elämän syistä ja erilaisilla taustoilla. Seuraavissa kappaleissa käsitellään tarkemmin kuutoskaupunkien työttömiä ja asunnottomia tilastojen valossa sekä kuvataan kuntien aikuissosiaalityön asiakaskunnan erityispiirteitä. Toimeentulotukea saavia tarkastellaan erikseen raportin luvussa 8.

3.1 Työttömät

Sekä kuutoskaupungeissa että koko maassa työttömyysaste ja työttömien työnhakijoiden määrä kääntyivät monen vuoden kasvun jälkeen laskuun vuoden 2016 aikana ja lasku voimistui vuonna 2017. Vuoden 2017 lopussa työttömyysaste vaihteli työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilaston mukaan pääkaupunkiseudun kunnissa Espoon 8,6 prosentista Helsingin 10,5 prosenttiin ja muissa kuutoskaupungeissa Turun 13,9 prosentista Tampereen 14,3 prosenttiin (Taulukko 1).

Työttömyystilanne on viime aikojen myönteisestä kehityksestä huolimatta edelleen vuosituhanen keskiarvoa heikompi. Pitkäaikaistyöttömiä eli vähintään vuoden työttömänä olleita oli kuutoskaupunkien työttömistä noin joka kolmas ja vaikeasti työllistyviä eli rakennetyöttömiä² jopa lähes kaksi kolmesta. 50 vuotta täyttäneiden työttömien osuus on suurempi pääkaupunkiseudulla ja nuorten työttömien muissa kuutoskaupungeissa. Ulkomaalaistaustaisen väestön suuri määrä pääkaupunkiseudulla näkyy myös työttömyystilastoissa - Vantaalla jopa lähes neljännes kaikista työttömistä oli ulkomaan kansalaisia.

Pitkään jatkunut työttömyys lisää tarvetta sosiaalityölle, erityisesti kysyntää taloudellisille auttamistoimille ja toimeentulotuelle. Työttömillä aikuissosiaalityön asiakkailla on erilaisia työllistymisen esteitä, kuten puutteellinen ammatillinen osaaminen, heikko työkokemus tai koulutus, riittämättömät työnhakutaidot ja ulkomaalaistaustaisten kohdalla myös puutteellinen kielitaito. Osalla aktiivisen työnhaun estävät edellisten lisäksi päihde- ja mielenterveysongelmat. Työnjako kuntien ja valtion välillä työttömyyden hoidossa on viime vuosina siirtynyt yhä enemmän siihen suuntaan, että kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ja vaikeimmin työllistyvät henkilöt ohjautuvat kunnan työllistämispalveluihin. Vaikeasti työllistyvät työttömät ovatkin yksi keskeinen aikuissosiaalityön asiakasryhmä kaikissa kuutoskaupungeissa.

² Rakennetyöttömiin kuuluvat pitkäaikaistyöttömät, rinnasteiset pitkäaikaistyöttömät (Työttömät työnhakijat, jotka ovat olleet viimeisen 16 kuukauden aikana vähintään 12 kuukautta työttöminä.), toimenpiteiltä työttömäksi jääneet (Henkilöt, jotka eivät ole 3 kuukauden kuluttua toimenpiteen päättymisen jälkeen työllistyneet, vaan ovat palanneet uudelleen työttömiksi työnhakijoiksi.) sekä toimenpiteiltä uusille toimenpiteille sijoittuneet (Henkilöt, jotka ovat vähintään toista kertaa jossakin toimenpiteessä sijoitettuna laskentapäivänä ja ovat edeltävän 16 kuukauden aikana olleet yhteensä 12 kuukautta joko työttömänä työnhakijana tai sijoitettuna jollakin toimenpiteellä.).

Taulukko 1 Kuutoskaupunkien ja koko Suomen työttömyystietoja 31.12.2017

	Helsinki	Espoo	Vantaa	Turku	Tampere	Oulu	Kuusikko	Suomi
Työttömyysaste (%)	10,5	8,6	10,1	13,9	14,3	14,2	11,4	11,2
Työttömät työnhakijat yhteensä (lkm)	35 473	12 133	11 588	12 926	16 506	13 733	102 359	295 524
<i>joista pitkäaikaistyöttömiä (%)</i>	35,6	36,2	30,1	34,2	35,7	33,3	34,6	31,0
<i>joista rakennetyöttömiä (%)</i>	62,8	63,9	62,0	65,2	63,7	61,4	63,1	61,5
<i>joista alle 25-vuotiaita (%)</i>	8,0	8,9	10,9	12,0	16,5	17,3	11,6	13,0
<i>joista yli 50-vuotiaita (%)</i>	34,2	35,5	34,8	32,4	27,3	28,2	32,3	37,5
<i>joista ulkomaan kansalaisia (%)</i>	19,1	22,8	24,2	14,3	10,1	4,6	16,1	10,2
Muutos edellisestä vuodesta								
Työttömyysaste (%-yks.)	-1,9	-1,7	-2,1	-2,9	-4,0	-2,9	-2,4	-2,4
Työttömät työnhakijat yhteensä (lkm)	-5 835	-2 203	-2 156	-2 497	-4 489	-2 664	-19 844	-62 559
<i>Työttömät työnhakijat yhteensä (%)</i>	-14,1	-15,4	-15,7	-16,2	-21,4	-16,2	-16,2	-17,5
<i>Pitkäaikaistyöttömät (%)</i>	-29,1	-25,8	-28,4	-20,9	-31,4	-12,5	-26,3	-24,9
<i>Rakennetyöttömät (%)</i>	-16,2	-13,8	-13,7	-15,6	-21,9	-10,8	-15,9	-15,6
<i>Alle 25-vuotiaat (%)</i>	-19,7	-22,3	-13,3	-24,8	-17,1	-24,5	-20,5	-20,3
<i>Yli 50-vuotiaat (%)</i>	-10,9	-14,7	-13,7	-11,3	-24,9	-9,1	-13,8	-15,7
<i>Ulkomaan kansalaiset (%)</i>	-13,2	-14,9	-11,9	-18,9	-9,1	-34,9	-14,6	-14,3

Lähde: TEM, työnvälitystilasto

3.2 Asunnottomat

Asunnottomuus on erityisesti suurten kaupunkien ongelma. Vuonna 2017 koko maan asunnottomista kolme neljästä (5 441 henkilöä) asui kuutoskaupungeissa. Yksin eläviä asunnottomia oli 5 035 ja asunnottomia perheitä 182. Kaikista asunnottomista perheistä jopa 85 prosenttia asui kuudessa suurimmassa kaupungissa. Yli puolet Suomen asunnottomista asui Helsingissä, jossa oli 5,9 asunnottomia tuhatta asukasta kohden. Muissa kuutoskaupungeissa, erityisesti Oulussa, asunnottomia oli selvästi vähemmän (ARA 2018). Oulun lukua selittää osaltaan kaupungin hyvä vuokra-asuntotilanne sekä kohtuullinen vuokrataso.

Taulukossa 2 on tarkasteltu kuutoskaupunkien asunnottomia hieman tarkemmin. Enemmistö asunnottomista on miehiä. Naisten osuus yksinelävistä asunnottomista vaihteli Oulun 13,0 prosentista Helsingin ja Tampereen 25,7 prosenttiin. Lähes joka neljäs asunnottomi oli alle 25-vuotias. Oulussa nuorten osuus oli noin kolmannes. Oulussa oli vain muutama maahanmuuttajataustainen asunnottomi, mutta viidessä muussa kuutoskaupungissa asui yhteensä jopa 97 prosenttia koko maan maahanmuuttajataustaisista asunnottomista. Helsingin yksinelävistä asunnottomista 40 prosenttia oli maahanmuuttajataustaisia.

Asunnottomien määrä Suomessa on viime vuosina ollut laskussa, mitä selittää vuokramarkkinoille tulleista uusista toimijoista, tarjonnan lisääntymisestä ja monipuolistumisesta. Toisaalta erityisesti vapailla markkinoilla asukasvalintakriteerit mm. vakuuspyyntöjen muodossa ovat tiukentuneet kohdistuen erityisesti heikommassa taloudellisessa asemassa oleviin. Kuutoskaupungeissa asunnottomien kokonaismäärä väheni edellisvuodesta pääkaupunkiseudun kunnissa ja Tampereella, mutta kasvoi Turussa ja Oulussa. Nuorten asunnottomuus lisääntyi Turun ja Oulun lisäksi myös Helsingissä. Maahanmuuttajataustaisia asunnottomia oli aiempaa vähemmän pääkaupunkiseudulla, mutta Turussa ja Oulussa heidän määränsä kasvoi jonkin verran.

Taulukko 2 Asunnottomat kuutoskaupungeissa 15.11.2017¹

	Helsinki	Espoo	Vantaa	Turku	Tampere	Oulu
Asunnottomia yhteensä (lkm)	3760	653	256	452	223	97
Asunnottomia 1000 asukasta kohti	5,9	2,4	1,2	2,4	1,0	0,5
Yksinäisiä asunnottomia yhteensä (lkm)	3500	567	222	452	202	92
joista naisia (%)	25,7	19,8	25,2	21,7	25,7	13,0
joista miehiä(%)	74,3	80,2	74,8	78,3	74,3	87,0
joista alle 25-vuotiaita (%)	22,9	25,6	23,0	23,7	20,3	32,6
joista maahanmuuttajataustaisia (%)	40,0	22,4	14,9	21,7	15,8	4,3
Asunnottomat perheet (lkm)	130	28	12	0	10	2
joissa henkilöitä	260	86	34	0	21	5

¹Tiedonkeruu- ja tilastointitavat vaihtelevat kunnittain eivätkä luvut ole täysin vertailukelpoisia edellisiin vuosiin.

Lähde: ARA, Asuntomarkkinakysely 2017

3.3 Aikuissozialityön keskeiset asiakasryhmät kuutoskaupungeissa

Aikuissozialityön asiakkuudet ennen sosiaalihuoltolain uudistusta ja perustoimeentulotuen Kelasiirtoa ohjautuivat pääasiassa toimeentulotuen hakemisen kautta. Edelleen asiakkuuteen haakeudutaan useimmiten Kelan kautta ja silloin, kun asiakkaalla on erilaisia velkoja mm. asumiseen liittyen sekä talous tiukalla eikä perustoimeentulotuen saamisesta huolimatta selviydy arjen välttämättömistäkään menoista. Tyypillisellä aikuissozialityön asiakkaalla on useita samanaikaisia haasteita ja ongelmia elämässään niin taloudellisia, sosiaalisia kuin terveyteenkin liittyen. Merkittävä osa aikuissozialityön asiakkaista on ilman kolutusta olevia, työvoiman ulkopuolella tai työllistymistoimenpiteiden piirissä.

Saatujen tietojen perusteella kuutoskaupungeissa lapsiperheiden osuus aikuissozialityön asiakkaista vaihteli noin 18 prosentista 35 prosenttiin vuonna 2017. Sosiaalihuoltolain muutoksen myötä aikuissozialityön asiakkaiden painopiste pelkistä yksinelävistä on siirtynyt.

Taulukossa 3 kuutoskaupunkien vuoden 2017 aikuissozialityön asiakkaita on tarkasteltu ikärakenteen mukaan. Espoossa 63,7 prosenttia, Helsingissä 66,2 prosenttia ja Turussa 62,8 prosenttia aikuissozialityön asiakkaista oli yli 30-vuotiaita. Tampereella ja Oulussa aikuissozialityön asiakkaina on lähes saman verran 18-30-vuotiaita ja yli 30-vuotiaita. Helsingissä lisäksi 78 aikuissozialityön asiakkaista oli alle 18-vuotiaita. 16-18-vuotiaiden erityistä tukea tarvitsevien palvelut tuotetaan nuorten palveluina Helsingissä.

Taulukko 3 Kuutoskaupunkien aikuissozialityön asiakkaat ikärakenteen mukaan vuonna 2017²

	Helsinki ¹	Espoo	Turku	Tampere	Oulu
18-30-vuotiaat	4 617	1518	1875	2045	1 217
yli 30-vuotiaat	9 062	2669	3165	2117	1 314
asiakkaita yhteensä	13 679	4 187	5 040	4 162	2 531
joista 18-30-vuotiaita (%)	33,8	36,3	37,2	49,1	48,1
joista yli 30-vuotiaita (%)	66,2	63,7	62,8	50,9	51,9

¹Helsingissä lisäksi 78 alle 18-vuotiasta asiakasta

²Vantaalta ei ole saatavissa aikuissozialityön kokonaisasiakasmäärää.

4 AIKUISSOSIAALITYÖN ASIAKASPROSESSI

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) määrittelee kaikille sosiaalipalveluille yhteisen asiakasproessin, jota esitellään tarkemmin raportin luvussa 2.1. Tässä luvussa tarkastellaan, miten aikuissosiaalityön asiakasprosessi kuutoskaupungeissa käytännössä etenee. Painopiste on nimenomaan asiakasprosessissa, kuutoskaupunkien aikuissosiaalityön organisaatorakenteita on esitelty viimeksi syksyllä 2017 ilmestyneessä Kuuden suurimman kaupungin toimeentulotuki vuonna 2016 –raportissa (Hiekkavuo 2017). Lisäksi taulukkoon 4 on koottu kuutoskaupunkien aikuissosiaalityön asiakasmäärät vuonna 2017 sekä kuntien määritelmät asiakkuudelle.

Taulukko 4 Kuutoskaupunkien aikuissosiaalityön asiakkaat vuonna 2017

	Aikuissosiaalityön asiakkaat yhteensä	Aikuissosiaalityön asiakkuuden määritelmä
Helsinki	13 679	Asiakkaaksi lasketaan henkilöt, joilla on vuoden aikana aikuissosiaalityön käyntitapahtuma. (Asiakkuuden muodostaa jokin seuraavista: asiakkaan käynti toimipisteessä, käynti asiakkaan kotona, asiakastapaaminen muualla kuin sosiaalivirastossa, perhe- ja lähityön käynti, ennaltaehkäisevä kotikäynti, sijaishuollon tapaaminen, verkostotapaaminen, asiakasryhmä, kenttätö, leiri, läheisneuvonpito ja oikeusedustus, kun asiakas on läsnä)
Espoo	4187	Sosiaalihuollon asiakkuuden palvelu ollut voimassa vuonna 2017. Sosiaalihuollon asiakkuus avataan henkilölle, jos hänellä on aikuissosiaalityössä muutakin asiointia kuin pelkkä kirjallinen asiointi toimeentulotuessa. Luvussa on mukana vain päämies, henkilö jonka tietoihin palvelu on avattu.
Vantaa	..	Vantaalla aikuissosiaalityön asiakkaille ei tehdä päätöstä asiakkuudesta, sen vuoksi ei ole mahdollista saada aikuissosiaalityön kokonaisasiakasmäärää, jossa jokainen asiakas olisi kertaalleen. Asiakasmäärät on saatavilla palveluittain, mutta sama asiakas voi käyttää lukuisia palveluja, joten eri palvelujen yhteenlaskettua asiakasmäärä ei voi pitää kokonaisasiakasmääränä. Palvelukohtaisissa asiakasmäärissä on mukana kotitaloudet, joilla on ollut asiakastiedoissaan tapahtumia tarkastelujaksolla. Mukaan poimituvat asiakkaat, joilla on palvelutarpeen arvio, suunnitelma, sosiaalityön päätös tai maksatustapahtuma.
Turku	5002	Sisältää kotitaloudet, jonka täysi-ikäiselle (ikä on vuoden viimeisin ikä) jäsenelle on varattu aika sosiaalityöntekijälle palvelutarpeen arvioon, tehty palvelutarpeen arvio tai asiakassuunnitelma tai asiakassuunnitelma on voimassa. Ei sisällä korvausajan piirissä olevia asiakkaita eikä heidän perheenjäseniään. Ei sisällä jälkihuollon piirissä olevia nuoria (vuoden viimeisin tieto) eikä heidän perheenjäseniään, koska heidät tilastoidaan lastensuojelun kuusikkoon. 50% Asumis- ja päihdepalveluiden asiakkaista (vuoden viimeisin tieto) on tässä mukana, koska muut tilastoidaan mielenterveys ja päihdepalveluiden kuusikkoon.
Tampere	4162	Ei sisällä korvausajan piirissä olevia asiakkaita eikä heidän perheenjäseniään.
Oulu	2 531	Ei sisällä jälkihuollon piirissä olevia nuoria (vuoden viimeisin tieto) eikä heidän perheenjäseniään, koska heidät tilastoidaan lastensuojelun kuusikkoon.

Aikuissosiaalityön asiakasprosessi alkaa yhteydenotolla sosiaalitoimeen. Asiakas voi itse ottaa yhteyttä sosiaalityöhön; joko puhelimitse neuvontaan, toimeentulotukihakemuksella manuaalisesti tai sähköisesti tai henkilökohtaisesti käymällä. Läheinen tai viranomainen voi useissa kunnissa tehdä sosiaalihuoltoilmoituksen sähköisesti tai puhelimitse.

Palvelutarpeen arvioimista varten asiakkaalle varataan aika sosiaalityöntekijälle tai sosiaaliohjaajalle. Palvelutarpeen arvioinnin tavoitteena on yhteistyössä asiakkaan kanssa selvittää ja arvioida asiakkaan kokonaistilannetta, tuen tarvetta sekä toimintavaihtoehtoja. Palvelutarpeen arvioinnista laaditaan kirjallinen yhteenveto, jossa määritellään, aloitetaanko sosiaalityön tai sosiaaliohjauksen asiakkuus sekä tarvittaessa tehdään päätös annettavista palveluista. Tarvittaessa asiakas voidaan ohjata myös muiden palveluiden piiriin.

Sosiaalihuoltolaissa nostetaan esille myös erityistä tukea tarvitsevat henkilöt. Erityisen tuen kriteerit täyttävälle asiakkaalle nimetään sosiaalityöntekijän kelpoisuusehdot täyttävä omatyöntekijä, ellei sitä ole nimetty jo muun hänen käyttämänsä palvelun yhteydessä. Muiden sosiaalityön asiakkaiden osalta omatyöntekijän nimetään tarpeen mukaan eikä silloin edellytyksenä ole sosiaalityöntekijän kelpoisuus. Laissa kuvattua erityisen tuen tarpeen määritelmää on täydennetty koskemaan myös henkilöitä, joilla on toistuvia elämänhallinnan vaikeuksia.

Erityisen tuen asiakkaan omatyöntekijä vastaa asiakassuunnitelman laatimisesta ja toteuttamisesta. Asiakassuunnitelma voidaan laatia myös yhteistyössä muiden palveluiden ja tahojen kanssa kuten esimerkiksi mielenterveyspalvelut. Asiakassuunnitelma laaditaan kirjallisena. Aikuissosiaalityön tavoitteet ja toiminnot voivat limittyä toisiinsa nähden. Tavoitteita asetetaan ja uudelleen asetetaan asiakasprosessin edetessä. Asiakassuunnitelmaa tarkistetaan ja päivitetään säännöllisesti ja tarpeen vaatiessa. Merkityksellistä on, että tavoitteet määritellään kunkin asiakkaan ainutkertaisen tilanteen ja muuttuvien tarpeiden kontekstissa.

Aikuissosiaalityön asiakkuus päätetään sovitusti, kun asiakassuunnitelman tavoitteet on saavutettu ja asiakkaalla ei ole aikuissosiaalityön palvelun tarvetta. Asiakkuus päätetään myös silloin, kun asiakas muuttaa toiseen kuntaan tai kuolee. Asiakkuus voidaan päättää myös silloin, kun asiakas ei sitoudu työskentelyyn tai asiakasta ei tavoiteta.

Kuntien marraskuun 2017 poikkileikkauksena tarkastelemien tietojen mukaan lähes puolet aikuissosiaalityön asiakkaista eivät saaneet täydentävää ja/tai ehkäisevää toimeentulotukea. Turussa vain noin viidennes aikuissosiaalityön asiakkaista sai ehkäisevää ja/tai täydentävää toimeentulotukea.

5 AIKUISSOSIAALITYÖN HENKILÖSTÖRESURSSIT

Aikuissosiaalityön henkilöstötietojen vertaileminen on haastavaa, sillä tehtävät on kuutoskaupungeissa organisoitu hyvin eri tavoin. Taulukkoon 5 on koottu tietoja aikuissosiaalityön vakansseista kuutoskaupungeissa 30.4.2018 jaoteltuna sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien vakansseihin.

Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien vakanssien määrä kuutoskaupungeissa on suurin Helsingissä, jossa on yhteensä 196 vakanssia. Vantaalla vakansseja on 93, Tampereella 65, Espoossa 53, Turussa 38,5 ja Oulussa 38. Tampereella sosiaalityöntekijöiden osuus vakansseista 58,5 prosenttia on ja Helsingissä 52,6 prosenttia. Vantaalla vakansseista 41,9 prosenttia, Espoossa 41,5 prosenttia ja Oulussa 40,8 prosenttia on sosiaalityöntekijöiden vakansseja ja suurin osa vakansseista on sosiaaliohjaajien vakansseja.

Etuuskäsittelyn kuvaus löytyy luvusta 8.4.

Taulukko 5 Aikuissosiaalityön vakanssit 30.4.2018

	Helsinki	Espoo	Vantaa ¹	Turku	Tampere ²	Oulu
sosiaalityöntekijät	103	22	39	24,5	38	15,5
sosiaaliohjaajat	93	31	54	14	27	22,5
vakanssit yhteensä	196	53	93	38,5	65	38

¹Vantaalla aikuisten ja perheiden sosiaalipalvelujen tulosityksikköön siirtyi vuonna 2017 uusien lapsiperheasiakkaiden palvelut ja aikuisten ja perheiden sosiaalipalvelujen yksikössä tehdään myös lastensuojelutarpeen arviot. Lastensuojelusta siirtyi aikuissosiaalityöhön yhteensä 12 sosiaalityöntekijän ja 9 sosiaaliohjaajan vakanssia.

²Tampereella on sosiaaliohjaajia sekä virassa että toimessa. Luvuissa on mukana osallisuutta vahvistavan kuntouttavan työtoiminnan ja sosiaalisen kuntoutuksen työntekijät ja maahanmuuttajien palvelun työntekijät.

Aikuissosiaalityö sijoittuu kunnissa joko perhe- ja sosiaalipalveluihin, perhepalveluihin tai monialaisiin hyvinvointipalveluihin /-keskuksiin. Aikuissosiaalityön toimipisteissä sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien esimiehinä toimivat johtavat sosiaalityöntekijät, palveluesimiehet ja yksiköiden toiminnasta vastaavat päälliköt.

Helsinki

Helsingissä aikuissosiaalityö on nuorten palvelut ja aikuissosiaalityö- palvelun alla sekä asumisen tuen palvelun alla. Tiimien esimiehinä toimivat johtavat sosiaalityöntekijät.

Vantaa

Aikuisten ja perheiden sosiaalipalveluiden tulosityksikköön Vantaalla kuuluvat: uusien asiakkaiden palvelut (aikuisten palvelutarpeen arviointi ja lapsiperheiden palvelutarpeen arviointi), aikuisten ja perheiden suunnitelmallinen sosiaalityö (sisältää myös nuorten sosiaalityön), täydentävä toimeentulotuki (sisältäen sosiaalisen luototuksen) sekä asumisen palvelut (mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut ja tuettu asuminen).

Turku

Turussa aikuis- ja lapsiperhesosiaalityö sijoittuu hyvinvointitoimialan perhe- ja sosiaalipalveluiden palvelualueeseen. Taulukossa ilmoitetut vakanssimäärät kuvaavat aikuis- ja lapsiperhesosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien henkilöstöresurssia. Luvuissa ei ole mukana ulkomaalaistoimiston eikä kunnan työllisyyspalveluiden työntekijöitä. Asumis- ja päihdepalveluiden yksikön sosiaalityöntekijöiden määrästä puolet huomioidaan päihdepalveluiden resurssina. Sosiaaliohjaajien resurssiin on laskettu myös Kelkka-toiminnan sosiaaliohjaajat, jotka toteuttavat ryhmätoimintaa sekä aikuisille ja lapsiperheille.

Tampere

Aikuisten sosiaalipalvelut ovat osa laajempaa, avo- ja asumispalveluihin kuuluvaa hyvinvoinnin palvelualueen kokonaisuutta.

Aikuisten sosiaalipalvelut on jaettu Alkuvaiheen palveluihin ja Omatyöntekijäpalveluihin. Alkuvaiheen palveluihin kuuluvat Sosiaalipalvelujen neuvonta ja Maahanmuuttajien alkuvaiheen palvelu. Omatyöntekijäpalveluihin kuuluvat alle 30-vuotiaiden aikuissosiaalityön palvelu, 30 vuotta täyttäneiden aikuissosiaalityön palvelu, lapsiperheiden aikuissosiaalityön palvelu, Oriveden aikuissosiaalityön palvelu ja gerontologisen sosiaalityön palvelu. Lisäksi aikuisten sosiaalipalveluihin kuuluvat Tukipalvelu sekä Osallisuutta vahvistava kuntouttava työtoiminta. Aikuissosiaalityön kokonaisuudesta vastaa palvelupäällikkö ja kullakin palvelulla on oma esimiehensä. Palveluissa, joissa tehdään sosiaalityötä, esimiehenä on johtava sosiaalityöntekijä, muissa palveluissa palveluesimies. Esimiehelle kuuluvat asiantuntijajohtamisen lisäksi myös hallinnolliset tehtävät.

Oulu

Aikuissosiaalityön resursseihin on laskettu kuudessa hyvinvointikeskuksessa aikuissosiaalityötä tekevät sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat sekä asumisohjausta tekevä sosiaalityöntekijä.

6 AIKUISSOSIAALITYÖN PALVELUT

Tässä luvussa tarkastellaan, miten valitut aikuissosiaalityön palvelut on järjestetty kuutoskaupungeissa. Laajemmin kuvataan ohjausta ja neuvontaa, suunnitelmallista sosiaalityötä, sosiaalista kuntoutusta ja palvelukäyttäjäsallisuutta sekä lapsiperheiden kanssa tehtävää sosiaalityötä. Lisäksi käsitellään lyhyesti asumisneuvontaa, sosiaalista luototusta ja välitystilipalveluja.

6.1 Ohjaus ja neuvonta

Sosiaalihuoltolain (1301/2014, 6 §) mukaan *kunnan asukkaiden saatavissa on oltava sosiaalihuollon neuvontaa ja ohjausta. Erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten, nuorten sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden neuvontaan ja ohjaukseen. Neuvontaa ja ohjausta järjestäessään sosiaalihuollon on tarvittaessa toimittava yhteistyössä terveydenhuoltolain (1326/2010) 13 §:ssä tarkoitettua terveysneuvontaa järjestävän perusterveydenhuollon sekä muiden toimialojen kanssa.*

Helsingin palvelupisteiden puhelinpalvelusta saa ohjausta ja neuvontaa, jossa annetaan yleisluonteista neuvontaa palveluista. Jos asiakkaalle on nimetty omatyöntekijä, hän vastaa asiakkaiden ohjauksesta ja neuvonnasta. Palvelupisteiden puhelinneuvonnan lisäksi ohjausta ja neuvontaa annetaan sosiaalineuvonnassa. Sosiaalineuvonta toimii ilman ajanvarausta. Sillä on viisi eri toimipistettä ympäri kaupunkia, joista osa on tai tulee olemaan osa monialaisia Terveys- ja hyvinvointikeskuksia. Ohjausta ei ole rajoitettu pelkästään aikuissosiaalityön neuvontaan vaan se palvelee kaikkien palvelualueiden asioissa. Sosiaalineuvonta tekee alustavaa palvelutarpeiden kartoitusta ja ohjausta sosiaalityön palveluihin silloin, kun asiakas on uusi, hänelle ei ole nimetty sosiaalihuoltolain mukaista omatyöntekijää tai kun asiakas on palaamassa takaisin palvelujen piiriin. Työ keskittyy sosiaalineuvonnassa asioiviin ihmisiin ns. walk in -palveluna. Vuoden 2018 aikana on tarkoitus laajentaa chat -palveluun, jossa voisi asioida anonyyminä tai tunnistautuneena. Sosiaalineuvonnalla ei ole keskitettyä puhelinneuvontaa.

Espoossa aikuissosiaalityössä on käytössä yleinen neuvontanumero, johon asiakkaat voivat soittaa kiireellisissä asioissa arkisin kello 8-12 ja heille soitetaan takaisin saman päivän aikana. Lisäksi työntekijöillä on suorat numerot, joihin asiakas voi jättää soittopyynnön arkisin kello 8-12 ja hänelle soitetaan takaisin viimeistään seuraavana arkipäivänä.

Aikuissosiaalityön toimipisteen aulassa on päivittäin tarjolla yleistä ohjausta ja neuvontaa. Aulasta kiireellistä apua tarvitsevat asiakkaat ohjautuvat päivystystiimin palveluun. Päivystystiimi koostuu sosiaalityöntekijöistä ja sosiaaliohjaajista.

Aikuissosiaalityön sosiaaliohjaajat antavat lisäksi säännöllisesti ohjausta ja neuvontaa eri yhteistyötahojen tiloissa joko ajanvarauksella tai ilman. Ilman ajanvarausta neuvontaa tarjotaan esimerkiksi Ohjaamon tiloissa, Iso Omenan palvelutorilla tai Espoon keskuksen leipäjonossa. Viidellä terveyskeskuksella on mahdollista varata aika heidän tiloissaan vastaanottoa pitävälle sosiaaliohjaajalle.

Vantaalla täydentävän toimeentulotuen yksikön neuvontanumero palvelee arkisin kello 8.00 – 16.00. Numerosta vastataan täydentää toimeentulotukea koskeviin kysymyksiin ja ohjataan asiakkaita muissa kysymyksissä oikeaan yksikköön tai toimitetaan soittopyyntö asiakkaan omalle työntekijälle. Keskeisellä paikalla Vantaan Tikkurilassa Vernissakadun palvelukokonaisuudessa annetaan kuntalaisille neuvontaa ja ohjausta ilman ajanvarausta maanantaisin ja keskiviikkoisin kello 11.30 – 14.30 ja perjantaisin kello 11.30 – 14.00. Nuoret, alle 25-vuotiaat voivat asioida sosiaalityön neuvonnassa Vernissakadulla ilman ajanvarausta arkisin kello 13.00 – 14.00. Puhelinneuvontaa sosiaalihuoltolain mukaisista palveluista annetaan neljänä päivänä viikossa kello 9.00 – 11.00. Lisäksi sosiaalityön yksiköistä on jalkauduttu antamaan ohjausta ja neuvontaa terveysasemalle ja huumeita käyttävien terveys- ja sosiaalineuvonta-asemalle, Koivukylän palvelutorille

ja nuorten palvelujen Ohjaamoon. Yksilöllistä neuvontaa ja ohjausta asiakas saa omalta työntekijältään, joko puhelimitse tai tapaamisella. Suunnitelmallisen sosiaalityön asiakkaat voivat soittaa suoraan omatyöntekijälleen ilman puhelinaikoja.

Turussa Hyvinvointitoimialan perhe- ja sosiaalipalveluiden asiakasneuvonta ja etuuskäsittelyyksikössä annetaan neuvontaa ja ohjausta yleisellä tasolla puhelimitse, Info-pisteessä sekä chatissa. Yksilöllisempää neuvontaa ja ohjausta yksikössä antavat sosiaaliohjaajat (4) ja sosiaalityöntekijä (1) varatulla asiakastapaamisajalla tai puhelimitse. Ohjaajat vastaanottavat asiakkaita myös kolmessa terveystieteiden keskuksessa.

Tampereella sosiaalipalvelujen neuvonnassa annetaan yleistä ohjausta ja neuvontaa, aloitetaan palvelutarpeen arvioinnin laatiminen uusille asiakkaille sekä tarvittaessa ohjataan asiakas tarvitsemiensa palveluiden piiriin. Ne asiakkaat, joilla ei ole omatyöntekijää, saavat sosiaalipalvelujen neuvonnasta kiireellisen tuen. Lisäksi sosiaalipalvelujen neuvonnassa palvellaan lyhytaikaisen ohjauksen tai neuvonnan tarpeessa olevia asiakkaita. Kyseessä on matalan kynnyksen palvelu, johon on helppo tulla ja jossa selvitetään tuen tarve sekä ohjataan tarvittaessa eteenpäin. Tuen tarpeen kartoituksessa sekä asiakkaan edelleen ohjaamisessa korostuvat monipuolinen asiantuntijayhteistyö muiden palvelujen toimijoiden sekä kolmannen sektorin kanssa.

Sosiaalipalvelujen neuvonta on avoinna arkisin klo 9-14. Asiakkaita palvellaan henkilökohtaisesti vuoronumerolla ja puhelimitse.

Aikuissosiaalityön työntekijät jalkautuvat useisiin muihin palveluihin kuten esimerkiksi Nuorten Talo Ohjaamo, nuorten työpajatoiminta, kumppanuustalo Artteli ja asumispalvelut. Tehostetun kotoutumisen hankkeen (Teko) kototorilla Hervannassa on saatavilla matalan kynnyksen ohjausta ja neuvontaa kahtena päivänä viikossa. Aikuissosiaalityö on mukana Tampereella toteutetussa valinnanvapauskokeilussa, johon liittyen sosiaaliohjaaja on tavattavissa yhden päivän viikossa Linnainmaan terveystieteiden keskuksella.

Ohjausta ja neuvontaa on saatavilla myös nettisivujen kautta.

Oulussa on vuonna 2017 toiminut keskitetty sosiaalipalveluiden puhelinpalvelu, jossa kuntalaisille annetaan sosiaalipalveluiden yleistä ohjausta ja neuvontaa. Puheluita noin 400 kpl / kk vuonna 2017. Palveluaika arkisin kello 8.30 – 15.30. Lisäksi viranomaisille on ollut keskitetty puhelinpalvelu arkisin kello 8.00- 16.15. Puhelut koskivat pääosin toimeentulotuen hakemusneuvontaa ja asiakaskohtaisten käsittelytietojen antamista, yleistä neuvontaa sosiaalityön eri palveluista ja niiden henkilöstön yhteystietojen jakamista sekä soittopyyntöjen vastaanottamista ja välittämistä asianomaiselle työntekijälle. Lisäksi kaikkien hyvinvointikeskusten sosiaalipalveluiden henkilökunnan puhelinnumerot ovat nähtävillä julkisesti. Aiemmin käytössä olleet virkalinjat on lakkautettu eikä erillisiä puhelintunteja ole enää käytössä. Osassa hyvinvointikeskusten sosiaalipalveluita on myös käytössä yhteinen sähköpostiosoite viranomaisten pääosin kiireellisiä yhteydenottoja varten. Jokaisen hyvinvointikeskuksen sosiaalipalvelut hoitavat oman alueensa kiireelliset asiat. Jos asiakkaalle on nimetty omatyöntekijä, hän vastaa asiakkaansa ohjauksesta ja neuvonnasta.

Lisäksi vuonna 2017 sosiaalipalveluiden ohjaamo on keskitetysti hoitanut erilaisten ilmoitusten vireillepanotehtäviä (Kelalta tulevat kunnan hoidettavat toimeentulotukihakemukset, Sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain ilmoitukset). Ohjaamo on laittanut asiat vireille Efficalle ja ohjannut näin asian sähköisesti oikealle taholle käsiteltäväksi. Lisäksi he ovat tehneet tiivistä yhteistyötä Kelan kanssa.

Chat -palvelu on käytössä nuorten palveluissa.

6.2 Suunnitelmallinen sosiaalityö

Suunnitelmallisessa sosiaalityössä tehdään yhdessä asiakkaan kanssa hänen hyvinvointiaan edistävä suunnitelma, johon määritellään työskentelyn tavoite ja keinot tavoitteeseen pääsemiseksi. Sosiaalityöntekijä tai -sosiaalihojaaja tukee asiakasta asiakkuuden aikana ja seuraa suunnitelman toteutumista. Jos asiakkaalla on monenlaista tuen tarvetta, asiakkaalle kootaan tarvittavien yhteistyötahojen kanssa hänen tarpeidensa mukainen palveluiden kokonaisuus. Monialaisessa työskentelyssä on sosiaalityöntekijällä usein koordinoiva rooli. Välillä työskentely painottuu vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa. Suunnitelmallisen työn tavoitteena on lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, löytää asiakkaan voimavarat sekä vahvistaa elämänhallintaa, toimintakykyä ja osallisuutta. Jos asiakas on selkeästi palveluiden tarpeessa, mutta ei ole itse valmis ottamaan apua vastaan, työskentelyssä keskitytään motivoimaan asiakasta muutokseen ja ottamaan apua vastaan. Suunnitelmallisen työn yhteydessä asiakkaalle tehdään tarvittavat päätökset sosiaalihuollon palveluista ja taloudellisesta tuesta. Suunnitelmallinen sosiaalityö toimii kaikissa kuutoskaupungeissa pääasiassa ajanvarauksella.

Helsingissä suunnitelmallisessa sosiaalityössä työskentelee sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalihojaajia. Työtä jäsennetään ja kehitetään parhaillaan, kun tieto aikuissosiaalityön asiakkaista lisääntyy. Työtä on jo jäsennetty määrittämällä perustehtävää ja aikuisen tuen tarpeita. Samanaikaisesti meneillään on sekä aikuissosiaalityön prosessin, että asiakastarpeiden kuvaaminen ja tutkiminen. Sosiaalityöntekijöiden ja etenkin sosiaalihojaajien työtehtävien painopisteen siirtyminen pois toimeentulotuen käsittelystä, mahdollistaa työn uuttamisen taloudellisen tuen myöntämisestä entistä laajempaan työskentelyyn. Työtehtävien määrittelemine ja uusien toimintamallien suunnittelu sekä erilaiset kokeilut ovat vuoden 2018 aikana tapahtuvia kehittämiskohteita. Jatkuvasti lisääntyvä tieto palvelutarpeen arvioinneista ja asiakkuuksista auttaa kehittämistyössä.

Tavoitteena on, että suunnitelmallisen sosiaalityön asiakkaat saavat tarpeisiinsa vastaavaa palvelua ja osallistuvat omien mahdollisuuksien ja voimavarojen mukaan työskentelyyn. Yleistä ohjausta ja neuvontaa sekä alkuvaiheen arviointia pyritään kehittämään siten, että tunnistetaan ne asiakkaat, jotka hyötyisivät suunnitelmallisesta työskentelystä.

Pyrkimys on panostaa asiakkuuden alkuun siten, että asiakas otetaan mukaan omaan prosessiinsa alusta alkaen. Asiakasta pyydetään esimerkiksi täyttämään Hyvinvoinnin itsearviointimittari, jonka avulla hän voi itse tuoda esiin oman tilanteensa kannalta olennaisia asioita ja toisaalta havainnoida tilannetta myös itse. Itsearviointimittari on kehitetty yhdessä pääkaupunkiseudun kuntien ja pääkaupunkiseudun sosiaalialanosaamiskeskus Soccan kanssa. Mittarin on tarkoitus toimia välineenä, jonka avulla asiakas ja työntekijä voivat tarkastella asiakkaan tilannetta asiakkuuden alkaessa ja sen aikana. Vuoden 2018 aikana on tarkoitus kiinnittää huomiota myös aikuissosiaalityön yhteisen, kevyemmän palvelukartoituksen, tekemiseen. Palvelukartoituksen on tarkoitus yhtenäistää asiakkaalta selvitettäviä tietoja siinä vaiheessa, kun arvioidaan, riittääkö yleinen ohjaus ja neuvonta, onko joku muu palvelu selkeästi asiakkaan tarpeiden mukainen vai jatketaanko tilanteen selvittelyä sosiaalihuoltolain mukaisessa palvelutarpeen arvioinnissa. Sekä Itsearviointimittarista saatavia tietoja, että kevyemmän kartoituksen tietoja voi suoraan hyödyntää palvelutarpeen arvioinnissa.

Aikuissosiaalityö on jakaantunut 15 tiimiin, joista kuusi tiimiä palvelee 16–29 -vuotiaita asiakkaita ja yhdeksän tiimiä yli 30 -vuotiaita asiakkaita. Nuorten tiimien asiakkaina on myös erityistä tukea tarvitsevia 16 -17 -vuotiaita nuoria. Tiimit ovat jakaantuneet alueellisesti pääilmansuuntien mukaan. Aikuissosiaalityön tiimeissä työskentelevät myös etsivän lähityön ja yhdyskuntatyön työntekijät. Helsingissä toimii kahdeksan etsivän lähityön työntekijää, jotka tekevät parityötä jokaisella neljällä Helsingin alueella. Etsivä lähityö on sosiaalialan palvelua katuolosuhteissa ja erilaisissa julkisissa tiloissa.

Asiakkaina ovat ulkona asuvat ja muiden palveluiden ulkopuolella olevat sekä heikosti palveluihin kiinnittyneet. Työn keskiössä ovat erityistä tukea tarvitsevat sekä katuolosuhteissa oireilevat henkilöt.

Työnkuvaan kuuluvat motivointi, psykososiaalinen tuki, neuvonta sekä avun tarpeessa olevien henkilöiden ohjaaminen ja tarvittaessa saattaminen palveluiden piiriin. Yhteistyötä tehdään tiiviisti eri verkostojen kanssa. Etsivän lähityön työntekijät ottavat vastaan kansalaisilta ja muilta toimijoilta tulevia huoli-ilmoituksia. Sosiaalinen raportointi on olennainen osa työtehtäviä.

Yhdyskuntatyöntekijät tekevät vaikuttamistyötä kaupunginosan kehittämiseen yhdessä asukkaiden, alueen yhdistysten, organisaatioiden ja viranomaisten kanssa. Yhdyskuntatyön keinoin voidaan keskittyä joidenkin asuinalueella esiintyvien ongelmien ratkaisemiseen. Yhdyskuntatyöntekijä voi toimia linkkinä ehdotusten viemiseksi eteenpäin alueen verkostoissa, virkamiesten aluetöryhmässä tai aluefoorumeissa.

Espoossa suunnitelmallinen sosiaalityö pohjautuu palvelutarpeen arviointiin ja sen pohjalta laadittuun asiakassuunnitelmaan. Sosiaalityöntekijöiden tekemä suunnitelmallinen sosiaalityö painottuu asiakkaisiin, joilla on asumisen ongelmia, kuten vuokravelka, häätöuhka, puutteita asumisen taidoissa tai asunnottomuus. Suunnitelmallinen työskentely sisältää esimerkiksi verkostoyhteistyötä, asiakkaan tukemista maksusuunnitelman laatimisessa ja noudattamisessa, harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntämistä sekä tilapäismajoituksen tai tuetun asumisen järjestämistä.

Sosiaaliohjaajat tarjoavat palvelutarpeen arviointiin tai suunnitelmiin liittyviä intensiivisen sosiaaliohjauksen palvelupaketteja. Kohderyhmänä ovat esimerkiksi pitkäaikaistyöttömät, pitkään sairastaneet tai velkakierroksessa olevat asiakkaat ja työskentelyn tavoitteena voi esimerkiksi olla taloudenhallinnassa tukeminen tai työllistymisedellytysten vahvistaminen. Palvelupaketit kuuluvat paitsi suunnitelmallisen sosiaalityön myös sosiaalisen kuntoutuksen palvelutoimintaan.

Vantaalla suunnitelmallisen sosiaalityön palvelupisteet sijaitsevat Länsi-Vantaalla ja Itä-Vantaalla. Nuoret, alle 25-vuotiaat asiakkaan asioivat Tikkurilan toimipisteessä. Asiakkaat ohjautuvat suunnitelmalliseen sosiaalityöhön uusien asiakkaiden palvelujen kautta, jossa heille on tehty palvelutarpeen arviointi ja yhdessä asiakkaan kanssa todettu pidempiaikainen palvelujen tarve. Poikkeuksena alle 25-vuotiaat asiakkaat, jotka vastaanotetaan suunnitelmallisen sosiaalityön yksikössä, jolloin varmentuu, että nuoren työntekijä ei asiakasprosessin aikana vaihdu ja hän saa tarvitessaan mahdollisimman pian omatyöntekijän.

Suunnitelamallisessa sosiaalityössä asiakkaan kanssa laaditaan suunnitelma. Suunnitelmassa on sekä lyhyen että pidemmän aikavälin tavoitteet. Asiakkaan kanssa työskennellään suunnitelman mukaisesta ja tavoitteiden toteutumista arvioidaan yhdessä asiakkaan kanssa. Työskentely tapahtuu verkostoissa, asiakasvastaanotolla, asiakkaan kotona ja matalan kynnyksen palvelupisteissä. Tarvittaessa työskentelyyn otetaan mukaan asiakkaan lähiverkosto.

Työmenetelminä ovat yksilö-, perhe- ja ryhmätyöskentely, psykososiaalinen työ, kriisityö, tuki, ohjaus, neuvonta ja moniammatillinen verkostotyö. Suunnitelmallisessa sosiaalityössä voidaan myöntää sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita, jotka tukevat suunnitelman tavoitteiden toteutumista. Vantaan suunnitelmallinen sosiaalityö on mukana, yhdessä Vantaan lastensuojelun jälkihuolto- ja nuorten-yksikön kanssa, henkilökohtaisen budjetoinnin hankkeessa. Henkilökohtainen budjetointi mahdollistaa valinnan vapauden ja siinä korostuu asiakkaan yksilölliset tarpeet asiakkaan tarpeen mukaiseen palveluun.

Vantaalla perhesosiaalityö sisältyy suunnitelmalliseen sosiaalityöhön. Vuonna 2017 yksikössä tarkasteltiin sisäisiä asiakasprosesseja ja lisättiin sosiaalialan ammatillisen koulutuksen omaa-

vien työntekijöiden osaamista lapsen kohtaamisessa asiakastyössä. Työn kehittäminen mahdollistui perustoimeentulotuen Kela-siirrosta johtuen, mutta haasteena oli Kelasta tulleet ilmoitukset alle 25-vuotiaista asiakkaista, joiden pääasiallinen toimeentulo oli neljän edeltävän kuukauden aikana perustoimeentuki. Ilmoitusten johdosta nuorten tapaamisiin panostettiin ja tapaamisiin resursoitiin työntekijöiden työaikaa, mutta valitettavan harva nuorista saapui varatulle ajalleen. Tästä huolesta johtuen Vantaalla edelleen kehitetään uusia työmuotoja, otetaan käyttöön digitaalisia palveluita ja lisätään jalkautuvaa sosiaalityötä, jotta nuoret, mahdollisesti sosiaalityön palveluita tarvitsevat kuntalaiset, tavoitettaisi ja saataisi tarvitsemiensa palveluiden piiriin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Turussa suunnitelmallista sosiaalityötä tehdään alueellisissa sosiaalitoimistoissa. Asiakkaat ohjautuvat aikuissosiaalityöhön sosiaalihuoltolain mukaisen ilmoituksen tai yhteydenoton tai Kelan tekemän ilmoituksen tai yhteydenoton perusteella. Myös muu viranomainen tai asiakas itse voi suoraan varata ajan sosiaalityöntekijälle. Palvelutarpeen arviointia varten asiakkaalle varataan henkilökohtainen asiointiaika sosiaalityöntekijän vastaanotolle.

Palvelutarpeen arvioinnin tavoitteena on yhteistyössä asiakkaan kanssa selvittää ja arvioida asiakkaan kokonaistilanne sekä tuen tarpeet. Arvioitavat elämäalueet ovat asuminen, koulutus, työ, talous, terveys, päihteiden käyttö, perhe- ja ihmissuhteet sekä arkielämä ja vapaa-aika.

Jos sosiaalityön asiakkuus aloitetaan, sosiaalityöntekijä laatii palvelutarpeen arvion jälkeen yhteistyössä asiakkaan kanssa henkilö- tai perhekohtaisen asiakassuunnitelman. Asiakassuunnitelman tarkoituksena on koota yhteen ne toimenpiteet ja palvelut, joilla asiakkaan tuen tarpeeseen vastataan. Sosiaalityön palvelu sisältää asiakkaiden yksilötapaamisia, verkostotapaamisia sekä kotikäyntejä. Sosiaalityössä tuetaan asiakkaita tunnistamaan omat voimavaransa ja muutostarpeensa. Tarpeen mukaan tehdään yhteistyötä muiden viranomaisten kanssa. Sosiaalityön palveluun voivat sisältyä myös esimerkiksi tiiviimpi sosiaaliohjaus sekä ryhmämuotoinen toiminta. Asiakassuunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden ja tuen tarpeeseen vastaavien palvelujen toteuttamista arvioidaan säännöllisin väliajoin ja samalla arvioidaan, jatkuuko sosiaalityön asiakkuus. Asiakkuus päätetään, kun tarvetta sosiaalihuollon palveluille ei enää ole. Tällä hetkellä sosiaalityön asiakkaan omatyöntekijä on aina sosiaalityöntekijä.

Tampereella aikuisten sosiaalipalvelut on jaettu Alkuvaiheen palveluihin ja Omatyöntekijäpalveluihin. Alkuvaiheen palveluihin kuuluvat Sosiaalipalvelujen neuvonta ja Maahanmuuttajien alkuvaiheen palvelu. Omatyöntekijäpalveluihin kuuluvat alle 30- vuotiaiden aikuissosiaalityön palvelu, 30- vuotta täyttäneiden aikuissosiaalityön palvelu, lapsiperheiden aikuissosiaalityön palvelu, Oriveden aikuissosiaalityön palvelu ja gerontologisen sosiaalityön palvelu. Lisäksi aikuisten sosiaalipalveluihin kuuluvat Tukipalvelu sekä Osallisuutta vahvistava kuntouttava työtoiminta.

Aikuissosiaalityön palvelut toimivat moniammatillisen tiimin periaatteella. Jokaisessa palvelussa on sosiaalityöntekijöitä, omatyöntekijänä toimivia sosiaaliohjaajia, työparina toimivia sosiaaliohjaajia sekä palveluneuvojia.

Tampereella uuden asiakkaan asiointi alkaa palvelutarpeenarvioinnilla. Asiakkuus alkaa usein asiakkaan tai omaisen yhteydenotosta tai yhteistyökumppanin asiakasohjauksesta. Asiakkaat voivat asioida Sosiaalipalvelujen neuvonnassa ja puhelimitse soittamalla neuvontanumeroihin, yhteistyökumppaneille on kullakin palvelulla oma yhteissähköpostiosoite sisäiseen käyttöön asiakasohjauksia varten. Mikäli asiakkaan tuen tarve on tilapäinen tai lyhytaikainen, asiakas asioi Sosiaalipalvelujen neuvonnassa tarvittaessa varatulla ajalla eikä asiakkaalle nimetä omatyöntekijää.

Palvelutarpeenarvion tekee erityisen tuen tarpeessa sosiaalityöntekijä, muulloin sosiaaliohjaaja. Palvelutarpeenarvioita tehdään kaikissa aikuissosiaalityön palveluissa. Uusille asiakkaille, joiden palvelun tarvetta ei vielä ole arvioitu sosiaalihuollon ammattihenkilön toimesta ja siten arvioitu omatyöntekijän tarvetta, palvelutarpeenarvio tehdään Sosiaalipalvelujen neuvonnassa.

Tarvittaessa asiakkaalle nimetään omatyöntekijä, joka vastaa sekä asiakkaan sosiaalityöstä että taloudellisesta tuesta koko asiakkuuden ajan. Työparina omatyöntekijä voi käyttää sosiaaliohjaajia asiakkaan mukana jalkautumiseen tai tiimin palveluneuvoja päätösten tekoon tai valmisteluun. Omatyöntekijäksi nimetään erityisen tuen tarpeessa sosiaalityöntekijä, muulloin sosiaaliohjaaja. Erityisen tuen tarpeessa katsotaan olevan niiden asiakkaiden, joilla on laajempia elämänhallinnan haasteita, päihde- ja mielenterveysongelmia, sekä useampia yhtäaikaisia tuen tarpeita. Suurimmalla osalla aikuissosiaalityön asiakkaista on erityisen tuen tarve.

Asiakkuuden perustana on aina asiakassuunnitelma, joka tehdään asiakkaan kanssa yhdessä. Suunnitelmaan kirjataan asiakkuuden tavoitteet ja mikäli mahdollista, myös arvio asiakkuuden kestosta. Suunnitelmaa tarkistetaan aina tarvittaessa ja asiakkaalle etsitään aktiivisesti tarpeenmukaisia palveluja. Omatyöntekijällä on merkittävä rooli asiakkaan palvelujen koordinoimisessa ja hallinnoimisessa. Tampereella koordinoinnin tarve on merkittävä, koska kaupungissa on paljon erilaisia palveluita, hankkeita ja laaja kolmas sektori. Aikuissosiaalityöhön kuuluu tärkeänä osana myös psykososiaalinen tuki. Oma-työntekijä saattaa olla asiakkaalle ainoa ihmiskontakti. Aikuissosiaalityöhön kuuluu sekä akuutteja, kuntouttavia että ylläpitäviä työmuotoja. Sosiaalityöllä on myös kannatteleva, haittoja minimoiva rooli ja sillä katsotaan olevan merkittävä rooli myös yhteiskuntarauhan kannalta.

Oulussa suunnitelmallinen sosiaalityö on jakautunut alueellisesti kuuteen hyvinvointikeskukseen ja hyvinvointikeskusalueisiin, joissa sosiaali- ja terveyspalveluita tarjotaan alueen asukkaille yhteistyössä alueen muiden toimijoiden kanssa. Osa suunnitelmallisesta sosiaalityöstä, peruspalvelut, on hyvinvointikeskuksissa ja osa on keskitettyinä palveluina, erityisryhmien sosiaalipalvelut, ollen fyysisesti hyvinvointikeskuksissa tai jalkautuen alueelle asiakas- ja viranomaisyhteistyöhön.

Sosiaalityön keskitetyt palvelut sisältävät maahanmuuttajapalvelut, talous- ja velkaneuvontapalvelut, välitystiliasiakkaiden palvelut, erityisen tuen tarpeessa olevat mielenterveys- ja päihdepalvelut (keskitetty palveluohjausyksikkö erityisryhmille). Työllisyyspalvelut on järjestetty keskitettynä palveluna kaupungin Business Oulun kaupungin liikelaitoksessa, samassa yhteydessä toimii myös TYP-toiminta.

Jokaisessa hyvinvointikeskuksessa on vähintään yksi nuorten kanssa työskentelevä sosiaaliohjaaja, joka työskentelee alle 25 vuotiaiden tulottomien toimeentulotukiasiakkaiden kanssa. Pääosin asiakkaat ohjautuvat suoraan Kelan kautta, mutta myös muiden tahojen kautta. Yhteistyötä tehdään suunnitelmallisesti TE-toimiston ja Kelan kanssa. Kelan kanssa on sujuvoitettu asiakas- ja yhteistyöprosesseja, mm. sähköisten yhteyksien (LYNC/SKYPE) kautta. Vuonna 2018 jatketaan tiivistä yhteistyötä ja yhteyksien kehittämistä. Sosiaaliohjaaja antaa myös yleistä neuvontaa myös facebookin kautta.

Oulussa ollaan aktiivisesti mukana nuorille suunnattujen valtakunnallisten ja paikallisten hankkeiden kanssa.

Hyvinvointipalveluiden ja sivistys- ja kulttuuripalveluiden yhteistyönä on kehitetty toimintaa syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Erityisen huomion kohteena ovat peruskoulun jälkeen ilman jatko-opiskelupaikkaa jäävät sekä toisen asteen opinnot keskeyttävät nuoret tai nuoret, jotka ovat koulutuksen ja työelämän ulkopuolella tai vaarassa jäädä niiden ulkopuolelle.

Oulussa tehdään asiakkaalle asiakkaan ja verkoston kanssa yhteistyössä yhteinen palvelusuunnitelma, johon kootaan yhteen kaikki asiakkaan palvelut ja tavoitteet, ja suunnitelma on kaikkien yhteinen työväline.

Alueilla sijaitsevat hyvinvointikeskukset yhdessä sivistys- ja kulttuuripalvelujen alueellisten toimijoiden kanssa muodostavat neljä maantieteellistä hyvinvointialuetta, jotka ovat väestömäärältään, kooltaan, etäisyyksiltään ja väestöprofiililtaan erilaisia. Hyvinvointialueilla toteutetaan kotona ja arkiympäristössä tapahtuva tuki ja palvelut sekä hyvinvointikeskuksien ja erityyppisten palvelupisteiden palvelut. Palvelut järjestetään monitoimijaisesti kunnan eri sektoreiden, yksityisten palvelujen tuottajien ja kolmannen sektorin toimesta alueiden erityispiirteiden mukaisiin palvelutarpeisiin vastaten.

6.3 Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalihuoltolain (1301/2014, 17 §) mukaan *sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu:*

- 1) *sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen;*
- 2) *kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen;*
- 3) *valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan;*
- 4) *ryhmätoiminta ja tuki sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin;*
- 5) *muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.*

Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä.

Helsingin aikuissosiaalityössä sosiaalinen kuntoutus voi olla ryhmämuotoisena tapahtuvaa sosiaalista kuntoutusta tai vaihtoehtoisesti yksilökohtaista sosiaaliohjaajaan tai sosiaalityöntekijän antamaan tukea.

Sosiaalinen kuntoutus on yhteistoimintaa, asiakkaita osallistavaa ja asiakkaan yksilölliset tarpeet huomioivaa, joka pohjautuu huolelliseen palvelutarpeen arviointiin ja palvelusuunnitelmaan. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuville asiakkaille on kaikille tehty aktivointisuunnitelma yhteistyössä TE-toimiston, asiakkaan ja aikuissosiaalityön kanssa.

Helsinki on ollut mukana PRO SOS- hankkeessa, jossa sosiaalista kuntoutusta toteutettiin ryhmämuotoisena kuntoutuksena erilaisin leikkiläisen ja pelillisin menetelmin. Yhtenä toimintana oli Kie-liStartti-ryhmä suomeen muuttaneiden naisten kanssa. Toimijoina Helsingistä oli mukana kuntoutusohjauksen tiimi, yksi aikuissosiaalityön tiimi, S2-opettaja Opetusvirastosta, avotyötoiminta ja Pääkaupunkiseudun PRO SOS-hankkeesta erikoissuunnittelija.

Helsingissä kuntouttavan työtoiminnan työtoimintapaikkoina toimivat Uusix-verstas, Pakilan työkeskus ja Avotyötoiminta. Asiakkaat voivat olla työtoiminnassa erilaisista lähtökohdista. Kuntouttavaa työtoimintaa voidaan järjestää myös ostopalveluina ja tarvittaessa Helsinki hankkii myös yksittäispaikkoja asiakkaiden tilanteiden ja tarpeiden mukaisesti.

Kuntoutusohjauksen tiimi palvelee koko kaupunkia. Se vastaa omalta osaltaan yksilötyöstä ja palveluohjauksesta sekä tarjoaa kuntouttavana työtoimintana ryhmätoimintaa. Työtoimintapaikkojen sisällä on kuntoutuksellista ryhmätoimintaa mm. Wertsu, Jatkox-toiminta, liikuntapäivien ja Riku-toiminnan järjestäminen yhteistyössä työtoimintapaikkojen kanssa. Kuntoutusohjauksen tiimi tavoitteena on edistää työtoiminnassa olevien asiakkaiden hyvinvointia, elämänhallintaa sekä arvioida työelämävalmiuksia ja työ- ja toimintakykyä yhteistyössä asiakkaan verkoston kanssa.

Espoossa sosiaalinen kuntoutus on tehostetun tuen sosiaalipalvelu, jota tarjotaan joko yksilötyönä tai ryhmämuotoisena kuntoutuksena. Yksilötyö tai ryhmätoiminta voi tähdätä joko toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittämiseen tai vahvistaa arjessa selviytymistä ja tukea sosiaalisia vuorovaikutussuhteita. Yksilötyö muodostuu tiivistä, räätelöidystä ja tavoitteellisesta työskentelestä tai palvelupaketista. Yksilötyö voi edeltää tai seurata asiakkaan osallistumista ryhmätoimintaan. Ryhmätoimintaan kuuluu palveluohjauksellisia ryhmiä, vertaistuellisia ryhmiä, toiminnallisia ryhmiä ja kehittäjäasiakasryhmiä. Sekä yksilötyöstä että ryhmätoiminnasta tehdään päätös sosiaalisen kuntoutuksen myöntämisestä.

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluita kehittää, suunnittelee ja tarjoaa erityisesti neljä eri tiimeissä työskentelevää sosiaaliohjaajaa ja ryhmätoiminnan koordinaattori mutta myös muut työntekijät tarjoavat yksilötyössä palvelupaketteja ja toimivat ryhmänohjaajina. Vuonna 2017 aikuisten sosiaalipalveluissa ja maahanmuuttajapalveluissa pidettiin yhteensä 25 erilaista ryhmää.

Palvelukäyttäjäsosialisuus kytkeytyy osallisuutta edistävään sosiaaliseen kuntoutukseen ja kehittäjäasiakkaana tai kokemusasiantuntijana toimiminen voi yksilökohtaisesti suunniteltuna olla myös osa sosiaalista kuntoutuksen palvelua. Espoon aikuissosiaalityössä toimii parhaillaan kaksi kehittäjäasiakasryhmää. Lisäksi kehittäjäasiakkaat ovat olleet yhdessä työntekijöiden kanssa järjestämässä jalkautuvaa ohjausta ja neuvontaa leipäjonossa, palvelutorilla ja kirjastoissa. Vuonna 2017 käynnistyi Fattaluuta-toiminta, jossa koulutetaan kokemusasiantuntijoita toimimaan vertaisasiointiapuna. Lisäksi Espoo on yhdessä Laurea ammattikorkeakoulun kanssa järjestänyt kokemusasiantuntijakoulutusta. Aikuisten sosiaalipalveluissa työskentelee kolme kokemusasiantuntijaa.

Vantaalla aikuisten ja perheiden sosiaalipalveluyksikkö on mukana valtakunnallisessa PRO SOS hankkeessa, jonka kohderyhmänä on sosiaalityön asiakkaat ja heistä kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ja erityistä tukea tarvitsevat asiakkaat. Aikuisten ja perheiden sosiaalipalvelujen yksikössä toteutettava sosiaalinen kuntoutus on määräaikaista ja toiminta toteutetaan ryhmätyömenetelmin. Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmään ohjautuvien asiakkaiden taustalla on ollut psyykkisiä ongelmia, taloudellisia vaikeuksia, elämän- ja arjenhallintaan liittyviä ongelmia. Noin puolet ryhmiin osallistuneista asiakkaista ovat olleet alle 25-vuotiaita.

Turussa sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminta, Kelkka, vakiintui vuoden 2017 alussa. Kelkka-toiminta on sosiaalityön rinnalla toteutettavaa ryhmämuotoista sosiaalista kuntoutusta. Kelkka-toiminnassa työskentelee kaksi sosiaaliohjaajaa. Vuonna 2017 sosiaalisen kuntoutuksen ryhmiä oli 10 ja asiakkaita yhteensä 80. Syksyllä 2017 aloittivat kokemusasiantuntijat vertaisohjaajina Kelkan ohjaajien rinnalla päihdekuntoutujien ryhmissä.

Sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalliin kuuluvat ryhmätoiminta ja yksilöllinen palveluohjaus. Sosiaalisessa kuntoutuksessa on eri kohderyhmiä, kuten pitkäaikaistyöttömien, päihdekuntoutujien sekä nuorten, 18-29-vuotiaiden, ryhmät. Ryhmät kokoontuvat pääsääntöisesti 1-2 kertaa viikossa noin 5-10 viikon ajan. Toiminnassa keskeistä on asiakkaan oman sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan yhteistyö, palvelujen nivelvaiheiden huomioiminen sekä yksilöohjauksen tarjoaminen ryhmätoiminnan rinnalla. Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaita tuetaan omien muutostavoitteiden tunnistamiseen ja asettamiseen, toimintakyvyn vahvistamiseen sekä erilaisten hyvinvointia ja osallisuutta tukevien keinojen käyttöönottoon. Asiakkaille rakennetaan toiminnan aikana tarpeisiin vastaava yksilöllinen palvelukokonaisuus ja tarjotaan tiivistä tukea palvelujen saamiseksi.

Kelkka-toiminta järjesti asiakasraadin joulukuussa 2017. Sen tarkoituksena oli antaa asiakkaille mahdollisuus olla osallisina toiminnan kehittämisessä. Asiakasraatiin kutsuttiin kevään ja syksyn 2017 ryhmien jäsenet.

Tampereen kaupunki tarjoaa elämänhallinnan vahvistamiseksi sekä työelämään pääsyn edistämiseksi sosiaalista kuntoutusta ja osallisuutta vahvistavaa kuntouttavaa työtoimintaa. Palvelut on tarkoitettu pitkään työttömänä työnhakijana olleille ja niille, joilla on tarve vahvistaa työelämävalmiuksia sekä saada mielekästä toimintaa arkeen. Tavoitteena on tukea asiakasta yksilöllisesti esimerkiksi arjenhallintaan, terveyteen ja hyvinvointiin, päihde- ja mielenterveysasioihin tai oman ammattialan löytymiseen liittyen. Palvelut järjestetään ostopalveluina. Palveluntuottajina on kuusi kilpailutettua järjestöä. Palveluita koordinoidaan aikuissosiaalityön organisaatiosta.

Oulun kaupungissa sosiaalisen kuntoutuksen osallistuvalla laaditaan monialainen palvelutarpeen arviointi, jossa määritellään asiakkaalle oma työntekijä. Sitä järjestetään pääosin kuntouttavana työtoimintana sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin yhteistyössä kaupungin omien palveluiden kuin myös yhdistysten ja järjestöiden/hankkeiden kanssa.

Asiakastarpeita vastaavasti järjestetään liikunta-, kulttuuri- ja vapaa-ajan ryhmätoimintaa.

Tavoitteena on sosiaalisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen.

Nuorille on tarjolla starttipajatyylisiä sosiaalista kuntoutumista, jossa tuetaan nuoria arjen asioiden hoitamisessa ja tulevaisuuden suunnittelussa. Ryhmämuotoisten palveluiden lisäksi on asiakkailla mahdollisuus saada kotiin vietäviä palveluita asumisohjauksena.

6.4 Vanhempien kanssa tehtävä sosiaalityö

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisia palveluita ovat myös perhetyö ja lapsiperheiden kotipalvelu. Perhetyöllä (18 §) tarkoitetaan *hyvinvoinnin tukemista sosiaaliohjauksella ja muulla tarvittavalla avulla tilanteissa, joissa asiakas ja hänen perheensä tai asiakkaan hoidosta vastaava henkilö, tarvitsevat tukea ja ohjausta omien voimavarojen vahvistamiseksi ja keskinäisen vuorovaikutuksen parantamiseksi. Perhetyötä annetaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren terveyden ja kehityksen turvaamiseksi.*

Kotipalvelua (19 §) puolestaan on *asumiseen, hoitoon ja huolenpitoon, toimintakyvyn ylläpitoon, lasten hoitoon ja kasvatukseen, asiointiin sekä muihin jokapäiväiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittaminen tai niissä avustaminen. Kotipalvelua annetaan sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavanlaisen toimintakykyä alentavan syyn tai erityisen perhe- tai elämäntilanteen perusteella niille henkilöille, jotka tarvitsevat apua selviytyäkseen 1 momentissa tarkoitetuista tehtävistä ja toiminnoista. Kotipalveluun sisältyvinä tukipalveluina annetaan ateria-, vaatehuolto- ja siivouspalveluja sekä sosiaalista kanssakäymistä edistäviä palveluja. Lapsiperheellä on oikeus saada perheen huolenpitotehtävän turvaamiseksi välttämätön kotipalvelu, jos lapsen hyvinvoinnin turvaaminen ei ole mahdollista 2 momentissa mainittujen syiden vuoksi.*

Helsingissä aikuissosiaalityöhön kuuluvat myös lapsiperheet ja heidän kanssaan työskentely. Helsingissä on määritelty yhteistyössä lapsiperhepalveluiden ja lastensuojelun kanssa aikuisuuden tuki, vanhemmuuden tuki ja perheiden tuki. Lasten tilanteiden esiintuominen aikuisten palveluissa on yleisesti yksi kehittämiskohteista koko kaupungissa.

Nuorten tiimeissä työskennellään 16–17 -vuotiaiden nuorten kanssa silloin, kun heillä on erityisen tuen tarve mutta ei lastensuojelullista huolta.

Lisäksi seitsemän aikuissosiaalityön sosiaaliohjaaja työskentelevät perhekeskusten lapsiperheiden monitoimijaisessa palvelutarpeen arviointi ja tuki-tiimissä aikuissosiaalityön asiantunti-

joina. Monitoimijaisessa tiimissä työskentelee lisäksi lastensuojelun ja perheneuvolan työntekijöitä sekä psykiatrinen sairaanhoitaja. Tiimin esimiehenä toimii lastensuojelun johtava sosiaalityöntekijä. Tiimi käsittelee kullekin alueelle saapuneet lastensuojeluilmoitukset. Aikuissosiaalityön sosiaaliohjaaja on arvioinnissa mukana silloin, kun aikuisen tilannetta pitää arvioida tarkemmin. Tarvittaessa hän ohjaa aikuisen aikuissosiaalityön asiakkaaksi sen jälkeen, kun lapsen tilanteen arviointi päättyy.

Espoossa on vuonna 2017 aloittanut perhesosiaalityön yksikkö. Asiakkaiden sosiaalihuollon hakemukset, yhteydenotot ja lastensuojeluilmoitukset (ml. ennakkolliset lastensuojeluilmoitukset) käsitellään monialaisessa ensiarviotiimissä, johon osallistuu kotipalvelu, neuvolan perhetyö, Espoossa kehitetty Konsti-perhetyö, lapsiperheiden sosiaalityö, perheneuvola ja lastensuojelu. Vain aikuissosiaalityössä asioivat sellaiset perheet, joilla ei ole vanhemmuuteen tai lapsiin liittyviä huolia, mutta Lapset puheeksi -mallia noudatetaan silti myös aikuissosiaalityössä. Lisäksi aikuissosiaalityö tekee verkostotyötä perhesosiaalityön tai lastensuojelun kanssa tilanteissa, joissa perheellä on esimerkiksi asumisen tai taloudenhallinnan ongelmia. Aikuissosiaalityö käsittelee lapsiperheiden harkinnanvaraisen toimeentulotuen hakemukset lukuun ottamatta maahanmuuttajapalveluiden asiakasperheitä.

Vantaalla aikuisten ja perheiden palveluiden uusien lapsiperheasiakkaiden tiimissä tehdään palvelutarpeen arviot uusille asiakkaille sosiaalihuoltolain mukaisten ilmoitusten ja lastensuojeluilmoitusten perusteella. Mikäli asiakkuus jatkuu aikuisten ja perheiden palveluissa, siirretään asiakkuus suunnitelmalliseen sosiaalityöhön. Vantaalla kehitetään aktiivisesti sosiaalihuoltolain mukaista lapsiperhetyötä sekä sisällöllisesti että verkostotyönä. Yhdessä perheen tuen tarvetta kartoitetaan tarvittaessa moniammatillisella osaamisella ja työskentelyyn otetaan tarvittaessa mukaan perheen tueksi esimerkiksi päivähoido, koulu, nuorisopalvelut, päihdehuolto tai perheneuvola ja perheen tueksi voidaan tarjota sosiaalihuoltolain mukaisia perhettä tukevia palveluita.

Turussa aikuissosiaalityöhön kuuluvat myös lapsiperheet, joilla ei ole lastensuojelun asiakkuutta. Lastensuojeluilmoitukset ja lapsia koskevat sosiaalihuoltolain mukaiset ilmoitukset ja yhteydenotot välitetään avohuollon lastensuojelun sosiaalityöntekijöille, jotka tekevät lasten palvelutarpeen arviot.

Aikuis- ja lapsiperhesosiaalityössä lapsiperheiden kanssa tehtävä sosiaalityö sisältää aikuissosiaalityön lisäksi perheelle tarjottavaa apua, jolla tuetaan perheen toimintakykyä, voimavaroja, vuorovaikutustaitoja sekä autetaan vanhempia lasten kasvatuksessa ja huolenpidossa. Yhteistyötä tehdään erityisesti lapsiperheiden kotipalvelun kanssa.

Tampereella vanhempien kanssa tehtävää sosiaalityötä tehdään sekä lapsiperheiden sosiaalipalveluiden organisaatiossa, että aikuisten sosiaalipalveluiden organisaatiossa. Lapsiperheiden sosiaalipalveluiden organisaation painopiste on perhepalveluissa, lastensuojelutyössä sekä sijais- ja jälkihuollossa. Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa perheen asiakkuus tai palvelutarpeen arvio alkaa silloin, kun lapselle on tarvetta aloittaa selvitys tai asiakkuus. Mikäli vain perheen aikuinen tarvitsee sosiaalityötä, asiakkuus kuuluu aikuisten sosiaalipalveluihin.

Mikäli perheellä tai jollakin perheen lapsista on asiakkuus lapsiperheiden sosiaalipalveluissa, vastaa asiakkaalle nimetty omatyöntekijä koko perheen, myös aikuisten sosiaalityön palveluista sekä myös taloudellisesta tuesta.

Tampereen aikuisten sosiaalipalveluihin perustettiin 1.1.2017 alkaen lapsiperheiden aikuissosiaalityön palvelu. Palvelun asiakaskohderyhmää ovat perheelliset aikuiset, joille on sosiaalihuoltolain mukaisesti nimettävä omatyöntekijä. Palveluun on keskitetty ennakkolliset lastensuojeluilmoitukset ja lisäksi palvelun on tarkoitus auttaa aikuissosiaalityön keinoin huostaanotettujen lasten vanhempia heti huostaanottoprosessin jälkeen.

Tampereella aikuissosiaalityön palvelut olivat aiemmin perheettömille aikuisille ja perheellisten aikuisten sosiaalityö oli lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Käytännössä lastensuojelutyön ohella ei kuitenkaan ole ollut mahdollista tehdä samanlaista suunnitelmallista aikuissosiaalityötä perheiden aikuisten kanssa kuin aikuissosiaalityössä oli jo pidempään tehty perheettömien aikuisten kanssa. Tampereella on myös katsottu, että lasten kanssa tehtävä sosiaalityö ja lastensuojelu sekä aikuissosiaalityö ovat omia erityisosaamisalueitaan, jotka varsinkin Tampereen kokoisessa kaupungissa vaativat jatkuvaa osaamisen päivytystä ja yhteistyö- sekä palveluverkoston hallintaa. Lapsiperheiden aikuissosiaalityön palvelun tarkoituksena on ollut saada perheellisiä aikuisia suunnitelmallisen aikuissosiaalityön piiriin. Aikuisen omien suunnitelmien, työllistymisen, kouluttautumisen tai kuntoutuksen kautta autetaan myös perheen lapsia ja ehkäistään lastensuojelun tarvetta.

Lapsiperheiden sosiaalipalveluiden asiakkuudessa olevien perheiden vanhemmilla on usein myös aikuissosiaalityön tarvetta. Tähän tarpeeseen ei kuitenkaan ole aina lastensuojelutyön ohessa mahdollista vastata. Perheen aikuiselle voidaan joissakin tapauksissa nimetä omatyöntekijä lapsiperheiden aikuissosiaalityön palvelusta, vaikka perheellä olisi omatyöntekijä jo lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Tällöin toinen keskittyy aikuisen suunnitelmiin ja toinen lapsen suunnitelmiin. Yhteistyö on kuitenkin tällöin välttämätöntä. Ensisijaisesti lapsiperheiden aikuissosiaalityön palvelu on kuitenkin tarkoitettu ennalta-ehkäiseväksi palveluksi perheille, joilla ei vielä ole lastensuojelun tarvetta ja joita voitaisiin auttaa aikuissosiaalityön keinoin.

Oulussa lapsiperheiden kanssa tehtävää aikuissosiaalityötä tehdään hyvinvointikeskuksissa sosiaali- ja perhepalveluissa sekä lastensuojelussa. Asiakkuudessa olevien lapsiperheiden vanhemmille voidaan nimetä lisäksi omatyöntekijä aikuissosiaalityöstä, joka keskittyy mm. TE-toimiston kanssa tehtävään aktiivintyhteistyöhön.

Sosiaalihuollon hakemukset, yhteydenotot, ennakolliset lastensuojeluilmoitukset ja lastensuojeluilmoitukset käsitellään hyvinvointikeskuksissa. Mikäli on lastensuojelun erityispalvelun tarvetta, lastensuojeluilmoitukset käsitellään hyvinvointikeskuksen sosiaali- ja perhepalveluiden sekä lastensuojelun yhteistyönä tai lastensuojelussa.

Vanhempien arjen tueksi tai vanhemmuuden tueksi annetaan ohjausta ja neuvontaa. Lisäksi tarjotaan palvelutarpeen mukaisesti esimerkiksi kotipalvelua tai perhetyötä. Lapsiperheiden kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat antavat taloudellista neuvontaa ja ohjausta sekä tekevät palvelutarvetta vastaavat taloudellisen tuen päätökset.

6.5 Erityispalvelut

Aikuissosiaalityön erityispalveluita voivat olla mm. asumisneuvonta, sosiaalinen luototus, ja välitystilipalvelut.

6.5.1 Asumisneuvonta

Asumisneuvonnan tarkoituksena on ennaltaehkäistä ja ratkaista erilaisia asumiseen liittyviä ongelmia, jotka koskettavat esimerkiksi vuokranmaksua ja häätöuhkia, asunnon huonoa hoitoa sekä häiriökäyttäytymistä ja asukkaiden välisiä konfliktitilanteita. Asumisneuvonnan tärkein työmenetelmä on palveluohjaus esimerkiksi sosiaali- ja terveystieteiden piiriin. Asumisneuvontaa järjestävät pääasiassa kiinteistöyhtiöt, sosiaalitoimi ja kolmas sektori (ARA 2017).

Helsingissä asumisneuvonta on asunnottomuutta ennaltaehkäisevää, rakenteellista asumissosiaalista työtä. Toiminta perustuu alueellisiin yhteistyörakenteisiin viranomaisten, Helsingin kaupungin ja muiden alueen toimijoiden kanssa sekä kolmannen sektorin kanssa tehtävään yhteistyöhön.

Palvelua tarjotaan aikuissosiaalityön palvelupisteissä alueen asukkaille ja viidessä Helsingin kaupungin asunnot Oy (Heka) -alueyhtiöissä toimeksiantosopimuksilla. Tarvittaessa voi varata tapaamisajan alueen asumisneuvojalta. Yksilö- ja verkostotapaamisten lisäksi palveluun kuuluvat myös asumisneuvontakoulutukset ja ryhmien järjestäminen niin valtakunnallisella kuin paikallisella tasolla. Asumisneuvonnassa työskentelee myös yksi psykiatrinen sairaanhoitaja. Työ on jalkautuvaa psykiatristen -ja päihdeongelmien arviointi -ja palveluohjauksellista työskentelyä.

Asumisneuvojen interventiot liittyvät asiakkaan eri asumisongelmiin asunnottomuusuhkatilanteissa. Asumisneuvonnalla on muun muassa saatu Helsingin kaupungin asunnot Oy:n (Heka) vuokra-asuntojen hädät tutkitusti vähenemään ja tämä on tuonut merkittävää kustannussäästöä eri toimijoille. Asumisneuvonta vähentää Helsingin asunnottomuutta. Yhteistyötä tehdään eri palvelusektoreiden kanssa, keskeisenä aikuissosiaalityö, lastensuojelu ja varhainen tuki, vanhus ja vammaispalvelut. Yhteistyö koskee etenkin vuokravelkatilanteita, asunnon huonoa hoitoa, asumishäiriöitä sekä asunnon vaihtoja. Asumisneuvonta on kehittänyt vuodesta 2015 verkkopalveluita. Nykyisin asumisneuvonnalla on omat verkkosivut, suojattu sähköposti, Facebook-sivut, Twitter ja viimeisenä tullut chat-palvelu.

Asumisneuvontatiimi on kehittänyt myös maahanmuuttajien kotoutumista, asumista ja integroitumista tukevan Asumiskummi-toiminnan. Tiimissä työskentelee somalin ja arabiankielitaitoinen jo Suomessa pitkään asunut hanketyöntekijä. Asumiskummitoiminnassa on tällä hetkellä 17 vapaaehtoista asumiskummiä, jotka ovat saaneet vapaaehtoistyöhön ja asumiseen liittyvän koulutuksen. Asumiskummit työskentelevät Helsingin eri alueilla yhdessä asumisneuvojen kanssa matkalla kynnyksellä ja jalkautuvasti erilaisissa asumisongelmissa.

Espoossa asumisneuvontaa kehitetään kaupungin omana toimintana aikuissosiaalityössä hankkeessa (2017-2018), jonka tavoitteena on ennaltaehkäistä espoolaisten asunnottomuutta ja tarjota varhaista tukea asiakkaiden asumisongelmiin. Asumisneuvojat antavat yleistä ohjausta ja neuvontaa asumisasiissa sähköpostitse ja puhelimitse. Tarvittaessa varataan asiakkaalle henkilökohtainen tapaamisaika. Asumisneuvojat voivat olla asiakkaan asioissa yhteydessä vuokranantajiin asiakkaan luvalla. Joitakin asiakkaita voidaan ottaa myös pidempiaikaiseen asiakkuuteen, jolloin voidaan tehdä kotikäyntejä ja osallistua verkostotyöhön. Asiakastyötä tehdään myös matkalla kynnyksen kohtaamispaikoissa, kuten asukastaloilla tai palvelutoreilla. Asumisneuvonnassa kehitetään myös uusia toimintamuotoja, kuten kerran kuussa järjestettäviä asunnonhaku-infoja sekä vuokravelkaryhmä.

Hankkeen lisäksi asumisasiissa annetaan ohjausta ja neuvontaa aikuissosiaalityössä neuvontapalveluissa, kriisimajoitusyksikkö Viisikossa ja osana suunnitelmallista sosiaalityötä. Yhteistyötä tehdään myös Espoon asuntojen asumisneuvonnan kanssa.

Vantaalla asumisneuvontaa asunnon hakemiseen ja yleistä neuvontaa ennaltaehkäisevään asunnottomuuteen annetaan kaikissa aikuissosiaalityön neuvontapisteissä. Yksilöllinen tuki, neuvonta ja ohjaus kohdentuvat kunnan alueen asunnottomiin ja kunnassa asuviin asiakkaisiin, jotka ovat vaarassa menettää asuntonsa. Vantaan aikuissosiaalityössä toimii asumisneuvojia, jotka neuvovat asunnon menettämisen uhatta asiakkaita vuokranmaksusuunnitelman laatimisessa, taloudenhallinnassa, etuuksien hakemisessa ja he myös ohjaavat asiakkaan tarvittaessa muiden asiakasta tukevien palvelujen piiriin. Vantaan aikuisten ja perheiden sosiaalipalvelujen tulosityksikössä on palvelut asunnottomin ja mielenterveyskuntoutujen asumispalvelujen asukkaille. Vuoden 2018 alusta lähtien tulosityksikköön yhdistettiin myös päihdepalvelujen kuntouttavat asumispalvelut. Näin halutaan varmentaa, että asiakas saa tarvitsemansa oikeanlaiset asumispalvelut ja riittävän tuetun polun kohti pysyvää ja pysyvän asumisen mahdollistavaa asumista. Vantaalla aikuissosiaalityössä asumisohjaus painottuu asunnottomuutta ja asunnottomuuskierrettä ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin. Vantaa on mukana Aran hallinnoimassa asunnottomuuden ennaltaehkäisevässä hankkeessa (AUNE), jossa painopisteenä muun muassa asumisneuvonnan tehostaminen ja vaikuttavuuden lisääminen.

Turun kaupungin Hyvinvointitoimialalla ei ole asumisneuvoja. TVT Asunnot Oy on Turun kaupungin omistama kiinteistöyhtiö, jolla on kaksi asumisneuvojaa. TVT Asunnot Oy:n kiinteistökantaan kuuluu kaikkiaan yli 11 000 huoneistoa sekä kerros-, rivi- että pientaloissa. Asumisneuvojat palvelevat yhtiön asukkaita erilaisissa elämäntilanteissa. Asumisneuvojaan voi olla yhteydessä esimerkiksi vuokranmaksuongelmatilanteissa ja asumisneuvojat ohjaavat sekä neuvovat myös taloudellisten tukien hakemisessa. TVT Asunnot Oy:n asumisneuvojat tekevät tiivistä yhteistyötä Turun kaupungin Hyvinvointitoimialan kanssa. Myös joillakin yksityisillä vuokranantajilla ja kiinteistöpalveluilla, kuten Turun ylioppilaskyläsäätiöllä sekä Akseli Kiinteistöpalveluilla, on omia asumisneuvoja.

Tampereella asumisneuvonnan kehittäminen ja laajentaminen on yhteistyöhanke, jonka tavoitteena on kehittää ja laajentaa Tampereella toteutettavaa asumisneuvontatyötä ja asumissosiaalista työtä vastaamaan vuokraloyhdistämisen ja asumishäiriöiden muodostamaan asunnottomuusuhkaan lisäämällä varhaisen tuen mahdollisuuksia. Asumisneuvonnan tiimiin kuuluu kaksi sosiaalityöntekijää, sosiaaliohjaaja, nuorten asumisneuvoja ja maahanmuuttajien asumisneuvoja. Työntekijät sijoittuvat osittain eri palveluihin. Yksi työpari työskentelee Asuntotorilla ja heidän työnsä kohdentuu Tampereen Vuokraloyhdistämisen ja Tampereen Vuokra-asunnot Oy:n asiakkaisiin.

Asumisneuvontaa on toteutettu **Oulussa** hankkeena ajalla 7.9.2015 – 31.12.2017. Toiminta jatkuu vuonna 2018 siten, että Oulun kaupunki on palkannut yhden asumisneuvojan ja Oulussa toimivat vuokraloyhdistykset on palkannut toisen asumisneuvojan. Oulun kaupungin asumisneuvonta on kaikille kuntalaisille tarkoitettua matalan kynnyksen palvelua asumisen pulmatilanteissa. Asumisneuvonnan kautta voidaan kehittää yhteistä toimintatapaa asumisen pulmien tunnistamiseen ja selvittämiseen eri toimijoiden välisellä yhteistyöllä. Keskeistä toteutuksessa on tiivis yhteistyö sekä vuokraloyhdistyksiin että sosiaalipalveluihin. Matalan kynnyksen neuvonnalla voidaan ennaltaehkäistä raskaampien palveluiden tarvetta, vuokranantajien vuokratappioita ja häätöjä, kun asumisen ongelmia päästään selvittämään riittävän aikaisessa vaiheessa.

Asumisneuvontatyötä on integroitu muiden alueellisten palvelujen kanssa, jotta asiakas saa taroituksenmukaisen tuen asumiseen ja elämänhallintaan. Tärkeäksi on noussut erityisesti haastavien asiakkaiden ohjaaminen hyvinvointipalveluiden sosiaalityöhön, missä tehdään asiakkaan palvelutarpeen arviointi kokonaisvaltaisesti ja asiakassuunnitelma, jonka mukaan palvelut toteutetaan asiakkaalle.

Valtio ja Oulun kaupunki on tehnyt sopimuksen asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelman toteutuksesta 2016 – 2019 (AUNE). Sosiaalipalveluissa on aloitettu välivuokraus erityisryhmille ml. maahanmuuttajat ja oleskeluluvan saaneet turvapaikanhakijat. Lisäksi Oulun kaupungissa on hyväksytty erityisryhmien asuntopoliittinen ohjelma.

6.5.2 Sosiaalinen luototus

Sosiaalinen luototus on sosiaalihuoltoon kuuluvaa luotonantoa, jonka tarkoituksena on ehkäistä taloudellista syrjäytymistä ja ylivelkaantumista sekä edistää henkilön ja perheen itsenäistä suoriutumista. Kunta voi itse päättää, järjestääkö sosiaalista luototusta ja missä laajuudessa. Sosiaalinen luotto voidaan myöntää perustellusta syystä henkilölle, jolla ei vähävaraisuutensa vuoksi ole muuta mahdollisuutta saada kohtuuehtoista luottoa, mutta joka on kuitenkin kykenevä suoriutumaan luoton takaisinmaksusta (Laki sosiaalisesta luototuksesta 1133/2002 1-4 §).

Helsingissä sosiaalisen luototuksen tarkoituksena on taloudellisen syrjäytymisen ja ylivelkaantumisen ehkäiseminen sekä ihmisten itsenäisen suoriutumisen edistäminen. Luoton määrä on enintään 15 000 euroa ja laina-aika enintään 7 vuotta. Luottoa voidaan myöntää esim. velkojen kokonaisjärjestelyyn tai kodin pieniin hankintoihin. Hakijalta edellytetään näyttöä taloudellisten

sitoumusten hoitamisesta maksukykyensä mukaisesti ja että hän kykenee maksamaan luoton takaisin sovituissa määräajassa. Sosiaalisella luotolla voidaan järjestellä aiempia velkoja. Sosiaalista luottoa ei kuitenkaan myönnetä, jos velat ovat niin suuret, etteivät ne ole hoidettavissa sosiaalisella luotolla tai jos hakijalla on realisoitavaa omaisuutta.

Espoossa sosiaalinen luotto on toiminut osana talous- ja velkaneuvontaa mutta keväällä 2018 se siirtyy osaksi alueellista aikuissosiaalityötä. Sosiaalinen luotto on tarkoitettu pienituloisille ja vähävaraisille espoolaisille, joilla ei ole mahdollisuutta saada muuta luottoa kohtuullisilla ehdoilla esimerkiksi vakuuksien puuttumisen tai luottohäiriömerkinnän vuoksi. Sosiaalista luottoa voidaan myöntää esimerkiksi kotiin liittyviin hankintoihin, terveydenhuoltomeneihin tai aikaisempien velkojen takaisin maksuun. Luoton enimmäismäärä on 10.000 euroa ja laina-aika voi olla enintään viisi vuotta. Pienin myönnettävä luotto on 500 euroa. Luotosta peritään 12 kuukauden euribor-viitekorko ilman asiakaskohtaista marginaalia. Sosiaalisesta luotosta ei peritä muita kuluja.

Vantaalla sosiaalista luototusta voidaan myöntää vähävaraisille, pienituloisille kuntalaisille 200 -10 000 euroa välttämättömiksi katsottuihin tarkoituksiin enintään viideksi vuodeksi. Luoton saajalta edellytetään sitoutumista ja maksukykyä luoton takaisin maksuun. Luottoa myönnetään tyyppillisesti muiden velkojen järjestelemiseen, muuttokuluihin ja takuuvuokriin. Muita luoton kohteita voivat olla normaalia suuremmat terveydenhoitomenot, kodin tarvikkeet ja kodinkoneet. Vantaalla sosiaalinen luototus on osana aikuisten ja perheiden sosiaalipalvelujen täydentävän toimeentulotuen yksikköä. Mikäli täydentävää toimeentulotulotukea ei voida myöntää ja asiakkaan maksuvara ja tulot ovat säännöllisiä, asiakkaalle voidaan kertoa sosiaalisen luoton mahdollisuudesta. Sosiaalinen luototus ehkäisee ylivelkaantumista ja taloudellista syrjäytymistä. Vantaalla on huolena, että kaikki sitä tarvitsevat eivät osaa sitä hakea, vaikka asiasta säännöllisesti kerrotaan muun muassa paikallislehdissä. Vuonna 2017 sosiaalista luottoa myönnettiin 51 kuntalaiselle.

Turussa sosiaalisen luototuksen suunnittelu on käynnissä ja tavoitteena on aloittaa palvelu syksyllä 2018.

Tampereella asuvat voivat saada sosiaalista luottoa. Sosiaalinen luotto on tarkoitettu niille pienituloisille ja vähävaraisille, joilla ei ole mahdollisuuksia saada muuta luottoa kohtuullisilla ehdoilla mm. luottohäiriömerkinnän vuoksi. Sosiaalisen luoton avulla ehkäistään taloudellista syrjäytymistä ja ylivelkaantumista sekä edistetään itsenäistä suoriutumista. Sosiaalista luottoa voidaan myöntää esim. velkojen järjestelyyn (enimmäislainamäärä 10 000 euroa) henkilölle, jolla on riittävästi maksuvaraa maksaa luotto takaisin korkeintaan viidessä vuodessa. Luotosta peritään ainoastaan viitekorko ilman marginaalia. Luoton saaminen edellyttää säännöllisiä tuloja, kuten palkkaa, eläketuloa tai ansiosidonnaista päivärahaa. Päivärahan tulee riittää koko lainan takaisinmaksuajalle.

Oulussa on sosiaalinen luotto käytössä. Sosiaaliseen luottoon voi olla yhteydessä puhelimitse tai sähköpostitse. Resurssina on yksi sosiaaliohjaaja, joka valmistelee ja tekee päätösehdotukset. Päätökset valmistelusta tekee erityisryhmien sosiaalipalveluiden palveluesimies.

Oulussa sosiaalista luottoa myönnetään sosiaalisen luoton (2015) soveltamisohjeissa määriteltyjen perusteiden mukaisesti. Sosiaalinen luotto on tarkoitettu mm. pienituloiselle, vähävaraiselle yksityishenkilölle, jolla on riittävä maksukyky lainan hoitamiseen. Sosiaalinen luotto on pankkilainaan verrattavissa oleva luotto takaisinmaksuehtoineen. Sosiaalista luottoa on mahdollista saada esimerkiksi työn edellyttämän auton tai työvälineiden hankintaan, vuokra-asunnon vakuuteen, asunnon muutostöihin tai oman talouden hallinnan saavuttamiseksi tehtäviin velkajärjestelyihin.

Sosiaalista luottoa voidaan myöntää Oulussa vakinaisesti asuvalle ja oleskelevalle. Opiskelijalle, joka on suorittamassa ammatillista tutkintoa opintotukeen oikeuttavassa oppilaitoksessa ja on

toimeentulotuen asiakkaana Oulussa eikä saa luottohäiriömerkinnän, vanhempien tulojen tai pitkittyneiden opintojen takia valtion takaamaa opintolainaa eikä ole kyennyt järjestämään opiskelulleen muuta rahoitusta. Pienituloiselle ja vähävaraiselle, jolla ei muuten ole mahdollisuutta saada kohtuuehtoista luottoa, ja luotolla voidaan realistisesti ja pitkäjänteisesti edistää itsenäistä selviytymistä.

6.5.3 Välitystilipalvelut

Välitystili on sosiaalitoimen palvelu, jossa henkilö antaa omat raha-asiansa sosiaalitoimen hoidettavaksi tilanteessa, jossa hänellä on vaikeuksia hallita rahankäyttöään. Välitystilille maksetaan asiakkaan saamia etuuksia ja muita tuloja, joista sosiaalitoimi maksaa asiakkaan puolesta esimerkiksi vuokran ja muiden elämisen kannalta välttämättömiä menoja.

Välitystili on sosiaalityön väline mm. turvaa asumista, elantoa, terveydenhuoltoa, velkojen hoitamista ja/tai ehkäisee lisävelkaantumista. Kaikilla välitystiliasiakkailta on tehty ja tehdään sosiaalihuollon palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma, mihin kuuluu myös edunvalvonnan tarpeen arviointi. He ovat erityisen tuen tarpeen asiakkaita.

Sosiaalityöntekijä tekee välitystilin aloittamisesta ja lopettamisesta palvelupäätökset. Perustoimeentulotuen siirto Kelalle ei ole muuttanut/vähentänyt toimistotyön osuutta välitystiliasiakkuuksissa: välitystiliasiakkaista suurin osa eläkeläisiä, ei oikeutta perustoimeentulotukeen.

Helsingissä etuuksien välitystä hoidetaan pääosin aikuissosiaalityössä ja asumisen tuessa. Välitystiliasiakkaiden varojen välittämisestä vastaavat sosiaaliohjaaja ja toimistosihiteeri yhteistyössä. Helsingissä välitystilejä oli reilu 1000 vuoden 2017 lopussa. Välitystileistä on tehty alkuvuonna 2018 selvitys. Jokaisesta välitystilistä pyydettiin täyttämään sähköinen lomake, jossa selvitettiin esim. välityksessä olevat etuudet, välitystilin aloituksen ajankohta ja syy sekä jatkosuunnitelma. Vastausten kattavuus oli 78 %. Vastausten perusteella yli 62 -vuotiaita oli 41 %. Joka kolmas oli 47 – 61 -vuotias. Asumismuotona tuettu asuminen asumisyksikössä tai omassa asunnossa oli suurin (43 %). Lähes yhtä moni asiakas (41 %) asui omassa kodissaan itsenäisesti. Pääasiallinen välitettävä tulo oli eläke (96 %). Peräti 71 % prosenttia välitystileistä oli avattu ennen vuotta 2009, joka kuvaa sitä, että välitystilistä on tullut pysyvä palvelumuoto. Mielenterveysongelma (27 %), mielenterveys- ja päihdeongelma (22 %) tai päihdeongelma (19 %) eli 68 % prosentissa välitystilien pääasialliseksi avaamissyiksi oli arvioitu mielenterveys- ja/tai päihdeongelma. Yli 80 % arvioitiin, että välitystilin tulisi jatkua toistaiseksi, mutta asiakkaan vastuu-/omatyöntekijä tulisi olla aikuissosiaalityössä vain 44 % asiakkuuksista. Välitystilitoiminnasta luopuminen sosiaalityön keinoin arvioitiin mahdolliseksi viidessä prosentissa välitystileistä. Edunvalvonta arvioitiin soveltuvan 18 % prosentille tarkoituksenmukaisena.

Espoon aikuissosiaalityössä välitystilejä on noin 70 asiakkaalla. Suurin osa välitystiliasiakkaista on pitkäaikaisesti tämän palvelun tarpeessa, eikä näköpiirissä ole palvelun tarpeen loppuminen. Välitystilin aloituksesta sovitaan sosiaalityöntekijän ja etuuskäsittelijän tapaamisella ja sosiaalityöntekijä tekee välitystilistä päätöksen. Välitystilejä hoitaa 4 etuuskäsittelijää muiden tehtäviensä ohella.

Vantaalla aikuisten ja perheiden sosiaalipalvelujen yksikössä välitystiliasiakkaina oli 82 asiakasta vuonna 2017. Sopimuksen asiakkaan kanssa välitystilin asiakkuudesta tekee asiakkaan omatyöntekijä. Täydentävän toimeentulotuen yksikössä on kaksi toimistosihiteeriä, jotka osittain muiden tehtäviensä ohella hoitavat välitystiliasiakkaiden välitystililtä sovittujen laskujen maksut. Valtaosalla välitystiliasiakkaista on mielenterveysterveys- ja tai päihdeongelmia, joten välitystilin tarjoaminen sosiaalitoimen palveluna varmentaa asiakkaan välttämättömien laskujen ja vuokrien maksun ja siten ehkäisee asunnottomuutta ja taloudellisten ongelmien kriisiytymistä.

Turussa välitystilipalvelu on käytössä noin 300 asiakkaalla. Asiakkaan asioista vastaava sosiaalityöntekijä tekee päätöksen välitystilipalvelusta ja suunnitelman asiakasvarojen käytöstä. Välitystilipäätös ja suunnitelma tarkistetaan vähintään kerran vuodessa. Välitystilille maksettavia varoja käsittelevät kolme kanslistia/etuuskäsittelijää. Toimipiste kuuluu Hyvinvointitoimialan asumis- ja päihdepalveluiden sosiaalityön yksikön alaisuuteen. Välitystiliasiakkaista valtaosalla on päihde- tai mielenterveysongelmia, ja lähes puolet heistä asuu päihde- tai mielenterveyskuntoutujille tarkoitetuissa asumispalveluissa.

Tampereella välitystiliasiakkuudessa oli vuoden 2018 alussa 518 asiakasta ja asiakasmäärä on kasvussa. Kasvua selittää uusien edunvalvontapäätösten vähäisyys, toistuvan vuokra-velkaantumisen lisääntyminen sekä kotona asuvien ikäihmisten lisääntynyt tuen tarve taloudenhoitoon.

Oulussa asiakkuuksia oli vuonna 2017 yhteensä 170, tarve hieman lisääntynyt vuodesta 2016 (140). Toimistotyön työpanos vuodelle 2017 on kaksi etuuskäsittelijää.

Välitystili on sosiaalityön väline mm. turvaa asumista, elantoa, terveydenhuoltoa, velkojen hoitamista ja/tai ehkäisee lisävelkaantumista. Kaikilla välitystiliasiakkailla on tehty ja tehdään sosiaalihuollon palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma, mihin kuuluu myös edunvalvonnan tarpeen arviointi. He ovat erityisen tuen tarpeen asiakkaita.

Sosiaalityöntekijä tekee välitystilin aloittamisesta ja lopettamisesta palvelupäätökset. Perustoimeentulotuen siirto Kelalle ei ole muuttanut/vähentänyt toimistotyön osuutta välitystiliasiakkuuksissa: välitystiliasiakkaista suurin osa eläkeläisiä, ei oikeutta perustoimeentulotukeen.

7 AIKUISSOSIAALITYÖN KEHITTÄMISTAVAT

Tässä luvussa kunnat kuvaavat aikuissosiaalityön kehittämistapoja ja meneillään olevia kehityshankkeita. Kuusikkokunnat ovat mukana valtakunnallisissa PRO SOS- ja ODA-hankkeissa sekä aikuissosiaalityötä määrittelevässä maakuntasuunnittelussa. PRO SOS-hankkeen tavoitteena on sosiaalityön uudistaminen sekä aikuissosiaalityön aseman selkiennyttäminen ja vankistaminen Sote-uudistuksessa. ODA-hankkeessa uudistetaan sosiaali- ja terveystalveluiden toimintamalleja ja kehitetään digitaalisia hyvinvointipalveluita.

Helsinki

Aikuissosiaalityötä kehitetään Helsingissä tällä hetkellä monella taholla. Meneillään on aikuissosiaalityön kehittämisen projekti, jossa kohteena ovat mm. aikuissosiaalityön prosesseihin liittyvä kehittämistyö, aikuissosiaalityön asiakasryhmien jäsentäminen, sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden työnkuvat, viestinnän kehittäminen ja sosiaalisen median käyttöönnotto. Aikuissosiaalityön asiakkaiden tarpeita ja sopivia palveluita on päästy mallintamaan vasta vuoden 2018 puolella.

Palvelutarpeen arvioinnin, palveluiden järjestämisen ja koordinoinnin lisäksi kehittämiskohteena ovat jalkautuva ja liikkuva työ, arjen tuki, monialaisen ja monitoimijaisen työskentelyn edelleen kehittäminen. Helsingissä aloitetaan kevään 2018 aikana tekemään päätös sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen palvelusta. Päätöksenteon on tarkoitus paitsi selvittää asiakkaan oikeutta palveluun, antaa myös tilastotietoa sosiaalityön ja -ohjauksen esim. asiakasmääristä ja asiakkuuksien pituudesta ja asiakastarpeista. Tavoitteena on mahdollisuuksien mukaan kerätä myös laadullista tietoa palveluiden kehittämiseksi. Päätöksessä nimetään myös asiakkaan omatyöntekijä.

Pääkaupunkiseudun kunnilla on alkamassa yhteinen aikuissosiaalityön kehittämistyö, johon otetaan myös mukaan asiakkaita. Tiivis yhteinen kehittämistyö Kelan kanssa jatkuu yhdessä pääkaupunkiseudun kuntien kanssa, niin johdon tasolla kuin asiakastyötekevien kanssa. Sote- ja maakuntavalmistelu tuovat haasteita kehittämistyöhön omalta osaltaan.

Sosiaali- ja terveystoimialan palvelujen uudistamisen mukaisesti myös aikuissosiaalityössä kehitetään laajennettua aukioloaikaa, jota pilotoidaan muutamilla alueilla iltavastanoitoaikoina. Asiakasosallisuuden lisääminen palveluiden suunnittelussa ja kehittämisessä sekä sosiaalinen raportointi ovat edelleen kehittämisen kohteena.

Kaupunginhallitus on myöntänyt vuodelle 2018 nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn kahden miljoonan erillismäärärahan, jolla toteutetaan mm. erilaisia nopeita kokeiluita, palkataan henkilökuntaa määräaikaisiin työsuhteisiin ja järjestetään ryhmiä. Tavoitteena on saada nuoret löytämään palvelut, toteuttaa palvelut siten, että ne kohtaavat nuorten tarpeet, lisätä nuorten osallisuutta palveluissa ja kokeilla uusia toimintamuotoja.

Helsingissä toimii tällä hetkellä kolme asiakasosallisuusryhmää. Tarkoituksena on perustaa vuoden 2018 aikana vähintään yksi uusi ryhmä. Asiakasosallisuusryhmiä on myös jokaisessa kuntoututtavan työtoiminnan paikassa kussakin erikseen.

Espoo

Pääkaupunkiseudun kunnilla on vuoden 2018 aikana yhteinen aikuissosiaalityön kehittämisprosessi, jonka tavoitteena on kirkastaa aikuissosiaalityön roolia osana sosiaalihuollon kokonaisuutta ja siten valmistautua tulevaan sote- ja maakuntamalliin. Espoo osallistuu myös aikuisten sosiaalipalveluiden sote-työryhmään ja alatyöryhmien työskentelyyn.

Aikuissosiaalityössä kehitetään sote-käyttöliittymätoimintaa yhdessä espoolaisten terveyskeskusten kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa sosiaaliohjauksen tarjoamista terveyskeskusten tiloissa mutta myös yhteistyötä muiden asiakkaiden palveluntarpeen selvittämisessä. Samarian terveysasemalla kehittämistyötä tehdään erityisesti yhdessä HDL:n kanssa.

Aikuissosiaalityö koordinoi leipäjonotoiminnan kehittämistä Espoosta. Kehittämistoimintaa fasilitoi HDL ja kehittämistyöhön osallistuvat ruuanjakelujärjestöt, diakoniatyö sekä Espoon aikuissosiaalityö, työllisyyspalvelut ja vammaispalvelut. Tavoitteena on yhteistoiminnallisesti luoda espoolainen malli ruuanjakelutoimintaan. Lähtökohtana on kestävä kehitys sekä yhteisölliset ja inhimilliset ratkaisut. Tavoitteena on, että malli olisi käytössä 1.1.2019.

Sosiaalista kuntoutusta ja työllisyyttä edistävää toimintaa kehitetään Espoossa yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa. Sosiaaliseen kuntoutukseen on kohdennettu neljän, eri tiimeissä työskentelevän sosiaaliohjaajan työpanos. Työllisyysasioiden selvittelyyn on myös nimetty vastuutyöntekijät kustakin tiimistä ja asiakasohjausta kehitetään tiiviistä Espoon työllisyyspalveluiden kanssa.

Aikuissosiaalityössä jatketaan sähköisten palveluiden kehittämistä. Kehittämiskohteena on mm. sosiaalisen median käytön laajentaminen sekä asiakkaiden hyvinvoinnin itsearviointimittarin vieminen nettisivuille itsetäytettäväksi. Itsearviointimittarin käyttöä pyritään laajentamaan.

Aikuisten sosiaalipalvelut osallistuvat pääkaupunkiseudun Praksis-toimintaan liittyvien oppimisverkostojen järjestämiseen. Opiskelijoille tarjotaan käytäntötutkimusaiheita ja tutkimustuloksia pyritään levittämään ja hyödyntämään eri tilaisuuksien kautta.

Vantaa

Vantaalla aikuisten ja perheiden sosiaalipalveluissa on vuonna 2017 kehitetty organisaation sisäisten asiakasprosessien sujuvoittamista, asiakaslähtöisiä toimintatapoja, sosiaalisen kuntoutuksen työmuotoja, matalan kynnyksen palveluita ja lisätty jalkautuvaa sosiaalityötä. Yhteistyö Kelan kanssa on ollut tiivistä. Yhdessä pääkaupunkiseudun kuntien kanssa Vantaa on osallistunut pääkaupunkiseudun kuntien ja Kelan yhteistyön kehittämisen ohjaus- ja alatyöryhmiin.

Aikuisten ja perheiden sosiaalipalvelujen suunnitelmallisen ja uusien asiakkaiden palvelujen yksiköissä on tarkasteltu sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien työtehtäviä ja työparitoimintaa. Lisäksi on kehitetty toimintamuotoja moniammatillisessa palvelutarpeen arvioinnissa. Merkittävä osuus kehittämistyöstä on kohdistunut vuoteen 2018 ja loppuvuodesta 2018 uuden asiakastietojärjestelmä -Apotin käyttöönottoon. Uusi asiakastietojärjestelmä tulee oleellisesti muuttamaan toimintatapoja ja palvelukulttuuria. Uudessa järjestelmässä rakenteellinen kirjaus lisää asiakaskirjausten laadukkuutta, asiakkaan osallistuminen omaan asiaansa vahvistuu, yhteistyö oman organisaation sisällä ja organisaation rajojen yli parantuu, päällekkäinen työ vähentyy ja tiedolla johtaminen korostuu toiminnan läpinäkyvyyden ja paremman tilastoinnin johdosta. Oikeanlaisia palveluita pystytään myös jatkossa paremmin kohdentamaan sekä alueellisesti että tiettyä palvelua tarvitseville asiakkaille. Palvelujen vaikuttavuutta voidaan myös jatkossa paremmin arvioida. Uuteen asiakasjärjestelmään kohdistuu myönteisiä odotuksia, koska paitsi johto ja esimiestaso myös työntekijät ovat saaneet olla mukana jo varhaisessa vaiheessa suunnittelemassa uuden asiakastietojärjestelmän toimintoja, mahdollisuuksia ja käyttöönottoa.

Turku

Turussa aikuis- ja lapsiperhesosiaalityötä on kehitetty edelleen viime vuosien aikana. Uusia toimintamuotoja, kuten sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintoja, on otettu käyttöön ja sosiaalityöntekijän rooli moninaisissa verkostoissa on selkiintynyt.

Aikuissosiaalityössä toimii aktiivinen kehittämistiimi. Aikuissosiaalityön kehittämistiimi on sosiaalityöntekijöiden muodostama foorumi, jonka tavoitteena on kehittää työn sisältöä, jakaa tietoa esimerkiksi toimistokohtaisista kokeiluista ja uusien työtapojen käyttöön otosta sekä nostaa esiin ajankohtaisia kysymyksiä. Muutamassa sosiaalitoimistossa on vakiintunut sosiaalityöntekijöiden jalkautuminen asiakkaiden asuinalueille. Itäisen sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijä jalkautuu kerran kuukaudessa yhdelle asuinalueelle. Pohjoisen sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijä on jalkautunut muun muassa ruoka-jakeluun.

Turku on puheenjohtajana maakunnallisessa aikuissosiaalityön kehittämistyöryhmässä, jossa kartoitetaan nykypalveluja ja resursseja työikäisten osalta sekä luodaan suuntaviivoja tulevaisuuteen koko maakunnan osalta.

Turun kaupungin perhe- ja sosiaalipalveluissa on käynnissä toiminnallinen organisaatiouudistus. Uudistus toteutetaan vuoden 2019 alussa.

Tampere

Uudistuneen aikuissosiaalityön keskeisin tavoite on ollut uuden organisaation alkuvaiheessa yhteisten työkäytäntöjen muodostaminen ja siirtäminen käytäntöön. Aiemmin erillisistä ja hyvin eri tavoin organisoiduista yksiköistä siirtyminen yhteen palveluun on ollut prosessi, joka on vaatinut aikaa ja pitkäjänteistä työkäytäntöjen kehittämistä. Tähän liittyen on uudistettu myös sekä sisäistä että ulkoista viestintää. Tiedonkulkuun panostetaan siten, että yhteistyö on sujuvaa niin sisäisesti kuin suhteessa ulkoisiin kumppaneihin. Monialainen ja moniammatillinen organisaatiorajat ylittävä yhteistyö nähdään osana kaikkien palvelujen työtä.

Sarviksen sosiaaliasemalla tavoitellaan sitä, että koko työyhteisö osallistuu sekä oman että koko sosiaaliaseman työn kehittämiseen. Työn kehittäminen yhdessä kollegojen kanssa mahdollistaa tiedon jakamisen sekä yhteisen ymmärryksen luomisen sosiaaliasemalla tehtävästä työstä ja sen tavoitteista. Tiedonkulkuun on kiinnitetty huomiota myös kehittämisen näkökulmasta siten, että tieto kulkee jouheasti molempiin suuntiin: sekä arjen tarpeista johdolle että johdolta käytännön työntekijöille. Työn ja palvelujen kehittämisessä ovat mukana myös asiakkaat niin kokemusasi-antuntijoina, asiakasraatilaisina kuin yksittäisinä asiakkainakin. Asiakaspalaute nähdään tärkeänä osana kehittämistyötä.

Valtakunnallisesti sosiaalialalla ajankohtaisia kehittämisteemoja, joita myös Tampereen kaupungin aikuissosiaalityössä seurataan ja joihin mahdollisuuksien mukaan myös osallistutaan ja vaikutetaan, ovat mm. perustoimeentulotuen Kela-siirto, SOTE-uudistus sekä alueellinen työllisyyskokeilu. SOTE-yhteistyötä kehitetään mm. valinnanvapauskokeiluun liittyen jalkautumalla terveysasemalle sosiaaliohjauksen osalta. Seudullista yhteistyötä toteutetaan Pirkanmaan sosiaalialan osaamiskeskuksen työrukkastyöskentelyssä.

Maahanmuuttaja-asiakkaiden Tampereelle asettumista tuetaan kunnan eri organisaatioiden ja peruspalvelujen kanssa tehtävällä laaja-alaisella yhteistyöllä. Tehostettua kotoutumista - TEKO-hanke edistää sekä kunnassa asuvien että sinne muuttavien kahdensuuntaista kotoutumista ja kolmannen sektorin osuuden vahvistamista.

Tampereen kaupungin aikuissosiaalityössä työskentelee kaksi kehittäjäsosiaalityöntekijää, joista toinen on keskittynyt maahanmuuttajien palveluiden kehittämiseen ja toinen aikuissosiaalityön

kokonaisuuteen. Kehittäjäsosiaalityöntekijän tehtävänä on palvelujen ja palveluprosessien kehittäminen moniammatillisesti ja monialaisesti yhteistyössä, henkilöstön täydennyskoulutuksen suunnittelu ja kehittäminen yhdessä palveluiden hallinnon kanssa, sisäiseen ja ulkoiseen tiedottamiseen osallistuminen sekä yhteistyöverkostoihin, kokouksiin ja hanketyöskentelyyn osallistuminen.

Tampereen kaupunki on mukana osallistavan sosiaaliturvan kokeilussa. Kokeilun tavoitteena on nostaa aikuisia, pitkään työttömänä olleita ihmisiä pois toimeentulotuelta ja löytää polkuja osallisuuteen ja työllistymiseen. Osallisuus nähdään laajasti ihmisen taloudellisena, sosiaalisena ja toimintakyvyllisenä hyvinvointina. Kokeilu toteutetaan vuoden 2018 aikana.

Osallisuutta vahvistava työtoiminta on tarkoitettu pitkään työttömänä työnhakijana olleille ja niille, joilla on tarvetta vahvistaa työelämävalmiuksia sekä saada mielekästä toimintaa arkeen. Tavoitteena on tukea asiakasta yksilöllisesti esim. arjenhallintaan, terveyteen ja hyvinvointiin, päihde- ja mielenterveysasioihin tai vaikkapa oman ammattialan löytymiseen liittyen.

Tampereen kaupungin aikuissosiaalityön palveluissa kokoontuu neljä kertaa vuodessa nykyisistä ja aiemmista asiakkaista koostuva asiakasraati. Asiakasraadin tehtävänä on tuoda asiakkaiden ääntä, ajatuksia, ideoita ja ehdotuksia aikuissosiaalityön palveluiden kehittämiseen. Raadissa voidaan esimerkiksi kommentoida aikuissosiaalityön palveluiden internetsivujen sisältöä, esitteitä ja tilaratkaisuja. Aikuissosiaalityön palveluihin on koulutettu kokemusasiantuntijoita, joita on mahdollista hyödyntää henkilöstön koulutuksien lisäksi asiakastapaamisissa sekä jalkautuvassa yhteistyössä. Omatyöntekijät ovat myös etsineet omista asiakkaistaan kehittäjäasiakkaita osana Osallistavan sosiaaliturvan kokeilu hanketta.

Oulu

Oulussa aikuis- ja perhesosiaalityötä kehitetään monin eri tavoin. Sähköisten palveluiden ja uusien sähköisten asiointikanavien lisäämisellä on pyritty helpottamaan asiakkaan asiointia sosiaalipalveluihin. Esimerkiksi suojattua sähköpostia, sähköisiä hakemuksia ja puolesta-asiointia. Kuntalaisten ja viranomaisten käyttöön otettiin sähköinen lastensuojeluilmoitus ja yhteydenotto sekä ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta.

Vuonna 2017 pidettiin kehittäjäasiakastapaamisia eri hyvinvointikeskusalueilla. Tapaamiset ovat olleet kaikille kuntalaisille avoimia tapaamisia, joissa on ollut mukana myös sosiaali- ja terveydenhuollon esimiehiä. Lapsiperhepalveluissa vastaavanlaiset tapaamiset oli keskitetty koko kaupungin yhteiseen tapaamiseen. Oulun kaupungin yhteisen sähköisen palvelupalautejärjestelmän kautta kuntalaisilla on mahdollisuus antaa palautetta aikuissosiaalityöstä ja sen palveluista.

Sosiaalityössä palveluiden järjestämistä tehdään yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Erityisesti on kehitetty yhteistyömuotoja TE-toimiston ja Kelan kanssa. Vuonna 2017 tiivistettiin alueellista yhteistyötä sivistys- ja kulttuuritoimen ja hyvinvointipalveluiden ja kolmannen sektorin kanssa. Eri alueilla järjestettiin yhteisiä lasten ja lapsiperheiden kanssa toimivien yhteistyötapaamia. Näissä tapaamisissa on lähdetty miettimään konkreettisia yhteisiä palveluita alueen asukkaille. Hyvinvointineuvolan ja hyvinvointikoulun toimintamallia on konkretisoitu alueellisesti. Perheiden ja lasten tarvitsema tuki toteutetaan sekä varhemmin että matalammalla kynnyksellä lasten kasvuympäristöissä yhteistyössä neuvolan, perhepalveluiden, koulu- ja opiskelijaterveydenhuollon, nuorisotoimen ym. kanssa uuden sosiaalihuoltolain mukaisesti.

Paljon palveluita tarvitsevien kuntalaisten palveluiden koordinoimista, suunnittelua ja toteutusta vahvistettiin. Toimintamallin kehitystyössä hyödynnettiin Omat digiajan palvelut -hanketta. Kuntakokeilusta saatuja kokemuksia hyödynnettiin ja jatkettiin yhteisen hoito- ja palvelusuunnitelman käyttöä eri asiakasryhmiä koskevan monialaisen yhteistyön tukena.

Aikuissosiaalityön osalta olennaiseksi kehittämiskohteeksi on muodostunut aikuissosiaalityön ydintehtävän hahmottaminen ja kirkastaminen sekä työn tutuksi tekeminen terveydenhuollon ammattilaisille. Aikuissosiaalityöstä tiedottamista ja työn sisällöistä kertomista yhteistoiminnassa terveyspalveluiden kanssa tulee tehdä nykyistä enemmän sosiaali- ja terveyspalveluiden integraation edistämiseksi. Aikuissosiaalityön ja terveysasemien väliseen yhteistyöhön on kehitteillä yhteistyömalli, jossa terveysasemien asiakaskoordinaattorit ja sosiaalipalveluiden yhteishenkilöt toimivat yksiköidensä moniammatillisen työn moottoreina ja yhteydenottokanavina muille ammattilaisille.

ODA-hankkeen myötä otetaan käyttöön myös digitaalisia työkaluja, joista ensimmäinen ”hyvinvointitarkastus” tulee pilotoitavaksi aikuissosiaalityöhön keväällä 2018. Digitaalisten työkalujen integroimista asiakastyöhön tulevat edistämään sosiaali- ja terveyspalveluiden ammattilaisista koulutettavat digituutorit. Digitaalisten palveluiden myötä on tarkoitus vahvistaa asiakkaan osallisuutta ja avata uusia väyliä löytää palveluiden piiriin. Digitaaliset työkalut toimivat myös yhteistyön välineinä sosiaali- ja terveyspalveluiden välillä.

Elokuussa 2017 lähdettiin kehittämään yhden hyvinvointikeskuksen sosiaali- ja perhepalveluiden osalta YPHEffican tehdyn asiakastyön merkintöjä. Tilastointi on käytössä vuodesta 2018 alkaen kaikissa hyvinvointikeskuksissa ja maahanmuuttajapalveluissa. Se laajenee vuoden 2018 aikana myös muihin sosiaalipalveluiden yksiköihin. Tavoitteet sosiaalipalveluiden tehdyn asiakastyön tilastoinnille oli mahdollistaa sosiaalipalvelujen asiakasprosessien kuvaamista, saada tietoa asiakastapahtumiin käytetystä ajasta, kehittää työntekijöiden työnjakoa ja tarkentaa työnkuvia, tunnistaa asiakastyön solmukohtia ja lisätä tilastotiedon hyödyntämistä johtamisen tukena erityisesti lähiesimiestyössä. Näin saadaan myös tarkennettua tietoa mm. palvelutarpeen arvioinnin aikana tapahtuvasta asiakastyöstä eri ammattiryhmien osalta.

8 TOIMEENTULOTUKI

Toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, jonka tarkoituksena on turvata henkilön tai perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä. Toimeentulotuki jakautuu perustoimeentulotukeen, jota on vuoden 2017 alusta alkaen myöntänyt Kela, sekä täydentävään ja ehkäisevään toimeentulotukeen, joita myöntää kunta.

Toimeentulotukea haetaan pääsääntöisesti Kelalta. Samalla hakemuksella voidaan hakea sekä perustoimeentulotukea että täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea. Kela siirtää hakemuksen täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen osalta kuntaan. Jos toimeentulotuen tarve koskee ainoastaan täydentävää tai ehkäisevää tukea, sitä haetaan suoraan kunnasta siinä tapauksessa, että perustoimeentulotuki on jo käsitelty Kelassa (1412/1997 § 14, 14d).

Valtio korvaa perustoimeentulotuesta aiheutuneista kustannuksista puolet. Täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen kunnat rahoittavat itse. Toimeentulotuen perusosa nousi vuonna 2017 edellisvuodesta 0,5 prosenttia, vaikka kansaneläkeindeksi laski 0,85 prosenttia. Näin ollen esimerkiksi yksinasuvan henkilön tuen perusosan määrä kuukautta kohden oli 487,89 euroa.

Aiemmissa toimeentulotuen Kuusikko-raporteissa on pääosin tarkasteltu toimeentulotukea kokonaisuutena; mm. eri tukilajit eriteltynä toisistaan ja kotitalouksia ja henkilöitä on tarkasteltu sotu kertaalleen tietoina. Tämän raportin tiedot vuonna 2017 toimeentulotukea saaneista on kerätty erikseen kunnista ja Kelasta. Koska Kelan kotitalousluvuissa sama henkilö voi kuulua vuoden aikana useaan kotitalouteen ja kuntien luvuissa sama henkilö on mukana vain kertaalleen, niin tiedot eivät ole täysin vertailukelpoisia. Toimeentulotuen kustannuksia on kuitenkin mahdollisuus tarkastella edelleen kokonaisuutena, kuten tässä raportissa onkin tehty.

8.1 Perustoimeentulotuki

Perustoimeentulotuella on tarkoitus kattaa pääosin jatkuvaluonteiset välttämättömät elinkustannukset ja kohtuulliset asumiseen, sähköön, terveydenhuoltoon yms. menoihin liittyvät kustannukset. Vuoden 2017 alusta osa kuntien aiemmin täydentävänä toimeentulotukena myöntämästä tuesta – muun muassa välttämättömät asuntoon muuttoon liittyvät menot sekä lasten varhaiskasvatusmenot – siirtyi perustoimeentulotuen puolelle (HE 358/2014, 68–69).

Kelan myöntämää perustoimeentulotukea sai kuutoskaupungeissa vuonna 2017 yhteensä 119 408 kotitaloutta, joissa asui 176 801 henkilöä. Siirtymävaiheessa tammi-maaliskuussa 2017 perustoimeentulotuen päätöksiä tehtiin myös kunnissa. Kuntien alkuvuodesta myöntämää perustoimeentulotukea sai 32 797 kotitaloutta.

Taulukko 6. Vuonna 2017 perustoimeentulotukea saaneiden kotitalouksien ja henkilöiden määrä tuen myöntäjän mukaan (luvut ilman pakolaisia, turvapaikanhakijoita ja paluumuuttajia)

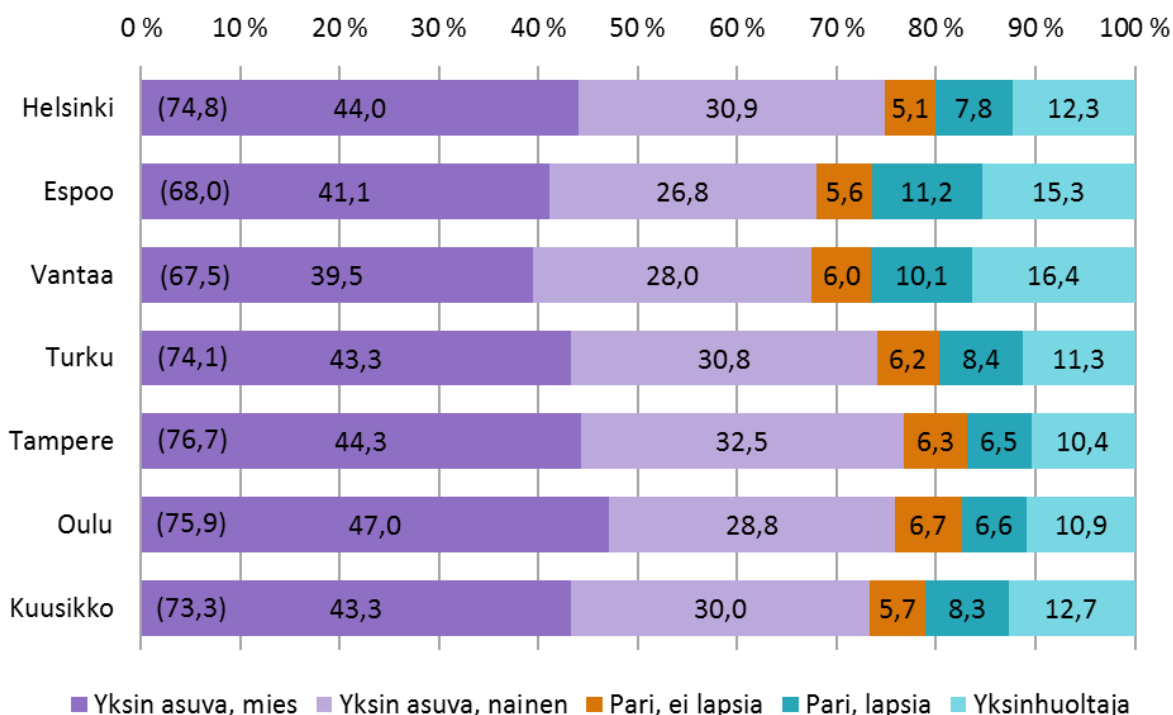
	Kotitalouksia yhteensä		Henkilöitä yhteensä	
	Kela	Kunta	Kela	Kunta
Helsinki	46 548	19 390	68 006	27 845
Espoo	15 066	5 507	24 301	10 526
Vantaa ¹	16 604	3 137	26 558	5 505
Turku ²	12 006	868	17 440	..
Tampere	18 232	3 831	25 088	5 505
Oulu	10 952	64	15 408	99
Kuusikko	119 408	32 797	176 801	49 480

¹Kunnan myöntämän toimeentulotuen osalta Vantaan luvuissa ovat mukana pakolaiset, turvapaikanhakijat ja paluumuuttajat.

²Turusta ei saada toimeentulotuen jakautumista eri lajeihin henkilöiden mukaan.

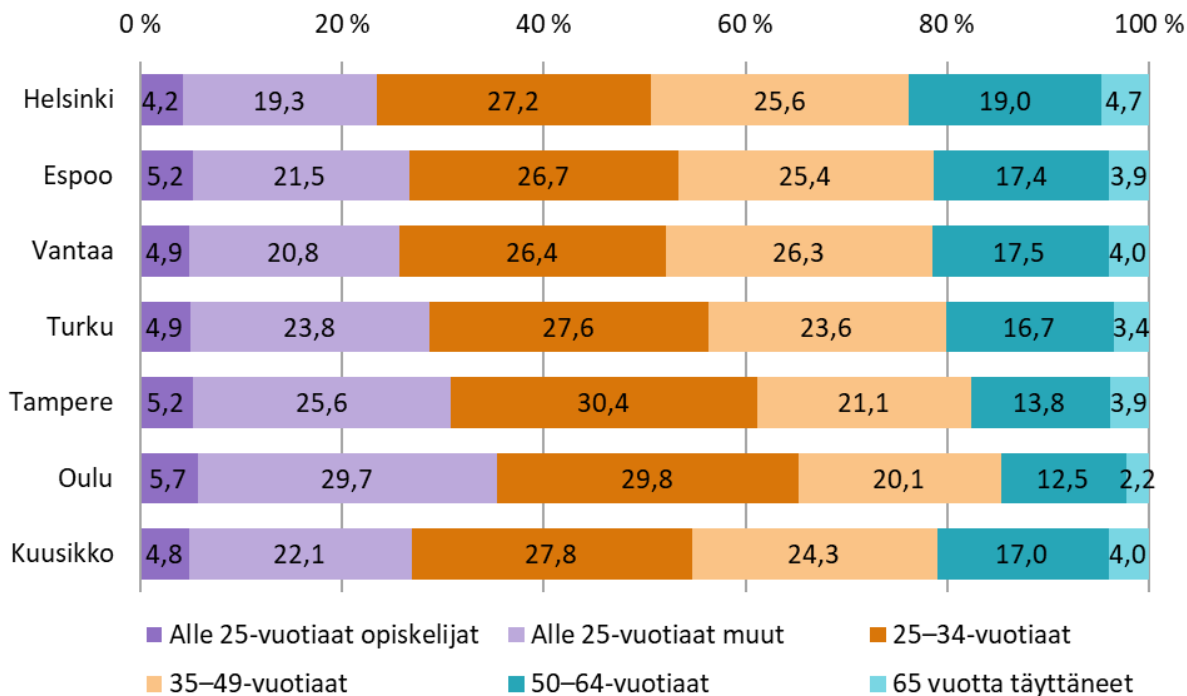
Kelan myöntämää perustoimeentulotukea saaneista kotitalouksista 73 prosenttia oli yksin asuvia, joista enemmistö oli miehiä. Lapsiperheitä oli noin viidennes tuensaajista. Espoossa ja Vantaalla yksin asuvien osuus oli muita kuutoskaupunkeja pienempi ja lapsiperheiden osuus suurempi.

Kuvio 1. Kelan myöntämää perustoimeentulotukea saaneet kotitaloudet perhetyypeittäin vuonna 2017 (luvut ilman pakolaisia, turvapaikanhakijoita ja paluumuuttajia)

Tukea saaneiden kotitalouksien päämiehistä runsas neljännes oli alle 25-vuotiaita ja noin viides 50 vuotta täyttäneitä. Pääkaupunkiseudulla oli enemmän vanhempia tuensaajia kuin muissa kuutoskaupungeissa, joissa taas nuorten osuus oli suurempi.

Kuvio 2. Kelan myöntämää perustoimeentulotukea saaneet kotitaloudet päämiehen iän mukaan vuonna 2017

Valtaosa toimeentulotukea saavista on työttömiä. Kuutoskaupungeissa marraskuussa 2017 perustoimeentulotukea saaneista työttömiä oli 73 prosenttia, eläkkeellä olevia 7 prosenttia ja työsäkäyviä 6 prosenttia. Pääkaupunkiseudulla eläkkeellä ja työssä olevien tuensaajien osuus oli jonkin verran muita kuutoskaupunkeja suurempi. Riski joutua toimeentulotuen tarpeeseen kohdistuu erityisesti vähimmäisetuuksien varassa eläviin. Marraskuussa 2017 perustoimeentulotukea saaneista lähes 84 prosenttia sai asumistukea, 45 prosenttia työmarkkinatukea tai peruspäivärahaa ja 34 prosenttia lapsilisää/elatustukea.

Kuutoskaupungeissa Kelan myöntämää perustoimeentulotukea vuonna 2017 saaneista kotitalouksista 26 prosenttia sai tukea vähintään 10 kuukauden ajan. Pitkäaikaisesti tukea saaneiden osuus oli suurin Espoossa ja Vantaalla ja pienin Oulussa. Koska osa tuensaajista sai perustoimeentulotukea alkuvuodesta myös kunnasta, on vähintään 10 kuukautta tukea saaneita todellisudessa enemmän.

8.2 Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki

Täydentävän toimeentulotuen avulla voidaan ottaa huomioon hakijan erityiset tarpeet ja olosuhteet. Varsinkin eri syistä pitkään toimeentulotuen varassa elävillä on yleensä tarpeellisia elinkustannuksia, joihin toimeentulotuen perusosa on riittämätön. Myös asunnottomien kriisimajoituksesta aiheutuvat kulut sisältyvät täydentävään toimeentulotukeen. Tästä aiheutuvat kustannukset koskevat erityisesti suuria kaupunkeja. Vuoden 2017 alusta alkaen osa kuntien aiemmin täydentävänä toimeentulotukena myöntämästä tuesta siirtyi perustoimeentulotuen puolelle (ks. luku 2.2). Tästä johtuen vuoden 2017 lukumäärät eivät ole täysin vertailukelpoisia edeltävien vuosien kanssa.

Täydentävää toimeentulotukea sai kuutoskaupungeissa vuonna 2017 yhteensä 36 581 kotitaloutta. Täydentävän toimeentulotuen asiakasmäärän ennakoitiin laskevan edellä mainitun tuen sisällön muuttumisen seurauksena. Täydentävää toimeentulotukea saaneiden kotitalouksien lukumäärä on laskenut 25,7 prosenttia edellisvuodesta.

Taulukko 7. Vuonna 2017 täydentävää toimeentulotukea saaneet kotitaloudet ja henkilöt (luvut ilman pakolaisia, turvapaikanhakijoita ja paluumuuttajia)¹

	Kotitalouksia yhteensä	Muutos (%) vuodesta 2016	Henkilöitä yhteensä	Muutos (%) vuodesta 2016
Helsinki	16 390	-26,2	26 982	-24,5
Espoo	5 286	-18,9	10 130	-17,6
Vantaa ²	5 142	-26,2	9 916	-25,3
Turku ³	1 932	-27,3	..	..
Tampere	4 887	-26,4	8 462	-22,9
Oulu	2 944	-30,6	5 029	-29,4
Kuusikko	36 581	-25,7	60 519	-23,8

¹Lukujen suuret poikkeamat johtuvat toimeentulotuen myöntämiskäytäntöjen eroavaisuuksista.

²Vantaan luvuissa ovat mukana pakolaiset, turvapaikanhakijat ja paluumuuttajat.

³Turusta ei saada toimeentulotuen jakautumista eri lajeihin henkilöiden mukaan.

Ehkäisevän toimeentulotuen tavoitteena on edistää henkilön ja perheen sosiaalista turvallisuutta ja omatoimista suoriutumista sekä ehkäistä syrjäytymistä ja pitkäaikaista riippuvuutta toimeentulotuesta. Ehkäisevä toimeentulotuki on riippumaton siitä, onko henkilö tai perhe oikeutettu toimeentulotukilain 1 §:n 1 momentin tarkoittamaan toimeentulotukeen eli ehkäisevää tukea voidaan myöntää myös tilanteissa, joissa henkilöllä tai perheellä ei toimeentulotukilaskelman perusteella ole oikeutta perus- ja täydentävään toimeentulotukeen.

Kunta määrittelee ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisperusteet. Sitä voidaan myöntää muun muassa tuensaajan aktivointia tukeviin toimenpiteisiin, akuuteista kriisitilanteista selviytymiseen tai taloudellisen tilanteen heikentymisestä aiheutuvien vaikeuksien lieventämiseen. Kunta myöntää kiireellisen ehkäisevän toimeentulotuen virka-ajan ulkopuolella.

Ehkäisevää toimeentulotukea sai kuutoskaupungeissa vuonna 2017 yhteensä 15 290 kotitaloutta. Ehkäisevää toimeentulotukea saaneiden kotitalouksien lukumäärä nousi 29,3 prosenttia edellisvuodesta.

Taulukko 8. Vuonna 2017 ehkäisevää toimeentulotukea saaneet kotitaloudet ja henkilöt (luvut ilman pakolaisia, turvapaikanhakijoita ja paluumuuttajia)

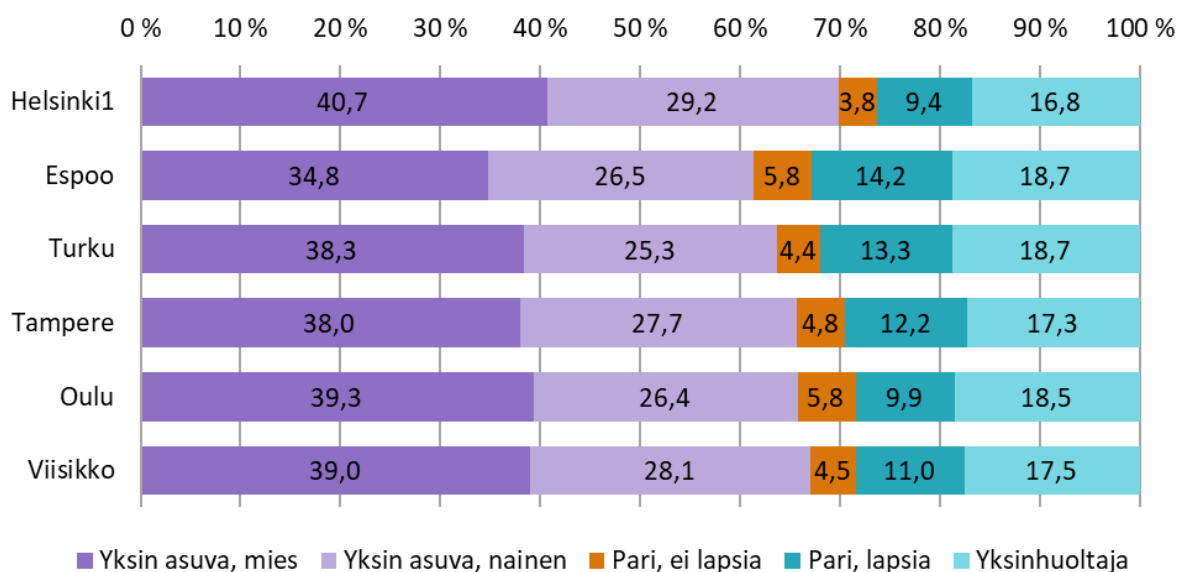
	Kotitalouksia yhteensä	Muutos (%) vuodesta 2016	Henkilöitä yhteensä	Muutos (%) vuodesta 2016
Helsinki	7 553	15,9	12 949	8,0
Espoo	1 648	83,7	2 834	76,0
Vantaa ¹	1 912	102,3	3 382	82,6
Turku ²	1 338	-4,2	..	..
Tampere	2 430	41,0	3 811	35,5
Oulu	409	17,2	830	-9,5
Kuusikko	15 290	29,3	23 806	24,1

¹Vantaan luvuissa ovat mukana pakolaiset, turvapaikanhakijat ja paluumuuttajat.

²Turusta ei saada toimeentulotuen jakautumista eri lajeihin henkilöiden mukaan.

Viitoskaupunkien (Helsinki, Espoo, Turku, Tampere, Oulu) täydentävää ja/tai ehkäisevää toimeentulotukea saaneista kotitalouksista 67 prosenttia oli yksin asuvia, joista enemmistö oli miehiä. Lapsiperheitä oli reilu neljännes tuensaajista. Espoossa yksin asuvien osuus oli muita kuutoskaupunkeja pienempi ja lapsiperheiden osuus suurempi.

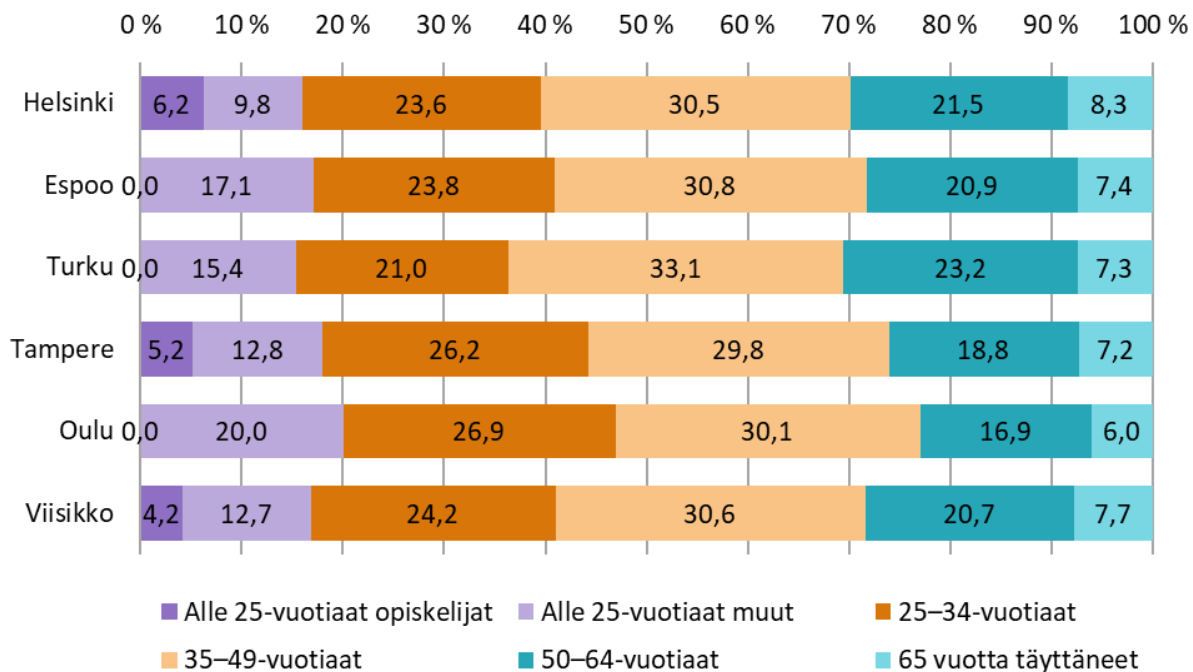
Kuvio 3. Täydentävää ja/tai ehkäisevää toimeentulotukea saaneet kotitaloudet perhetyypeittäin vuonna 2017 (luvut ilman pakolaisia, turvapaikanhakijoita ja paluumuuttajia)¹

¹Vantaalta ei ole saatavissa täydentävää ja/tai ehkäisevää toimeentulotukea saaneiden lukumäärää perhetyypeittäin.

Viitoskaupunkien täydentävää ja/tai ehkäisevää toimeentulotukea saaneiden kotitalouksien päämiehistä 17% oli alle 25-vuotiaita ja reilu neljännes 50 vuotta täyttäneitä. Turussa oli eniten vanhempia tuensajia ja Oulussa nuorten tuensajien osuus oli suurin.

Kuvio 4. Täydentävää ja/tai ehkäisevää toimeentulotukea saaneet kotitaloudet päämiehen iän mukaan vuonna 2017 (luvut ilman pakolaisia, turvapaikanhakijoita ja paluumuuttajia)¹

¹Vantaalta ei ole saatavissa täydentävää ja/tai ehkäisevää toimeentulotukea saaneiden lukumäärää päämiehen iän mukaan.

8.3 Toimeentulotuen kustannukset

Toimeentulotuen kustannuksia tarkastellaan tässä aiempien Kuusikko-raporttien tapaan bruttokustannuksina (eli takaisin perittyä toimeentulotukea ei ole vähennetty) ilman valtion kunnille täysimääräisesti korvaamia pakolaisten, turvapaikanhakijoiden ja paluumuuttajien toimeentulotukimenoja. Kela sen sijaan raportoi omissa julkaisuissaan ensisijaisesti nettokustannuksia.

8.3.1 Toimeentulotuen kokonaiskustannukset

Toimeentulotuen kokonaisbruttokustannukset (sisältäen sekä Kelan että kuntien myöntämän toimeentulotuen) olivat kuutoskaupungeissa vuonna 2017 yhteensä lähes 401 miljoonaa euroa. Kustannukset nousivat edellisvuoteen verrattuna kaikissa kaupungeissa. Kustannukset nousivat Turussa 41,5 prosenttia, Oulussa 28,9 prosenttia, Tampereella 26,6 prosenttia, Vantaalla 14,6 prosenttia, Espoossa 13,7 prosenttia ja Helsingissä 6,9 prosenttia.

Toimeentulotuen deflatoidut kokonaisbruttokustannukset kasvoivat vuonna 2017 kaikissa kuutoskaupungeissa. Suurin kasvu 40,4 prosenttia tapahtui Turussa. Tampereella deflatoidut kustannukset kasvoivat 25,7 prosenttia, Vantaalla 13,8 prosenttia, Espoossa 12,9 prosenttia ja Helsingissä 6,1 prosenttia. Oulun kustannukset ennen vuotta 2015 sisältävät lastensuojelun avohuollon tukitoimena maksetun taloudellisen tuen, eivätkä ne siten ole vertailukelpoisia vuosien 2015–2017 kustannusten kanssa.

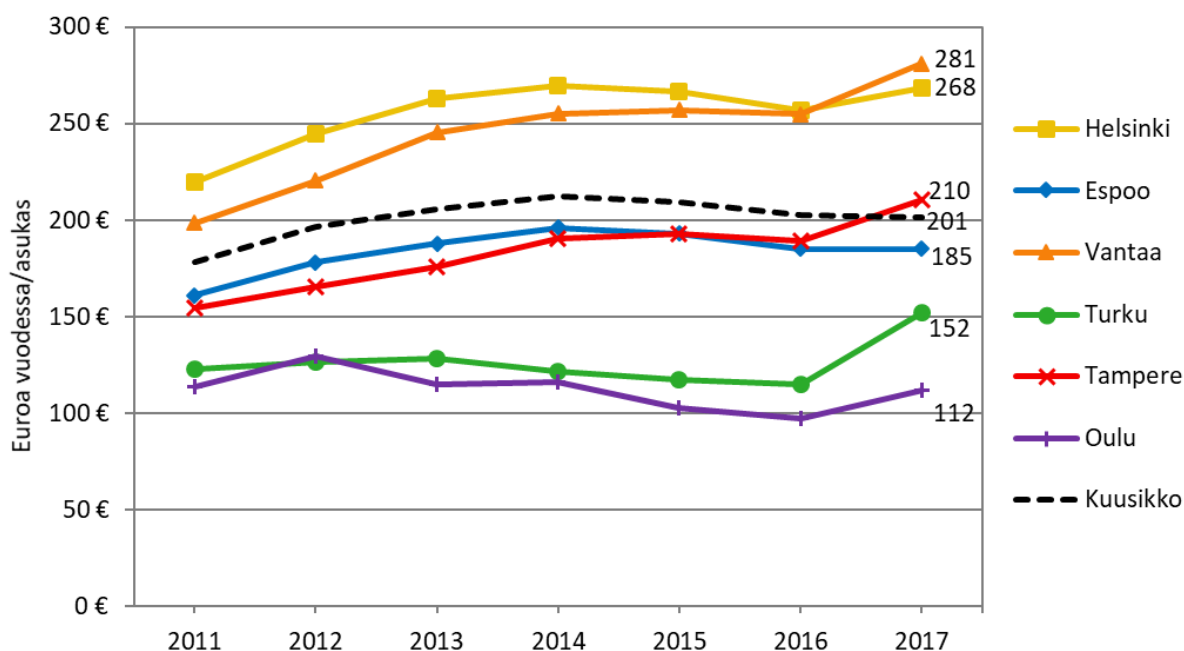
Taulukko 9. Myönnetyn toimeentulotuen kokonaisbruttokustannukset (ilman pakolaisia, paluumuuttajia ja turvapaikanhakijoita) vuonna 2017 sekä muutos edellisestä vuodesta

	Bruttokustannukset¹ Euroa	Muutos (%) vuodesta 2016	Muutos (%) vuodesta 2016, defl.
Helsinki	172 526 049	6,9	6,1
Espoo	56 820 882	13,7	12,9
Vantaa	62 677 559	14,6	13,8
Turku	30 191 856	41,5	40,4
Tampere	53 907 141	26,6	25,7
Oulu	24 825 321	28,9	27,9
Kuusikko	400 948 808	14,8	14,0

¹Sisältää sekä Kelan että kuntien myöntämän toimeentulotuen.

Koska tieto toimeentulotukea saaneiden kokonaismäärästä puuttuu, ei tässä raportissa ole aiempien vuosien tapaan mahdollista tarkastella toimeentulotuen kustannuksia tukea saanutta kotitaloutta tai henkilöä kohden, vaan ainoastaan asukasta kohden. Toimeentulotuen bruttovuosikustannukset kunnan asukasta kohden olivat kuutoskaupungeissa vuonna 2017 noin 201 euroa, mutta kuntien välillä oli selvää hajontaa. Oulussa kustannukset olivat hieman yli 100 euroa ja Vantaalla ne nousivat yli 281 euroon. Muiden kuutoskaupunkien toimeentulotuen kustannukset sijoittuivat näiden kustannusten välille.

Kuvio 5. Toimeentulotuen bruttokustannukset kunnan asukasta kohden vuosina 2011 – 2017 (vuoden 2017 arvossa, ilman pakolaisia, turvapaikanhakijoita ja paluumuuttajia)

8.3.2 Toimeentulotuen kustannukset tukilajeittain

Taulukossa 10 on eritelty toimeentulotuen kokonaisbruttokustannukset (sisältäen pakolaiset, turvapaikanhakijat ja paluumuuttajat) tukilajeittain. Kuutoskaupunkien toimeentulotuen kustannuksista keskimäärin 87,5 prosenttia syntyi vuonna 2017 perustoimeentulotuen kustannuksista. Perustoimeentulotuen osuus kustannuksista oli suurin Helsingissä (87,9 %) ja pienin Espoossa (85,3 %).

Toimeentulotuen kustannuksista keskimäärin 4,7 prosenttia oli täydentävää toimeentulotukea. Osuus vaihteli Turun 1,9 prosentista Espoon 5,9 prosenttiin. Vuoden 2017 alusta alkaen osa kuntien aiemmin täydentävänä toimeentulotukena myöntämästä tuesta siirtyi perustoimeentulotuen puolelle (ks. luku 2.2), minkä ennakoitiin vähentävän täydentävän toimeentulotuen kustannuksia. Täydentävän toimeentulotuen kustannukset laskivat kuutoskaupungeissa edellisvuoden 27 682 224 eurosta 19 613 314 euroon, mikä on -29,1 prosentin muutos. Täydentävän toimeentulotuen kustannukset laskivat Vantaalla 46,8 prosenttia, Turussa 35,5 prosenttia, Oulussa 29,7 prosenttia, Helsingissä 27,7 prosenttia, Espoossa 15,7 prosenttia ja Tampereella 14,3 prosenttia.

Ehkäisevän toimeentulotuen osuus kustannuksista oli keskimäärin 2,6 prosenttia. Turussa ehkäisevän toimeentulotuen kustannukset laskivat 6,3 prosenttia, muissa kunnissa kustannukset nousivat. Kustannusten nousu vaihteli Helsingin 3,6 prosentista Espoon 75,2 prosenttiin.

Ehkäisevän toimeentulotuen tarkoituksena on edistää henkilön ja perheen sosiaalista turvallisuutta ja omatoimista suoriutumista sekä ehkäistä syrjäytymistä ja pitkäaikaista riippuvuutta toimeentulotuesta. Ehkäisevä toimeentulotuki on riippumaton siitä, onko henkilö tai perhe oikeutettu toimeentulotukilain 1 §:n 1 momentin tarkoittamaan toimeentulotukeen eli ehkäisevää tukea voidaan myöntää myös tilanteissa, joissa henkilöllä tai perheellä ei toimeentulotukilaskelman perusteella ole oikeutta varsinaiseen (perus- ja täydentävä toimeentulotuki) toimeentulotukeen. Kaupungeilla on jonkin verran erilaisia käytäntöjä siinä, mihin tarkoituksiin myönnetään täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea (STM 2013, 125).

Taulukko 10. Toimeentulotuen kustannusten jakautuminen eri lajeihin vuonna 2017 (sisältäen pakolaiset, paluumuuttajat ja turvapaikanhakijat)

	Helsinki	Espoo	Vantaa	Turku	Tampere	Oulu	Kuusikko
Bruttokustannukset yhteensä (€)	180 188 341	60 334 067	65 212 290	31 398 844	56 813 774	26 659 211	420 606 527
Perustoimeentulotuki yhteensä	158 431 179	51 475 133	57 104 417	28 804 460	49 465 842	22 803 471	368 084 502
josta Kelan maksama	144 148 117	50 831 750	56 299 472	28 478 215	48 005 669	22 615 743	350 378 966
josta kunnan maksama	14 283 062	643 383	804 945	326 245	1 460 173	187 728	17 705 536
Täydentävä toimeentulotuki	8 389 774	3 573 645	3 249 025	608 766	2 366 125	1 425 979	19 613 314
Ehkäisevä toimeentulotuki	5 106 784	1 551 342	1 848 547	697 819	1 459 910	251 588	10 915 990
Muu toimeentulotuki ¹	8 260 604	3 733 947	3 010 301	1 287 800	3 521 897	2 178 173	21 992 722
Kustannukset yhteensä (%)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Perustoimeentulotuki	87,9	85,3	87,6	91,7	87,1	85,5	87,5
Täydentävä toimeentulotuki	4,7	5,9	5,0	1,9	4,2	5,3	4,7
Ehkäisevä toimeentulotuki	2,8	2,6	2,8	2,2	2,6	0,9	2,6
Muu toimeentulotuki ¹	4,6	6,2	4,6	4,1	6,2	8,2	5,2
Nettokustannukset yhteensä (€)	169 060 234	56 146 348	61 063 749	29 499 989	53 622 345	25 039 506	394 432 170

¹ Muu toimeentulotuki sisältää kuntouttavan työtoiminnan, kotoutumistuen sekä pakolaisille, turvapaikanhakijoille ja paluumuuttajille maksetun valtion korvauksen alaisen perus-, täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen.

8.4 Toimeentulotukihakemukset ja -päätökset

Kuutoskaupungit vastaanottivat vuonna 2017 yhteensä 157 199 toimeentulotukihakemusta, kun vuonna 2016 saapuneita hakemuksia oli ollut 684 502. Kelasta kuntaan siirrettyjä täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen hakemuksia oli 20,8 prosenttia saapuneista hakemuksista. Kaikissa kunnissa on käytössä sähköinen toimeentulotukihakemus ja sähköisesti saapuneiden hakemusten osuus oli 15,2 prosenttia. Sähköisesti saapuneiden hakemusten osuus laski 11,9 prosenttiyksikköä edellisvuodesta. Tietoa Kelaan saapuneista perustoimeentulotuen hakemuksista ei ole saatavissa kunnittain, sillä Kela kirjaa oleskelukunnan vasta päätöksen yhteydessä.

Taulukko 11. Kuntiin vuonna 2017 saapuneet toimeentulotukihakemukset¹

	Helsinki	Espoo	Turku	Tampere	Oulu	Kuusikko
Vuoden aikana saapuneet						
toimeentulotukihakemukset yhteensä²	82 218	31 238	9 669	23 524	10 550	157 199
<i>joista Kelasta saapuneet hakemukset (%)³</i>	<i>13,4</i>	<i>12,2</i>	<i>25,5</i>	<i>25,3</i>	<i>38,0</i>	<i>20,8</i>
<i>joista sähköisenä saapuneet hakemukset (%)</i>	<i>12,8</i>	<i>24,4</i>	<i>8,3</i>	<i>14,5</i>	<i>14,6</i>	<i>15,2</i>

¹Sisältää kaikki kotitaloudet ja henkilöt.

²Sisältää kaikki tukilajit, myös alkuvuonna saapuneet perustoimeentulotuen hakemukset.

³Kela ei tilastoi hakemuksia kunnittain, vaan oleskelukunta kirjataan vasta päätöksen yhteydessä.

Kela teki vuonna 2017 yhteensä 709 592 perustoimeentulotuen päätöstä kuutoskaupungeissa asuville kotitalouksille. Kuntien tekemiä toimeentulotukipäätöksiä oli 205 219, joihin sisältyvät myös kuntien tammi-maaliskuussa tekemät perustoimeentulotuen päätökset.

Kelan tekemät päätökset toimeentulotuen myöntämisestä vaihtelivat kaupungeittain. Kielteisten päätösten osuus oli 19,4 prosenttia Tampereen toimeentulohakemuksista ja 21,8 prosenttia Turun toimeentulohakemuksista. Muiden kaupunkien kielteisten päätösten lukumäärät sijoittuivat edellisten osuuksien välille. Kunnan käsittelemien toimeentulohakemusten kielteisten päätösten osuudessa oli hieman enemmän vaihtelua kaupunkien välillä. Kielteisten päätösten prosentuaalinen osuus sijoittuu Helsingin 21,5 prosentin ja Vantaan 33,5 prosentin välille.

Taulukko 12. Toimeentulotukipäätökset vuonna 2017

	Helsinki ¹	Espoo ¹	Vantaa ¹	Turku ¹	Tampere ²	Oulu ¹	Kuusikko
Kelan tekemät perustoimeentulotuen päätökset^{1,3}	268 960	92 760	102 577	70 856	106 975	67 464	709 592
<i>joista kielteiset päätökset (%)</i>	<i>20,7</i>	<i>20,4</i>	<i>19,8</i>	<i>21,8</i>	<i>19,4</i>	<i>21,7</i>	<i>20,5</i>
Kunnan tekemät toimeentulotukipäätökset⁴	94 844	30 853	32 461	10 005	25 800	11 256	205 219
<i>joista kielteiset päätökset (%)</i>	<i>21,5</i>	<i>28,8</i>	<i>33,5</i>	<i>26,7</i>	<i>26,7</i>	<i>30,5</i>	<i>25,9</i>
Toimeentulotukipäätökset yhteensä vuonna 2016	320 416	85 338	116 316	68 672	95 319	63 491	749 552

¹Sisältää kaikkien kotitalouksien päätökset.

²Ei sisällä pakolaisten, turvapaikanhakijoiden ja paluumuuttajien päätöksiä.

³Sisältää myös lakkautuspäätökset.

⁴Sisältää kaikki tukilajit, myös alkuvuonna tehdyt perustoimeentulotuen päätökset.

8.4.1 Toimeentulotuen käsittelyn organisointi

Helsingissä täydentävän toimeentulotuen myöntäminen on keskitetty etuuskäsittely-yksikköön, jossa hoidetaan myös Kelasta tulleiden hakemusten ja ilmoitusten jakaminen oikeille tahoille. Sosiaalityön sektoreista aikuissosiaalityö, lastensuojelu, vanhustyö, vammaistyö ja psykiatria- ja päihdepalvelut (tämä 15.4.2018 alkaen) tekevät omien hyvien tuntemiensa asiakkaiden osalta täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen päätöksiä.

Espoossa toimeentulotukea myönnetään aikuissosiaalityössä, maahanmuuttajapalveluissa sekä sosiaali- ja kriisipäivystyksessä. Vuoden 2018 alusta alkaen toimeentulotukea myönnetään myös vanhuspalveluissa. Erillistä etuuskäsittelyn yksikköä ei ole, mutta vireillepano ja maksatus tehdään keskitetysti aikuissosiaalityössä. Aikuissosiaalityössä ja maahanmuuttajapalveluissa toimeentulotukipäätöksiä tekevät etuuskäsittelijät, sosiaaliohjaajat ja sosiaalityöntekijät, sosiaali- ja kriisipäivystyksessä sekä vanhuspalveluissa vain sosiaalialan ammattilaiset.

Vantaalla aikuissosiaalityöhön perustettiin 1.1.2017 täydentävän toimeentulotuen yksikkö. Yksikköön siirtyi täydentävän toimeentulotuen päätösten tekoon yhdeksän etuuskäsittelijää, joiden ammattinimike vaihtui toimistosihteeriksi. Toimistosihteerit voivat myöntää täydentävää toimeentulotukea sosiaalialan ammatillisen henkilön linjausten mukaan tai päätöksellä, joka sisältää vähäistä harkintaa. Vähäisen harkinnan taustalla toimistosihteeillä on tukena aiemmin Vantaan sosiaali- ja terveystalokunnassa vahvistetut tarkennetut ohjeet mihin ja miten täydentävää toimeentulotukea voidaan kunnassa myöntää. Täydentävän toimeentulotuen päätöksiä ja linjauksia tarkennetaan tiiviisti pääkaupunkiseudun kuntien kanssa, jotta asiakkaat eivät ole eriarvoisia asuinkunnastaan riippuen.

Täydentävän toimeentulotuen yksikössä täydentävien toimeentulotuen päätöksiä tekevät, toimistosihteerien lisäksi, neljä sosiaaliohjaajaa. Lähiesimiehisydestä vastaa yksikön vastaava ohjaaja. Sosiaaliohjaajilla ja lähiesimiehellä on sosiaalialan ammatillinen koulutus. Sosiaaliohjaajilla on laajempi oikeus käyttää yksilöllistä harkintaa täydentävän toimeentulotuen myöntämisessä, jotta asiakkaan taloudellinen, yksilöllinen tarve tulee huomioiduksi. Vantaalla täydentävän toimeentulotuen yksikössä tehdään kaikki Vantaan päätökset täydentävästä toimeentulotuesta riippumatta siitä, missä yksikössä asiakkaan mahdollinen sosiaalityön asiakkuus on. Poikkeuksena maahanmuuttajapalveluiden tulosityksikkö, koska katsottu, että siellä on erityisosaaminen pakolaisten ja paluumuuttajien taloudellisiin asioihin.

Tampereella ei ole enää erillistä kirjallista etuuskäsittely-yksikköä vaan toimeentulotuki käsitellään sosiaalityön eri yksiköissä. Toimeentulotukea myönnetään aikuis- ja lapsiperhesosiaalityössä, gerontologisessa ja kaupungin sairaalan sosiaalityössä, vammaispalveluissa, maahanmuuttajien palveluissa sekä kuntouttavassa työtoiminnassa (toimintaraha ja matkakorvaukset). Toimeentulotukea myöntävät virassa olevat palveluneuvojat, sosiaaliohjaajat, sosiaalityöntekijät ja joskus myös johtavat sosiaalityöntekijät.

Turussa täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki käsitellään pääsääntöisesti asiakasneuvonta ja etuuskäsittely-yksikössä, jossa työskentelee 8 etuuskäsittelijää, 4 sosiaaliohjaajaa ja 1 sosiaalityöntekijä, johtava sosiaalityöntekijä sekä toimistosihteerit.

Oulussa täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen päätökset tehdään asiakkaan asuinalueen ja palveluyksikön mukaisesti sosiaalityöntekijöiden tai sosiaaliohjaajien toimesta.

Perustoimeentulotuen Kelasiirto tarkoitti keskitetyn etuusyksikön lopettamista 31.12.16. Oulussa perustettiin 1.1.17 sosiaalipalveluihin asiakasohjaus- ja neuvontayksikkö, joka on hoitanut keskitetysti mm. Kelalta ja sähköisesti tulevien hakemusten vireillepanon ja jaon vastuullisille päätöksentekijöille.

8.4.2 Toimeentulotuki suunnitelmallisen sosiaalityön välineenä

Helsingissä toimeentulotukea käytetään jossain määrin suunnitelmallisen sosiaalityön välineenä. Käyttö ei kuitenkaan ole ratkaisevasti lisääntynyt vuoden 2017 aikana verrattuna vuoteen 2016, vaan menot ovat pysyneet samalla tasolla.

Espoossa täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea käytetään suunnitelmallisen sosiaalityön välineenä kuten ennenkin. Ehkäisevän toimeentulotuen menojen kasvua selittää osittain se, että perustoimeentulotukeen kuuluvia menoihin on poikkeuksellisissa tilanteissa sosiaalialan ammatillaisen harkinnalla myönnetty ehkäisevää toimeentulotukea.

Perustoimeentulotuen siirryttyä Kelaan, **Turussa** täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen käyttö on säilynyt ennallaan, ja niitä käytetään suunnitelmallisen sosiaalityön välineenä samaan tapaan kuin aiemmin. Jos asiakkaalla on sosiaalityön asiakkuus, oma sosiaalityöntekijä myöntää täydentävän/ehkäisevän toimeentulotuen tai ohjeistaa asiakasneuvonta ja etuuskäsittely-yksikön etuuskäsittelijää tuen myöntämisessä kirjallisesti. Osan täydentävän toimeentulotuen hakemuksista etuuskäsittelijä voi ratkaista itsenäisesti. Jos asiakkaalla ei ole sosiaalityön asiakkuutta, täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen ratkaiseminen hoidetaan asiakasneuvonta ja etuuskäsittely-yksikössä. Ehkäisevän toimeentulotuen päätökset tekee yksikön sosiaalityöntekijä tai ohjaaja tai etuuskäsittelijä yksikön sosiaalityöntekijän kirjallisen ohjeistuksen perusteella.

Vantaalla ennaltaehkäisevän toimeentulotuen päätökset tekee sosiaalialan ammatillinen henkilö siinä yksikössä, jonka asiakkuudessa asiakas on. Päätös perustuu sosiaalityön suunnitelmaan ja tarvittaessa asiakkaalle voidaan suunnitelmassa tarjota sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita, jotta asiakkaan ongelmallinen tilanne ei toistu. Mikäli täydentävän toimeentulotuen yksikköön tulee kirjallinen toimeentulotuen hakemus, jonka taustalta voidaan nähdä huolta asiakkaan tilanteesta tai kyseessä esimerkiksi enemmän kuin yhden kuukauden vuokran rästiintyminen, hakemus siirretään sosiaalityön yksikköön. Sosiaalialan ammatillinen henkilö on asiakkaaseen yhteydessä ja päätös asiasta tehdään tapaamisella ehkäisevänä toimeentulotukena, johon liittyy suunnitelma. Mikäli asiakkaan tapaamisen ja suunnitelman tekoon ei ole tarvetta, hakemus ohjataan takaisin täydentävän toimeentulotuen yksikköön sosiaalityön yksikön sosiaalialan ammatillisen henkilön tai asiakkaan omatyöntekijän täydentävän toimeentulotuen päätöksenteon ohjeistuksella.

Vantaa katsoo, että suunnitelmallinen ennaltaehkäisevä toimeentulotuki on sosiaalityön työväline. Vähäistä harkintaa tai asiakkaan tilapäisen taloudellisen vaikeuden perusteella käsiteltävät täydentävän toimeentulotuen hakemukset on keskitetty täydentävän toimeentulotuen yksikköön. Yksikössä on toimistosuhteiden lisäksi myös sosiaalialan ammatillisen koulutuksen omaavia työntekijöitä, jotta yksiköllinen harkinta ja asiakkaiden ohjaus talouteen liittyvissä asioissa mahdollistuu. Täydentävän toimeentulotuen yksiköllä on kaksisuuntainen kiinteä yhteistyö Kelan kanssa perustoimeentulotukeen ja täydentävään toimeentulotukeen liittyvissä asioissa. Myös kunnan toimeentulotuen lakisäateisten käsittelyaikojen seuranta on tehokasta, koska kiireellisiä päätöksiä lukuun ottamatta, täydentävän toimeentulotuen päätökset tehdään yhdessä yksikössä hakemusten saapumisjärjestyksen mukaisesti.

Tampereella täydentävän toimeentulotuen käyttö Kela-siirron jälkeen on pysynyt ennallaan, vaikka asiakasmäärät ovat vähentyneet. Ehkäisevän toimeentulotuen käyttö on kasvanut 41%. Tukea on jouduttu paljon käyttämään Kelan perustoimeentulotuen myöntämiskäytäntöjen paikkaamiseen, jotta asiakkaat eivät olisi joutuneet kohtuuttomiin tilanteisiin. Aikuissosiaalityön alkuvaiheen palveluissa, joissa asiakkaalla ei vielä ole omatyöntekijää, toimeentulotukea myönnetään enemmänkin akuuteissa ja yksittäisissä tilanteissa, kuten vuokratilanteissa, joiden määrä on lisääntynyt runsaasti. Harkinnanvaraista toimeentulotukea käytetään myös suunnitelmallisen sosiaalityön välineenä aikuissosiaalityössä entistä enemmän, koska erillistä kirjallista etuuskäsit-

tely-yksikköä ei enää ole. Pitkäaikaisen sosiaalityön tarpeessa olevilla asiakkailla on omatyöntekijä, joka vastaa myös toimeentulotuen myöntämisestä. Omatyöntekijät kuuluvat moniammatillisiin tiimeihin, jotka koostuvat sosiaalityöntekijöistä, sosiaaliohjaajista ja palveluneuvojista, jolloin asiakkaan yksilölliset tarpeet tulevat paremmin huomioituksi. Harkinnanvaraista toimeentulotukea myönnetään erityisesti työllistymisen edistämiseen kuten kielikursseihin, koulutuksiin jne.

Oulussa toimeentulotukea käytetään jossain määrin suunnitelmallisen sosiaalityön välineenä, muttei Kela siirto ole suunnitelmallista käyttöä lisännyt verrattuna vuoteen 2016. Täydentävän tuen saajat vähenivät noin tuhannella vuoteen 2016 verrattuna. Ehkäisevän toimeentulotuen saajat taas kasvoivat hiukan (350 vuonna 2016, 362 vuonna 2017). Täydentävän toimeentulotuen menot alenivat noin 30 %, mutta ehkäisevän toimeentulotuen menot kasvoivat 26 000 eurolla vuoteen 2016 verrattuna. Johtopäätöksiä kustannuksista ja asiakkaista ja niiden kehityssuunnasta ilman tarkempaa selvitystä ja tutkimusta ei voida vetää, koska vuosi 2017 oli Kelasiirron myötä poikkeuksellinen. Oulussa kuten muissakin kunnissa on vuodesta 2017 alkaen jouduttu myöntämään asiakkaille täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea perustoimeentulotukeen kuuluviin menoeriin (lääke, ruoka, vakuus, muuttokulut jne.) mm. kiireellisissä ja ylijäämä tilanteissa niiden asiakkaiden osalta, jotka eivät ole saaneet tarvettaan vastaavaa tukea Kelalta ja ovat olleet sosiaalityön asiakkaana tai ovat osanneet hakea tukea kunnasta. Erityisesti vuonna 2017, mutta edelleenkin sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien työaika kuluu asiakkaille annettavaan Kelan perustoimeentulotukeen liittyvään ohjaukseen ja neuvontaan.

9 YHTEENVETO

Jo aikaisemmissa aikuissosiaalityön Kuusikko-raporteissa on kerrottu aikuissosiaalityön olevan keskellä suuren muutoksen kenttää. Tämän raportin kannalta merkittävin muutos on ollut perustoimeentulotuen myöntämisen ja maksamisen siirtyminen Kelan tehtäväksi vuoden 2017 alusta.

Perustoimeentulotuen siirtämistä Kelalle perusteltiin sillä, että olisi hallinnollisesti ja asiakkaan kannalta yksinkertaisempaa, jos toimeentuloa turvaavat etuudet olisivat saatavissa samalta viranomaiselta ja suurin osa toimeentulotukea saavista saa myös jotain muuta Kelan maksamaa etuutta. Yhtenä tavoitteena on ollut muun muassa se, että kaikki asiakkaat olisivat yhdenvertaisia keskenään riippumatta asuinpaikasta, koska eri alueilla ja kunnissa oli osin toisistaan poikkeavia soveltamisohjeita toimeentulotuen määrittämiseen. Kelan myöntämän perustoimeentulotuen arvioitiin mahdollistavan yhtenäiset perusteet ja käytännöt koko maassa sekä vähentävän ns. toimeentulotukietuuden alikäyttöä. Yksi keskeisistä tavoitteista toimeentulotukimuutoksessa on ollut myös resurssien vapauttaminen kunnilta aikuissosiaalityöhön.

Vaikka perustoimeentulotuki onkin siirtynyt Kelalle, ovat täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki edelleen kuntien vastuulla, joten näiden toimeentulotukien etuuskäsittely kuuluu edelleen aikuissosiaalityön piiriin. Vaikka aikuissosiaalityön asiakkuus alkaakin useimmiten taloudellisiin ongelmiin liittyvistä syistä, ovat asiakkaiden haasteet ja ongelmat elämässä usein moninaisia ja laaja-alaisia. Taloudellisten ongelmien rinnalla esiintyy niin sosiaalisia kuin terveyteenkin liittyä ongelmia ja merkittävä osa aikuissosiaalityön asiakkaista on ilman kolutusta olevia, työvoiman ulkopuolella tai työllistymistoimenpiteiden piirissä.

Sosiaalityön merkitys korostuu tilanteessa, jossa heikomman toimintakyvyn omaavilla on vaikeuksia suoriutua järjestelmässä. Sosiaalisen ja edunvalvonnallisen tuen tarve on edelleen merkittävä ja tuen tarpeeseen vastaaminen vaatii yksilökohtaista ja suunnitelmallista työskentelyä.

LÄHTEET

Ahlgren-Leinvuo, Hanna (2015). *Kuuden suurimman kaupungin aikuissosiaalityö vuonna 2015*. Kuusikko-työryhmä 8/2015.

ARA (2018). *Asunnottomat 2017*. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus, selvitys 2/2018.

ARA (2017). Asumisneuvonnan opas. Osoitteessa http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Op-paat/Asumisneuvonnan_opas.

Hiekkavuo, Aino (2017). *Kuuden suurimman kaupungin toimeentulotuki vuonna 2016*. Kuusikko-työryhmä, 5/2017.

Kela (2018). Kelasto-tietokanta, toimeentulotuen tilastot. Osoitteessa http://www.kela.fi/tilasto-tietokanta-kelasto_sisallysluettelo#Toimeentulotuki.

Krank, Arja (2015). Uusi sosiaalihuoltolaki uudistaa aikuissosiaalityön. Tesso, *Sosiaali- ja terveyspoliittinen aikakauslehti*. Verkkojulkaisu 23.4.2015 osoitteessa <http://tesso.fi/artikkeli/uusi-sosiaalihuoltolaki-uudistaa-aikuissosiaalityon>

STM (2017). Apua uudistuneen sosiaalihuoltolain tulkitsemiseen. Osoitteessa <http://stm.fi/sosiaalihuoltolaki>.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2017). Työnvälitystilasto. Osoitteessa <http://www.temtyollisyyskat-saus.fi/graph/tkat/tkat.aspx#>.

Vogt, Ellen (2018). Kuntien kustannus- ja resurssikyselyt Kela-siirrossa. Toimeentulotuki- ja aikuissosiaalityön verkostopäivä 10.4.2018

Ylikännö, Minna; Korpela, Tuija; Laatu, Markku ja Heinonen, Hanna-Mari: Perustoimeentulotuen Kela-siirron vaikutukset – mitä tähän mennessä tiedetään? 1.2.2018 osoitteessa https://drive.google.com/file/d/1UpMaVaEynxvKPQ_YamgbnaiYOKeqvfNd/view

Lainsäädäntö:

HE 164/2014 Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 254/2015. Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista.

HE 358/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi toimeentulotuesta annetun lain ja kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain muuttamisesta.

1301/2014. Sosiaalihuoltolaki.

1133/2002 Laki sosiaalisesta luototuksesta.

1412/1997 Laki toimeentulotuesta.

Liite 1 Aikuissosiaalityön ja toimeentulotuen asiantuntijatyöryhmä vuonna 2018

Pasi Sipola

Aikuissosiaalityön päällikkö
Espoon sosiaali- ja terveystoimi
Perhe- ja sosiaalipalvelut
pari.sipola@espoo.fi

Tapio Nieminen

Aikuisten sosiaalipalvelujen päällikkö
Espoon sosiaali- ja terveystoimi
Perhe- ja sosiaalipalvelut
tapio.e.nieminen@espoo.fi

Helsinki

Marja Heikkinen

Kehittämissuunnittelija
Helsingin sosiaali- ja terveystoimiala
Talouden ja toiminnan suunnittelu
marja.heikkinen@hel.fi

Vantaa

Virve Flinkkilä

Aikuissosiaalityön palvelupäällikkö
Vantaan sosiaali- ja terveystoimi
Perhepalvelut
virve.flinkkila@vantaa.fi

Jaakko Ikonen

Suunnittelija
Helsingin sosiaali- ja terveystoimiala
Tilastopalvelut
jaakko.ikonen@hel.fi

Hanna Nummelin-Niemi

Suunnittelija
Vantaan sosiaali- ja terveystoimi,
Perhepalvelut
hanna.nummelin-niemi@vantaa.fi

Anne Qvist

Pohjoisen aikuissosiaalityön päällikkö
Helsingin sosiaali- ja terveystoimiala
Nuorten palvelut ja aikuissosiaalityö
anne.qvist@hel.fi

Assi Sihvonen

Sosiaalityön esimies
Vantaan sosiaali- ja terveystoimi
Perhepalvelut
assi.sihvonen@vantaa.fi

Kaisa Saarinen

Projektipäällikkö
Helsingin sosiaali- ja terveystoimiala
Nuorten palvelut ja aikuissosiaalityö
kaisa.saarinen@hel.fi

Turku

Johanna Heikkilä

Järjestelmäkoordinaattori
Turun hyvinvointitoimiala
Tietopalvelu ja kehittäminen
johanna.e.heikkila@turku.fi

Espoo

Eveliina Cammarano

Aikuisten sosiaalipalvelujen asiantuntija
Espoon sosiaali- ja terveystoimi
Perhe- ja sosiaalipalvelut
eveliina.cammarano@espoo.fi

Mirjam Jarhio

Suunnittelija
Turun hyvinvointitoimiala
Tietopalvelu ja kehittäminen
mirjam.jarhio@turku.fi

Tua Ekblad

Erityissuunnittelija
Espoon sosiaali- ja terveystoimi
Esikunta
tua.ekblad@espoo.fi

Maria Pesola-Gallone

Sosiaalityöntekijä
Turun hyvinvointitoimiala
Avohuollon sosiaalityö
maria.pesola-gallone@turku.fi

Tampere

Taru Herranen

Palvelupäällikkö
Avo- ja asumispalvelut
Aikuisten sosiaalipalvelut/aikuissosiaalityö
taru.herranen@tampere.fi

Riikka Kimpanpää

Johtava sosiaalityöntekijä
Avo- ja asumispalvelut
Aikuisten sosiaalipalvelut/aikuissosiaalityö
riikka.kimpanpaa@tampere.fi

Ari Maijanen

Palveluvastaava
Tampereen konsernihallinto
Toiminnan tuki- ja ohjausjärjestelmät
ari.maijanen@tampere.fi

Piia Wallenius

Johtava sosiaalityöntekijä
Avo- ja asumispalvelut
Aikuisten sosiaalipalvelut/aikuissosiaalityö
piia.wallenius@tampere.fi

Oulu

Arja Heikkinen

Sosiaalijohtaja
Oulun hyvinvointipalvelut
mirva.ylianttila@ouka.fi

Nina Kinnunen

Palvelupäällikkö
Oulun hyvinvointipalvelut
nina.kinnunen@ouka.fi

Susanna Lähde

Palvelupäällikkö
Oulun hyvinvointipalvelut
susanna.lahde@ouka.fi

Tuovi Mattanen

Pääkäyttäjä
Oulun hyvinvointipalvelut
tuovi.mattanen@ouka.fi

Marja Salo

Palvelupäällikkö
Oulun hyvinvointipalvelut
marja.salo@ouka.fi

Esa Yritys

Palveluesimies
Oulun hyvinvointipalvelut
esa.yritys@ouka.fi

Työryhmän sihteeri

Marianne Forsell

Projektitutkija
Helsingin kaupunki
Kaupunginkanslia
Kaupunkitutkimus ja -tilastot
marianne.forsell@hel.fi

